

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SAHÎH-İ MÜSLİM'DEKİ HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞLARIYLA
(GAZVELERİYLE) İLGİLİ RİVAYETLERİN TESPİTİ VE SİYER
KAYNAKLARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra ERSOY

Enstitü Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK

HAZİRAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SAHÎH-İ MÜSLİM'DEKİ HZ. PEYGAMBER'İN
SAVAŞLARIYLA (GAZVELERİYLE) İLGİLİ RİVAYETLERİN
TESPİTİ VE SİYER KAYNAKLARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra ERSOY

Enstitü Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları

“Bu tez 12/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof.Dr. Levent ÖZTÜRK	Başarılı	
Doç.Dr. Hayati YILMAZ	Başarılı	
Doç.Dr. Osman AYDINLI	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	BÜŞRA ERSOY
Öğrenci Numarası	:	1460Y09004
Enstitü Anabilim Dalı	:	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Sahih-i Müslim'deki Hz. Peygamber'in Savaşlarıyla (Gazveleriyle) İlgili Rivayetlerin Tespiti ve Siyer Kaynaklarıyla Karşılaştırılması
Benzerlik Oranı	:	% 11

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

10/05/2019
Büşra ERSOY

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof.Dr. Levent ÖZTÜRK

Tarih: 10 Mayıs 2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDEDELMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Müslim b. Haccâc'ın *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eserinde yer alan Hz. Peygamber'in gazvelerine dair rivayetler tespit ve tasnif edilmiştir. Daha sonra tespit edilen bu rivayetler ilk dönem siyer ve megâzî kitaplarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma kısmında çalışmanın daha anlaşılır olması açısından tablolardan yararlanılmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiş ve *el-Câmiu's-Sahîh*'in megâzî rivayetleri açısından değeri ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen birçok değerli isim bulunmaktadır. Öncelikle, Lisans dönemimde bana İslâm Tarihi'ni sevdiren ve Yüksek Lisans ders döneminde kendisinden çokça istifade ettiğim, ayrıca konumuzun tespitinden tezin tamamlanmasına kadar her noktada desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Levent Öztürk'e teşekkür etmek isterim. Ayrıca kıymetli hocalarım Doç. Dr. Hayati Yılmaz ve Doç. Dr. Osman Aydın'ın tezimizin kemale ermesinde büyük katkısı olmuştur. Kendilerine bu katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Uzun zaman alan tez yazım sürecinde beni birçok defa yüreklendiren ve her anlamda yardımcı olan sevgili kardeşim Ebrar Ersoy'a müteşekkirim. Ayrıca çalışmam boyunca desteklerini ve dualarını esirgemeyen fedâkâr annelerim Havva Ersoy ve Ayşe Akçil'e, kıymetli babalarım Murat Ersoy ve Mustafa Akçil'e yürekten teşekkür ederim. Son olarak çalışmamla birlikte büyüyen sevgili kızım Zeynep ve çalışmalarım boyunca bana her daim destek olan hayatımı anlamlandıran eşim Abdullah Akçil'e şükranlarımı sunarım.

Büşra Ersoy

Sakarya 2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İNCELENEN MÜELLİFLER VE ESERLERİ	6
1.1. Müslim b. Haccâc ve <i>el-Câmiu's-Sahîh</i> Adlı Eseri	6
1.1.1. Müslim b. Haccâc'ın Hayatı	6
1.1.2. Eserleri	9
1.1.3. <i>el-Câmiu's-Sahîh</i> Adlı Eseri ve Özellikleri	10
1.2. Mukayese Yapılan Müellifler ve Eserleri	12
1.2.1. İbn Şihâb ez-Zührî'nin Hayatı ve Eserleri	12
1.2.2. Musa b. Ukbe'nin Hayatı ve Eserleri.....	14
1.2.3. Vâkıdî'nin Hayatı ve Eserleri	15
1.2.4. İbn Hişâm'ın Hayatı ve Eserleri	16
BÖLÜM 2: EL-CÂMIU'S-SAHÎH'DE YER ALAN MEGÂZÎ İLE İLGİLİ	
RİVAYETLER	18
2.1. Zü'l-Uşeyre	18
2.2. Batnu Buvât.....	18
2.3. Bedir.....	19
2.4. Benû Kaynukâ.....	23
2.5. Uhud.....	24
2.6. Hamrâu'l-Esed	28
2.7. Benû Lihyân	29
2.8. Benû Nadîr	30
2.9. Zâtü'r-Rikâ'	31
2.10. Bedrü'l-Mev'id	34
2.11. Hendek	34
2.12. Benû Kurayza.....	38

2.13. Benû Mustalik	40
2.14. Hudeybiye	41
2.15. Zû Kared (Gâbe)	46
2.16. Hayber	47
2.17. Mekke'nin Fethi	51
2.18. Huneyn	55
2.19. Zü'l-Huleyfe/Tihâme	58
2.20. Tâif	59
2.21. Tebük	59

**BÖLÜM. 3: *EL-CÂMIU'S-SAHÎH*'DE YER ALAN MEGÂZÎ RİVAYETLERİNİN
BAZI SİYER VE MEGÂZÎ KAYNAKLARIYLA KARŞILAŞTIRMASI 64**

3.1. Zü'l-Uşeyre	64
3.2. Batnu Buvât.....	65
3.3. Bedir	66
3.4. Benû Kaynukâ.....	74
3.5. Uhud.....	75
3.6. Hamrâu'l-Esed	81
3.7. Benû Lihyân	82
3.8. Benû Nadîr	83
3.9. Zâtü'r-Rikâ.....	85
3.10. Bedrü'l-Mev'id	87
3.11. Hendek	88
3.12. Benû Kurayza.....	92
3.13. Benû Mustalik	95
3.14. Hudeybiye	97
3.15. Zû Kared.....	103
3.16. Hayber	106
3.17. Mekke'nin Fethi	110
3.18. Huneyn	116
3.19. Zü'l-Huleyfe/Tihâme	121
3.20. Tâif.....	122
3.21. Tebük	123

SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA	132
ÖZGEÇMİŞ.....	137

KISALTMALAR

b.	: Bin
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
KURAMER	: Kur'ân Araştırmaları Merkezi
KTÜİFD	: Karadeniz Teknik Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
thk.	: Tahkik

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Zü'l-Uşeyre ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	64
Tablo 2 : Zü'l-Uşeyre ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	64
Tablo 3 : Batnu Buvât ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma	65
Tablo 4 : Batnu Buvât ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	65
Tablo 5 : Bedir ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	66
Tablo 6 : Bedir ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	68
Tablo 7 : Benû Kaynukâ ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	74
Tablo 8 : Benû Kaynukâ ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	74
Tablo 9 : Uhud ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	75
Tablo 10 : Uhud ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	76
Tablo 11 : Hamrâu'l-Esed ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma	81
Tablo 12 : Hamrâu'l-Esed ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	81
Tablo 13 : Benû Lihyân ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	82
Tablo 14 : Benû Lihyân ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	82
Tablo 15 : Benû Nadîr ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	83
Tablo 16 : Benû Nadîr ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	83
Tablo 17 : Zâtü'r-Rikâ ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	85
Tablo 18 : Zâtü'r-Rikâ ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	85
Tablo 19 : Bedrû'l-Mev'id ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma	87
Tablo 20 : Bedrû'l-Mev'id ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	87
Tablo 21 : Hendek ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma	88
Tablo 22 : Hendek ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	89
Tablo 23 : Benû Kurayza ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma	92
Tablo 24 : Benû Kurayza ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	93
Tablo 25 : Benû Mustalik ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	95
Tablo 26 : Benû Mustalik ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	95
Tablo 27 : Hudeybiye ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	97
Tablo 28 : Hudeybiye ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	98
Tablo 29 : Zû Kared ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma	103
Tablo 30 : Zû Kared ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	104
Tablo 31 : Hayber ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	106

Tablo 32 : Hayber ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	107
Tablo 33 : Mekke'nin Fethi ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	110
Tablo 34 : Mekke'nin Fethi ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	112
Tablo 35 : Huneyn ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	116
Tablo 36 : Huneyn ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	117
Tablo 37 : Zü'l-Huleyfe/Tihâme ile ilgilili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma	121
Tablo 38 : Zü'l-Huleyfe/Tihâme ile ilgilili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma...	121
Tablo 39 : Tâif ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma.....	122
Tablo 40 : Tâif ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma.....	122
Tablo 41 : Tebük ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma	123
Tablo 42 : Tebük ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma	124
Tablo 43 : Megâzî İle İlgili Konular ve Toplam Rivayet Sayısı	127
Tablo 44 : <i>el-Câmiu's-Sahîh</i> 'deki Megâzî Rivayetlerinin Kitâb Başlıklarına Göre Dağılımı	128

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Sahîh-i Müslim'deki Hz. Peygamber'in Savaşlarıyla (Gazveleriyle) İlgili Rivayetlerin Tespiti ve Siyer Kaynaklarıyla Karşılaştırılması			
Tezin Yazarı: Büşra ERSOY		Danışman: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK	
Kabul Tarihi: 12/06/2019		Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 137 (tez)	
Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları			
<p>Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği savaşları müstakil olarak ele alan çalışmalar megâzî literatürünü oluşturmaktadır. Hadis alanında kaleme alınan eserlerdeki mevcut malzemenin de Hz. Peygamber'in gazveleri hakkında bilgi içerdiği bilinmektedir. Bu çalışma Hadis kitaplarındaki Hz. Peygamber'in savaşları (gazveleri) ile ilgili rivayetlerin tespit edilmesi ve Siyer Bilim Dalı açısından malzeme değerinin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır.</p> <p>Hadis kitaplarında yer alan Hz. Peygamber'in gazveleri ile ilgili bilgiler tespit edilirken, <i>Kütüb-i Sitte</i> içerisinde yer alan Müslim b. Haccâc'ın (ö. 261/875) <i>el-Câmiu's-Sahîh</i> adlı eseri ele alınmıştır. Bu eser <i>Sahîh-i Buhârî</i> ile birlikte Kur'an-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kaynak olarak kabul edilmiştir. Eserde Hz. Peygamber'in söz ve davranışları çoğu zaman meydana gelen olaylar çerçevesinde de aktarılmıştır. Buna bağlı olarak megâzî ile ilgili bilgiler aktarılan bu olayların birer parçası halinde bulunmaktadır. Bu çalışmada <i>Sahîh-i Müslim</i>'deki megâzî kavramı içerisine giren bilgiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı savaşlar konumuzu teşkil etmektedir. <i>Sahîh-i Müslim</i>'de "Kitâbü'l-Cihâd ve's-Siyer" bölümü genelde bu bilgilerin yoğunlaştığı bölümdür. Ancak eserin tamamında Hz. Peygamber'in gazvelerine dâir bilgiler bulunmaktadır.</p> <p>Yapılan çalışmada <i>Sahîh-i Müslim</i> detaylı bir şekilde okunmuş ve tüm rivayetler incelenmiştir. Bu rivayetlerden megâzî ile ilgili olanlar tespit edilmiştir. Tespit edilen bu rivayetler bir araya getirilerek olaylar kronolojik olarak sıralanmıştır. Elde edilen bilgiler bazı siyer kitaplarıyla karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmaya ilk dönem İslâm Tarihi müelliflerinden İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) ve Musa b. Ukbe'den (ö. 141/758) gelen nakiller ile Vâkîdî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) eserleri tâbi tutulmuştur. Karşılaştırma yapılırken elde edilen bilgiler tablolar halinde sunulmuştur.</p> <p>Araştırmanın sonucunda <i>Sahîh-i Müslim</i>'de megâzî ile ilgili azımsanmayacak ölçüde rivayetin yer aldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bilgilerin bir kısmının mukayese yapılan eserlerle ortaklık gösterdiği, bir kısmının ise farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bazı rivayetlerin de sadece <i>Sahîh-i Müslim</i>'de var olduğu diğer kaynaklarda yer almadığı görülmüştür.</p>			
Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Gazve, Megâzî, Müslim b. Haccâc, Sahîh-i Müslim			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: Determination of The Narratives Related to The Wars of The Prophet Muhammad in Sahih Muslim and Their Comparison With The Sources of The Siyer			
Author of Thesis: Büşra ERSOY Supervisor: Professor Levent ÖZTÜRK			
Accepted Date: 12/06/2019		Number of Pages: viii (pre text) +137 (main body)	
Department: Islamic History and Arts			
<p>The studies involving wars of the Prophet Muhammad, constitute the maghāzī literature. It is known that the existing narrations in the books of Hadith contain information about the wars of the Prophet Muhammad. This study was conducted in order to determine the narrations related to the wars of the Prophet Muhammad in Hadith books and to evaluate them in terms of sīrah.</p> <p>While the information about the wars of the Prophet Muhammad in the hadith books was determined, the book of Muslim b. Hajjāc (d. 261/875) which is in <i>Kutub al-Sitte</i>, was evaluated in <i>al-Cāmi' al-Sahīh (Sahīh-i Muslim)</i>. The Sahīh-i Muslim and Sahīh-i Bukhārī are considered to be the most reliable sources after the Qur'an. The words and behaviors of the Prophet Muhammad are conveyed in Sahīh-i Muslim. In this study, the information entered into the concept of maghāzī in the Sahīh-i Muslim was tried to be determined. Therefore, our subject is the wars which the Prophet Muhammad personally participated in. Kitāb al-Jihād wa al-Sīrah section in <i>Sahīh-i Muslim</i> is generally the section where this information is concentrated. However, the entire book contains information about the wars of the Prophet Muhammad. In the study, Sahīh-i Muslim was read in detail and all narrations were examined. These narrations related to the maghāzī have been identified. These findings was gathered together and chronologically arranged. These narratives was brought together in chronological order. The information obtained was compared with some sīrah books. This information was compared with the books of Ibn Shihāb al-Zuhrī (d. 124/742), Musa b. Ukbe (d. 141/758), Wāaqidī (d. 207/823) and Ibn Hishām (d. 218/833). The information obtained in comparison is presented in tables.</p> <p>As a result of the study, it was determined that there were many narrations related to maghāzī in Sahīh-i Muslim. It was determined that in some of the information obtained was a partnership with the sources that were compared and that in some of them were different. It is seen that some of the narrations are only in Sahīh-i Muslim and not in other sources.</p>			
Keywords: Islamic History, Wars of Prophet Muhammad, maghāzī, Muslim b. Haccâc, Sahīh-i Muslim.			

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Hz. Peygamber'in savaşları ile ilgili bilgiler en detaylı biçimde siyer ve megâzî kaynaklarında ele alınmaktadır. Ancak siyer ve megâzî kaynakları dışındaki diğer İslâmî bilim dallarında kaleme alınan eserlerde de Hz. Peygamber'in savaşları ile ilgili bilgiler mevcuttur. Megâzî ile ilgili bilgi veren diğer kaynakların başında kuşkusuz hadis kitapları gelmektedir. Bu kitaplarda megâzî ile ilgili bir hayli malzeme mevcuttur. Bu çalışmanın konusu hadis literatüründe yer alan Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı savaşlar (gazveler) ile ilgili bilgilerin tespit edilmesidir. Buna bağlı olarak, *Kütüb-i Sitte* adıyla bilinen altı büyük hadis kitabı içerisinde yer alan *Sahîh-i Müslim* seçilmiştir. Bu eser kendi alanındaki en güvenilir kaynaklardan biridir.

Eserde Hz. Peygamber'in savaşlarının sayısına dâir oldukça kıymet arz eden rivayet grubu bulunmaktadır. Bu rivayetlerin bazısında sahâbenin, Hz. Peygamber'in gerçekleştirmiş olduğu askeri ve siyasi seferlerin kaçına bizzat katıldıklarına dâir bilgi verdikleri görülmektedir.¹ Bazısında ise Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği gazve sayısının toplamı hakkında bilgi sunulmuştur. Buna göre iki rivayette gazve sayısının on dokuz olduğu bildirilirken,² bir rivayette yirmi bir olduğu zikredilmiştir.³ Biz *el-Câmiu's-Sahîh*'deki rivayetlerde toplam yirmi bir gazve hakkında bilgi bulunduğunu tespit ettik. Bu bağlamda çalışmamızın ana gövdesini Zü'l-Uşeyre, Batnu Buvât, Bedir, Benû Kaynukâ, Uhud, Hamrâü'l-Esed, Benû Lihyân, Benû Nadîr, Zâtü'r-Rikâ, Bedrü'l-Mev'id, Hendek, Benû Kurayza, Benû Mustalik, Hudeybiye, Zû Kared, Hayber, Mekke'nin Fethi, Huneyn, Zü'l-Huleyfe/Tihâme, Tâif ve Tebük gazveleri hakkındaki bilgiler oluşturmaktadır.

Yapılan taramalar sonucunda Müslim b. Haccâc ve eseri ile ilgili yapılan çalışmaların genel olarak Hadis alanıyla ilgili olduğu görülmüştür. Bu alana nazaran daha az olmakla birlikte Fıkıh, Tefsir ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği alanlarında da çalışmalar yapılmıştır.⁴

¹ Ebû Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kureşî el-Nisâbüri (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim* (nşr. Muhammed Ali Beydûn), Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye 2011, Cihâd ve's-Siyer, 147, 148.

² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 144, 146.

³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 145.

⁴ Bu çalışmalara örnek teşkil etmesi açısından bk. James Robson, "Sahîh-i Müslim Nüshalarının Rivayeti (çev. Talât Koçyiğit)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III-IV, Ankara, 1955, s. 8-20; Mehmed Said Hatiboğlu, "Müslüman Âlimlerin Buhâri ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri", *Journal Of*

Hız. Peygamber'in savaşları çerçevesinde *Sahîh-i Müslim* üzerine müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Ancak araştırmalarımız neticesinde Üzeyir Durmuş tarafından yapılan doktora çalışmasının, *Sahîhayn*'da yer alan siyer malzemelerinin tespiti hakkında olduğu görölmektedir.⁵ Dolayısıyla *Sahîh-i Müslim*'de yer alan megâzî ile ilgili bilgiler de çalışmanın bir parçası olmuştur. Ancak yapılan bu çalışma bütün siyer rivayetlerini tespit etmeye yönelik olduğu için megâzî ile ilgili bilgilerin bir kısmının gözden kaçtığı tespit edilmiştir. Durmuş'un çalışmasında sadece gazvelerle ilgili Müslim'den elde edilen iki yüz elli beş rivayet bulunmaktadır. Buna karşın biz toplamda Hız. Peygamber'in gazveleri ile ilgili dört yüz on dört rivayet tespit ettik.

Ayrıca Durmuş'un çalışmasında, bizim tespit ettiğimiz gazvelerin bazılarının Müslim'de yer almadığı ifade edilmiştir. Bunlar arasında Batnu Buvât, Benû Lihyân, Bedrû'l-Mev'id gibi gazveler bulunmaktadır. Ayrıca bu konu hakkında kaleme almış olduğu makalesinde⁶ Zü'l-Uşeyre ile ilgili bilgi bulunmadığını belirtirken Doktora tezinin Arapça kısmında bu gazve ile ilgili rivayetleri zikretmiştir. Bunun yanında söz

Islamic Research, X/1-2-3, Ankara 1997, s. 1-29; Erdinç Ahatlı, "Türkiye'de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmed Davudoğlu ve Müslim şerhi Örneği", *Hadis Tekikleri Dergisi*, İstanbul 2005, III/1, s. 73-89; Yasemin Çekiçoğlu, *Sahîhayn'da Ebû Hureyre'nin İsrâiliyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010; Ayşe Ersan, *Sahîh-i Müslim'deki Hadislerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında Kazandırılması Öngörülen Değerler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010; İlyaz Gönen, *Hız. Ali'nin Fikhî Yönü ve Hanefî Mezhebine Etkisi (Buhari ve Müslim Özelinde)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2011; Nurdane Güler, *Sahîh-i Müslim'de Kur'an Atıflı Rivayetler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012; Abdullah Taha İmamoğlu, *Hadis Edebiyatında Kitabü'l-İmâre'ler ve Sahîh-i Müslim Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013; Elif Kopal, *Buhârî ve Müslim Hadisleri Çerçevesinde Hız. Peygamber'in Nezaket ve Zerafeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize 2013; Abdurrahman Kurt, *Sahîh-i Müslim Mukaddimesinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2013; Kemal Özcan, *Müslim'e Yöneltilen Eleştiriler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2014; Bayram Sapmaz, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve şerhi'nin Bir Kaynağı Olarak Umdetü'l-Kârî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014; Dilek Tekin, *Yazılı-şifâhî Rivayet Bağlamında Müslim'in Eser Sahibi Hocalarından Rivayetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015; Osman Koç, *Sahîhayn'da Geçen Benî İsrâil ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2017; Mehmet Egrin, *Süü'l-Hış ve Buhârî ile Müslim'in Bu Vasıfta Olan Ravileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl 2018; Mustafa Taş, "İmâm Müslim'in İlmi Kişiliği ve Yayınlanan Üç Eseri Çerçevesinde Ricâl İlmi", *şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/2, şırnak 2018, s. 353-369; Üzeyir Durmuş, "İmâm Müslim'in Sahîh'ine Kaynaklık Bakımından İmâm Mâlik'in Muvatta'sı (Tahric, Mukâyese ve Tahlil)", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/11, Bolu 2018, s. 58-90.

⁵ Üzeyir Durmuş, *Siyerin Hadislerle Yeniden İnşası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

⁶ Üzeyir Durmuş, "Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)" *KTÜİFD*, III/1, s. 91-112.

konusu çalışmada bazen yeterli bilgi verilmediği görülmektedir. Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı askerî birliklere gazve, katılmadıklarına seriyye denilmesi yaygınlık kazanmıştır. Bununla birlikte bazı klasik kaynaklarda farklı kullanımlar da bulunmaktadır. Durmuş'un çalışmasında Mûte Gazvesi, Zatü's-Selâsil Gazvesi gibi kullanımlar göze çarpmaktadır. Bu birliklere Hz. Peygamber bu seferlere katılmamıştır. Kuşkusuz bu husus bazı eserlerde bu şekilde ifadelendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak Durmuş'un bu karışıklığı gidermek için buna işaret etmesi gerekirdi. Bunun yanında Durmuş'un çalışmasında zaman zaman İbn Hişâm metnini yanlış aktarmaktan kaynaklanan bilgi kaymaları da dikkat çekmektedir. Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamber'in Ukkâşe'ye, kırılan kılıcının yerine bir kılıç vermesi ile ilgili rivayeti sunduktan sonra İbn İshak, rivayette zikri geçen Ukkâşe'nin Hz. Peygamber'e cenneti kazanma yolunu soran kişi olduğuna dair bir malumat sunmakta ve bununla ilgili hadisi nakletmektedir. Ancak Durmuş'un bu kısmı Bedir Savaşı'nın bir kısmı gibi gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bazı başlıklara yerleştirdiği rivayetleri, söz konusu başlıklar ile irtibatlandırmakta güçlük çekilmektedir. Örneğin; Uhud ordusundan ayrılan münafıklarla ilgili âyetleri verdiği başlık altında, münafıkların özellikleriyle ilgili bazı rivayetleri de zikretmektedir. Ancak o başlık altındaki söz konusu hadisleri Uhud Savaşı ile irtibatlandırmak mümkün değildir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Durmuş'un çalışmasında "megâzî" alanıyla ilgili bazı zühullerin bulunduğu söylenebilir. Bu ihmallerin ele alınan konunun çok geniş bir çalışma olmasından kaynaklandığı açıktır. Bu sebeple daha dar alanı kapsayan tezimiz (yapabildiğimiz kadarıyla) Hz. Peygamber'in savaşlarına dair tespitleri ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Önemi

Hz. Peygamber'in gazveleri ile ilgili bilgilerin büyük çoğunluğu siyer kaynaklarında bulunmaktadır. Bunun yanında Hadis literatüründe de megâzî ile ilgili önemli ölçüde malzeme yer almaktadır. Hz. Peygamber'in söz ve davranışları ile ilgili bilgi vermeyi amaçlayan *Sahîh-i Müslim*'deki gazveler ile ilgili bilgilerin tespiti, megâzî bilimi açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında elde edilen bilgilerin ilk dönem siyer müelliflerinin nakilleri ile kıyaslanması, ortak veya farklı olan kesitlerinin görülmesi iki bilim dalına da katkı sunacaktır. Ayrıca *Sahîh*'deki bilgilerin tespit edilmesi de megâzî bilgilerimizi zenginleştirmesi açısından değerli bir adım olacaktır.

Sahîh-i Müslim'deki megâzî malzemeleri üzerine müstakil bir çalışma yapılmamış olması çalışmamızın bu alana sağlayacağı katkının önemli olduğunu göstermektedir. Farklı bir bilim dalındaki bilgilerin tarih bilimi açısından tespiti ve değerinin ortaya konulması çalışmamızın önemini bir kat daha artırmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amaçlarından biri; hadis alanında en muteber kaynaklardan biri olan *Sahîh-i Müslim*'de yer alan megâzî ile ilgili bilgilerin tespit edilmesidir. Tarihî olayları sunarken kronolojik bir sırayla aktarma kaygısı gütmeyen Müslim'in eserindeki megâzî malzemelerinin, olayları sunarken kronolojiyi göz önünde bulunduran müelliflerden İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Musa b. Ukbe (ö. 141/758), Vâkıdî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm (ö. 218/833) gibi müelliflerin eserlerinde var olup olmadığını, benzerlik ve farklılıkların olup olmadığını ortaya koymak da çalışmamızın diğer bir amacıdır. Müslim'in megâzî alanında ne kadar yetkin olduğunu, rivayetleri sunarken tarihsel bağlamı göz önünde bulundurup bulundurmadığını, rivayetler arasında tercih yapıp yapmadığını ortaya koymak da çalışmamızın hedefleri arasında yer almaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma konumuza bağlı olarak öncelikle *Sahîh-i Müslim*'de yer alan megâzî ile ilgili malzemeler tespit edilmiştir. Kuşkusuz Müslim'in kitabını kaleme alırken ana hedefi megâzî bilgisi vermek olmadığından müstakil olarak gazvelerle ilgili doğrudan bilgi elde edilememiştir. “Kitâbü'l-Cihâd ve's-Siyer” bölümünde Hz. Peygamber'in savaşlarına dair bilgilerin yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Ancak kitabın tamamında da megâzî ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Dolayısıyla kitabın tamamı incelemeye tâbi tutulmuştur. Elde edilen bilgiler kronolojik olarak sıralanmıştır. Ayrıca kitabın çeşitli yerlerinde bulunan rivayetler bir araya getirilip ilgili başlık altında bir konu bütünlüğü oluşturulmuştur. Yapılan bu sıralamada Mehmet Apaydın'ın *Siyer Kronolojisi* adlı kitabı en son kaleme alınan önemli bir bilimsel tetkik eser olması hasebiyle esas alınmıştır. Daha sonra elde edilen bilgiler ilk dönem İslâm Tarihi müelliflerinden İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) ve Musa b. Ukbe'nin (ö. 141/758) müstahrece eserleri ile Vâkıdî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) eserleri esas alınarak karşılaştırma yapılmıştır. Karşılaştırma yaparken ilgili başlıklar altında ikişer tablo oluşturulmuştur. Bu tabloların ilkinde karşılaştırılan bilgilerin söz konusu kaynaklarda var olup olmadığı gösterilmiştir. İkinci tabloda ise karşılaştırılan bilgiler arasındaki benzerlik ve

farklılıklar detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Daha sonra *Sahîh-i Müslim*'de yer alan rivayetlerle karşılaştırma yapılan kaynaklar arasındaki benzerlik ve farklılıklar etraflıca değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın belirli sınırları da bulunmaktadır. *Sahîh*'in yazılış amacı megâzî hakkında bilgi vermek olmadığı için olayların sadece bazı kesitleri sunulmuştur. Ayrıca olaylar nakledilirken tarih ve kronolojik sıra gözetilmemiş, olayların bütünü anlatılmamıştır. Bu rivayetler tespit edilip tarihî gerçekliğine uygun olarak bizim tarafımızdan bir metin haline getirilmiştir. Bunun yanında bazı rivayetlerde iki veya daha fazla savaş hakkında bilgi bulunmaktaydı. Bu da rivayetleri konulara göre tasnif ederken iki ayrı yerde zikretmeyi gerektirmiştir. Zaman zaman rivayetlerin içinde anlatılan olayların fazlalığı olayları başlıklandırırken zorluk yaşamamıza sebep olmuştur. Buna ilave olarak bazı rivayetlerde savaş ismi zikredilmeden yalnızca olay hakkında bilgi verilmiştir. Bu rivayetlerdeki olayların hangi savaş sırasında yaşandığını tespit etmek için diğer hadis kitaplarından, şerhlerden ve diğer bazı kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Müslim b. Hâccâc'ın hayatı ve eserleri ile *el-Câmiu's-Sahîh* hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanında karşılaştırma yaptığımız kaynaklar ve müelliflerinin hayatı hakkında da bilgiler sunulmuştur.

İkinci bölümde *Sahîh-i Müslim*'de tespit edilen megâzî rivayetleri, ilgili başlıklar altında tasnif edilmiş ve kronolojik olarak yerleştirilmiştir. Daha sonra bu rivayetlerin muhtevası hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; ikinci bölümde sunulan rivayetler İslâm Tarihi alanında önemli bir yere sahip olan tarihçilerin eserleriyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada elde edilen bilgiler yukarıda da belirttiğimiz gibi tablolar yardımıyla gösterilmiştir. Daha sonra değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise araştırmamız hakkında kısa bir özet yapıldıktan sonra elde edilen bilgiler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

BÖLÜM 1: İNCELENEN MÜELLİFLER VE ESERLERİ

1.1. Müslim b. Haccâc ve *el-Câmiu's-Sahîh (Sahîh-i Müslim)* Adlı Eseri

Çalışmamızın bu kısmında Müslim b. Haccâc'ın hayatı ve eserleri ile çalışmamızda kullandığımız *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eseri üç ayrı başlık altında ele alınacaktır.

1.1.1. Müslim b. Haccâc'ın Hayatı

Horasan bölgesinin önemli kentlerinden birisi olan Nîşâbûr'da dünyaya gelen Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, Arap kabilelerinden Benû Kuşeyr'in mevlasıdır.⁷ Mevla olduğu şeklindeki bilgiler Arap kökenli olmadığını ifade etmektedir. Bu bakımdan Arap olduğu şeklindeki değerlendirmelerin aslı olmamalıdır.⁸ Doğum tarihi hakkında farklı görüşler bulunmakla birlikte, genel kanı 204'de (819-820) doğduğu yönündedir.⁹

Müslim'in doğduğu yıllarda Nîşâbûr, Abbâsî hâkimiyeti altında bulunuyordu. O, Abbâsîlerin merkezî otoritesinin güçlü olduğu dönem ile sonradan sarsılmaya başladığı dönemin tamamına şahit olmuştur. Yaşadığı süre zarfında on bir halifenin başa geldiğini görmüştür. Abbâsîlerin ilk döneminde refah seviyesinin yüksek olması ilmî ortamın zenginleşmesini sağlamış ve ilmî faaliyetlerde önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak Nîşâbûr da, Müslim'in yaşamış olduğu dönemin önemli ilim merkezlerinden biri olmuştur. Zamanla bu bölge "sünnet ve âlî isnat merkezi" adıyla anılır olmuştur. Bu sebeple Nîşâbûr'da hadis ilimleri öğrenimi oldukça yaygınlaşmış ve şehre rihleler yapılmaya başlamıştır.¹⁰ Artan ilmî faaliyetlerin yanı sıra mezhep tartışmaları da bir o kadar yaygınlık kazanmıştır. Dönemin halifesi Me'mûn ve kendisinden sonra gelen Mu'tasım ve Vâsık Mutezile'nin görüşlerini benimsemişlerdir. Bu görüşlerin sonucu olarak Kur'ân'ın yaratılmışlığı ile ilgili tartışmalar boy

⁷ Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî (ö. 748/1347), *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ'* (thk. Salih Semir), Beyrut: Müessesetü'l-Risâle 1983, XII, 557.

⁸ Tekin, s. 66.

⁹ Cemâlüddîn b. Zekî Ebû Muhammed el-Kadâ'î el-Kelbî el-Mizzî (ö. 742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl* (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut: Müessesetü'l-Risâle 1980, XXVII, 507; Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer Şehâbeddîn el-Askalânî (ö. 852/1448), *Tehzîbu't-Tehzîb* (thk. İbrahim Zeybek), Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, IV, 67; Zehebî, XII, 558; M. Yaşar Kandemir, "Müslim b. Haccâc", *DİA*, XXXII, 93.

¹⁰ Kurt, s. 6.

göstermeye başlamıştır. Müslim'in tercihi bu tartışmalardan uzak kalma yönünde olmuştur.¹¹

İlmî faaliyetlerin artmaya başladığı bir bölgede yaşayan Müslim b. Haccâc'ın ailesi de ilmî geleneğe bağlı bir aileydi. Babası âlim bir kimse olarak tanınmaktaydı.¹² Buna bağlı olarak Müslim, küçük yaşlarda hadis öğrenmeye başlamıştır. İlk tahsilini Nîşâbûr'da Yahyâ b. Yahyâ el-Minkârî (ö. 226/840) ve İshak b. Râhûye (ö. 238/853) gibi hocaların huzurunda tamamlamıştır. 220 yılında, hacca giden Müslim orada Saîd b. Mansûr (ö. 227/842) ve Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'den (ö. 221/836) ders almıştır.¹³ İlim yolculuğunun ilkinin Mekke'ye giderek gerçekleştiren Müslim, daha sonra Medine, Basra, Belh, Bağdat, Kûfe, Mısır, Şam gibi birçok yere rihleler yapmıştır.¹⁴ Medine'de İbn Ebû Üveys'den (ö. 226/841), Basra'da Ali Nasr el-Cehdamî'den (ö. 282/896), Belh'de Kuteybe b. Sa'îd'den (ö. 240/855) istifade etmiştir. Ayrıca Bağdat'a birçok kez giden Müslim orada Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Ahmed b. Menî' (ö. 244/858) gibi önemli simalardan ders almıştır.¹⁵ Bunun yanında Kûfe'de Ahmed b. Yûnus, İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849), Rey'de Ebû Zûr'a er-Râzî (ö. 264/878), İbn Vâre (ö. 270/88) gibi hocalardan yararlanmıştır.¹⁶ Rey'e sadece hadis dinlemek için gitmemiş *el-Câmiu's-Sahîh*'i tamamladıktan sonra hocalarının eserini değerlendirmesi için de ziyaretlerde bulunmuştur.¹⁷ Bunların dışında Bûndâr (ö. 252/866), Buhârî (ö. 256/870) ve Dârimî (ö. 255/869) gibi önemli isimlerden de bizzat ders almıştır.¹⁸ Kitabında toplamda iki yüz yirmi hocasından rivayette bulunmuştur.¹⁹ Müslim'in kendilerinden ders aldığı ancak eserinde kendilerinden rivayette bulunmadığı hocaları da bulunmaktadır. Bunlar arasında Ali b. Ca'd (ö. 230/844), Ali b. Medînî (ö. 234/848), Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî (ö. 258/872) gibi önemli isimler yer almaktadır.²⁰

¹¹ Güler, s. 16.

¹² İbn Hacer, IV, 67.

¹³ Zehebî, XII, 557.

¹⁴ Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hâtîb el-Bağdâdî (ö. 463/1070), *Târîhu Medîneti's-Selâm* (thk. Dr. Beşşâr Avvâd Mar'uf) Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâm 2001, XV, 121.

¹⁵ Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebû Bekir b. Hallikân (ö. 681/1282), *Vefeyâtu'l-'Ayân* (thk. İhsan Abbas), Beyrut: Dâru Sâdir 1994, V, 194.

¹⁶ Zehebî, s. 558.

¹⁷ Zehebî, s. 568.

¹⁸ Taş, s. 355.

¹⁹ Mizzî, XXVII, 499-505.

²⁰ Zehebî, XII, 561.

Hocalarından Bûndâr, Rey’de Ebû Zûr’a er-Râzî’yi, Nîşâbûr’da Müslim’i, Semerkant’da Dârimî’yi ve Buhâra’da Buhârî’yi dönemin en güçlü muhaddisleri arasında sayardı. Müslim’in Buhârî ile ilişkisi, Buhârî’nin Nîşâbûr’a geldiği zaman başlamıştır. Müslim, onunla görüşmüş ve hadis derslerine katılmıştır. Mihne dönemi hadiselerinin sürüp gittiği bir döneme tesadüf eden bu süreçte Mutezile yanlısı olan Nîşâbûrlu hocası Zühîlî, Kur’ân mahlûktur, demeyen Buhârî’yi tenkit edince Müslim, Buhârî’nin ilmine hürmeten onu desteklemiştir. Bu durum, Zühîlî tarafından hoş karşılanmamıştır. Bunun üzerine Müslim, Zühîlî’nin derslerini terk ederek ondan bir daha rivayet aktarmamıştır. Müslim, selef akidesine mensup birisi olarak İmam Mâlik (ö. 179/795), Şâfî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel ve Buhârî gibi Mutezile karşıtı görüşte yer almıştır. Müslim ömrü boyunca herhangi bir mezhebe bağlı olmamıştır. Ancak Şâfî âlimlerinden Nevevî’nin (ö. 676/1277) Müslim’in eserine koymuş olduğu bâb başlıklarında Şâfî düşüncesini ön plana çıkarması sebebiyle daha çok bu mezhebe ilişkilendirilmiştir.²¹

Müslim, ömrünün büyük kısmını ilim yolculuklarıyla geçirmiş yalnızca vefat etmeden son bir iki yıl Nîşâbûr’da yerleşik olarak bulunmuştur.²² Yerleşik olarak bulunduğu zamanlarda kumaş veya elbise ticareti yapmıştır. Ticaretle iştigâl etmesi sebebiyle varlıklı biri olarak tanınmıştır.²³ Maddî durumunun iyi olması ilim için birçok kez uzak memleketlere gitmesini kolaylaştırmıştır.²⁴ Ticaretle uğraşırken aynı zamanda ilmî faaliyetlerde de bulunmayı ihmal etmemiş, dükkânında öğrencilerine hadis dersi vermiştir.²⁵ Hadis sahasının önde gelen isimlerinden Tirmizî (ö. 279/892), İbn Huzeyme (ö. 311/924), Ebû Avâne (ö. 316/929), İbn Ebû Hâtîm (ö. 327/983) gibi isimler öğrencileri arasında yer almaktadır.²⁶

Müslim b. Haccâc 261 (875) yılında Nîşâbûr’da vefat etmiştir.²⁷ Ölümü ile ilgili kaynaklarda verilen bilgi şu şekildedir: Kendisine bir hadis meclisinde daha önce karşılaşmadığı bir rivayet hakkında soru sorulmuştur. Soruya cevap veremeyen Müslim daha sonra evine döndüğünde o hadisi araştırmaya başlamış, o sırada evine bir sepet

²¹ Mehmed Emin Özafşar, “Rivayet İlimlerinde Eser Karizması ve Müslim’in el-Câmiu’s-Sahîh’i” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIX, Ankara 1999, s. 292-293; Kandemir, s. 93; Taş, s. 356.

²² Tekin, s. 70.

²³ İbn Hacer, IV, 67.

²⁴ Tekin, s. 66.

²⁵ Zehebî, XII, 570.

²⁶ Zehebî, XII, 562-563.

²⁷ Bağdâdî, XV, 125; Mizzî, XXVII, 507.

hurma gelmiştir. Müslim araştırma yaparken bütün hurmaları yemiştir. Hurmalar bittiğinde aradığı hadisi de bulmuştur. Ancak yediği hurmalar sebebiyle hastalanmış ve vefat etmiştir.²⁸

1.1.2. Eserleri

Müslim'in *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eseri dışında rivayet ve dirâyet alanında birçok çalışması mevcuttur. Bunların bir kısmı günümüze ulaşmamakla birlikte hakkında bilgi sahibi olduğumuz eserleri şu şekilde zikredilebilir:²⁹

a. *el-Câmiu's-Sahîh*

Sahîh-i Müslim diye de bilinen eser hakkında aşağıda detaylı bilgi verilecektir.

b. *Kitâbü't-Temyîz*

Müslim bu eserini hadisçilerin hadis tenkit yöntemlerini ele almak amacıyla yazmıştır. Eserin yalnızca bir kısmı günümüze ulaşmış ve Muhammed Mustafa el-A'zamî tarafından yayımlanmıştır.

c. *et-Tabakât*

Müslim'in kaleme aldığı bu eser hadislerdeki ravilerden 2246 sahâbe ve tâbiîn ravisinin; Medineli, Mekkeli, Kûfeli, Basralı, Şamlı ve Mısırlı olmak üzere bir sıralamaya göre tasnif edildiği bir eserdir. Bu kitap, Ebû Ubeyde Meşhû b. Hasan b. Mahmûd b. Selman tarafından yayımlanmıştır.

d. *Kitâbü'l-Künâ ve'l-Esmâ*

Bu eser bazı senedlerde isimleriyle tanınan ravilerin künyeleriyle zikredilmesi veya künyeleriyle tanınan ravilerin isimleriyle zikredilmesinden kaynaklanan karışıklığı ortadan kaldırmak amacıyla yazılmıştır. Mutâ' et-Tarâbîşî tarafından yayımlanan eser Dârü'l-Kütübi'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır.

²⁸ Zehebî, XII, 564; Bağdâdî, XV, 125.

²⁹ Kandemir, s. 93-94; Kandemir, s. 93-94. Dilek Tekin, "Müslim ve el-Câmiu's-Sahîh'i Üzerine", Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, II/1, Zonguldak, 2015, s. 56-65; Taş, s. 358-365.

e. *el-Münferidât ve 'l-Vuhdân*

Kendilerinden yalnızca bir kişinin hadis rivayet ettiği sahâbe veya tâbiîn ravileriyle ilgili bilgi veren küçük hacimli bir kitaptır. Buhârî'nin *ed-Du'afâ'ü's-sağîr* ve Nesâî'nin *ed-Du'afâ' ve 'l-metrûkûn* adlı eserleriyle birlikte yayımlanmıştır.

f. *el-Müsnedü'l-Kebîr 'ale'r-Ricâl*

Ebû Avâne el-İsferâyînî tarafından ihtisâr edildiği bilinen eser günümüze ulaşmamıştır.

g. *İntihâbü Müslim 'alâ Ebî Ahmed el-Ferrâ'*

Müslim'in bu eseri hocası Ahmed el-Ferrâ'nın rivayetlerini ihtivâ etmektedir.

1.1.3. *el-Câmiu's-Sahîh* Adlı Eseri ve Özellikleri

Müslim, kaleme almış olduğu bu esere müstakil bir isim vermemiş ancak “*el-Müsned ve el-Müsnedü's-Sahîh*” şeklinde nitelendirmiştir.³⁰ Zamanla *el-Câmiu's-Sahîh* şeklinde meşhur olan bu eser kullanım kolaylığı bakımından *Sahîh-i Müslim* adıyla anılır olmuştur.

Üç yüz bin rivayet içinden seçilerek oluşturulan eser on beş yılı aşkın bir zaman zarfında tamamlamıştır.³¹ Müslim'in hocaları arasında bulunan, aynı zamanda önde gelen münekkitlerden olan Ebû Zür'a er-Râzî, eserdeki kusurlu hadisleri tespit etmiştir. Bu hadislerin çıkarılmasıyla eser son şeklini almış ve 250 (864) yılında yazımı tamamlamıştır.³²

Müslim'in eserinin önemli bir özelliği yazmış olduğu mukaddimedir. Müslim'den önce hiçbir müellifin kitabına mukaddime yazmadığı bilinmektedir. Bu özelliğiyle Müslim'in eseri diğer müelliflerinkinden farklılaşmaktadır. Müslim mukaddimesinde eserini yazma sebebi hakkında bilgi vermiştir. Aynı zamanda ravilerin sınıflandırılması, isnad hakkındaki görüşleri, hadis rivayetinde tahkîkin gerekliliği, zayıf ravilerden rivayette bulunurken ihtiyatlı olmanın şart olduğu, mana ile rivayet hakkındaki tercihleri gibi pek çok konuda görüşlerini detaylı bir şekilde anlatmıştır.³³

³⁰ Zehebî, XII, 568; Bağdâdî, XV, 121.

³¹ Zehebî, XII, 565.

³² Zehebî, XII, 568

³³ Tekin, s.78.

Mukaddimeden sonra rivayetlerin konularına göre tasnif edildiği görülmektedir. Bu çerçevede eserin elli dört kitâbdan (bölüm) oluştuğu görülmektedir. Kitâb adları Müslim tarafından oluşturulmuştur. Bunların ilki iman konuları hakkında bilgi verirken 2-37 arasındaki kitâblarda fıkıh konuları hakkında, 38-41 arasındaki kitâblarda ahlakî konular hakkında, sonraki 12 kitâbda ahiret, hamd, takvâ gibi konular hakkında, son kitâbda ise tefsir konuları hakkında bilgi bulunmaktadır.³⁴ Bunun yanında eserde 1329 bâb bulunmaktadır ki bâb adları zamanla farklı âlimler tarafından konulmuştur. Bunlar arasında Nevevî'nin isimlendirdikleri yaygınlık kazanmıştır. Müslim'in öğrencisi Ahmed b. Seleme eserin yazımının her aşamasında onun yanında yer almış ve on iki bin hadis yazdıklarını ifade etmiştir. Ancak bu rakam tekrarları da kapsamaktadır.³⁵ Tekrarlar hariç eserde üç bini aşkın hadis bulunmaktadır.³⁶ Eserdeki tekrarların amacı bir rivayetin tüm isnatlarını vermektir. Bu özeliği ile *el-Câmiu's-Sahîh* diğer hadis kitaplarından farklı bir yapı kazanmıştır.³⁷ Müslim, eserindeki rivayetlerin bir kısmını hocalarının kitaplarından almış ve bu şekilde aldığı rivayetleri "ahberanâ" şeklinde rivayet etmiştir. Hocasından sema yoluyla aldığı rivayetleri ise "haddesenâ" şeklinde aktarmıştır.³⁸

Müslim, eserini dizayn ederken bazı hususlara dikkat etmiştir. Yukarıda da zikredildiği gibi eserde birçok tekrar bulunmaktadır. Ancak bu tekrarlar sened ve metindeki bazı farklılardan kaynaklanmaktadır. Müslim'in bir konu hakkında peşi sıra zikrettiği bu rivayetlerin bir plan çerçevesinde sıralandığı görülmektedir. Sıhhat bakımından en güvenilir bulduğu rivayeti ilk sırada, ona kıyasla daha az güvenilir bulduklarını ise ikinci ve üçüncü sırada zikretmiştir. Bunun yanında tenkit edilen ravilerin nakillerini de ilgili konuların sonlarına yerleştirmiştir. Müslim'in kullanmış olduğu bu metod bir bilginin en güvenilir halde nasıl sunulması gerektiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.³⁹

Müslim'in sunmuş olduğu rivayetlerin senetleri incelendiğinde, Müslim ile Hz. Peygamber arasındaki ravi sayısının dört ile dokuz arasında değiştiği görülmektedir. Ancak arasında dokuz ravi olan hadislerin sayısı azınlıktadır.⁴⁰

³⁴ Güler, s. 22-23.

³⁵ Zehebî, XII, 565.

³⁶ Zehebî, XII, 571.

³⁷ Robson, s. 8; Kandemir, s. 124-125; Tekin, s. 58.

³⁸ Robson, s. 18; Kandemir, s. 125; Özağar, s. 295-296, 343-344.

³⁹ Hatiboğlu, s. 7-11; Kandemir, s. 125; Özağar, s. 292, 299, 305-312, 327-329.

⁴⁰ Kandemir, s. 125.

el-Câmiu's-Sahîh üzerine zamanla bir çok çalışma yapılmıştır. Eser üzerine ilk yapılan şerh çalışması, *el-Mu'lim bi-Fevâidi Müslim* ismiyle Mâzerî'nin (ö. 536/1141) kaleme aldığı çalışmadır. Bu çalışmada bütün hadisler baştan sona şerh edilmemiş yalnızca gerekli görülen kısımlar üzerine açıklamalar yapılmıştır. *el-Câmiu's-Sahîh* şerhleri arasında en çok bilinen şerh olma özelliğini, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* adlı eseri kazanmıştır. Eserin Arapçası yıllar boyunca pek çok defa tahkik edilip neşredilmiştir. Çalışmamızda esas aldığımız nüsha Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye yayınlarından çıkan Muhammed Ali Beydûn tarafından tahkik edilen nüshadır. Türkiye'de eser üzerine ilk olarak Mehmet Sofuoğlu, *Sahîh-i Müslim ve Tercemesi* adıyla kısa açıklamalarda bulunduğu bir çalışma yapmıştır. Daha sonra bir tercüme ve şerh çalışması daha yapılmıştır. *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi* adıyla yayınlanan bu çalışma Ahmed Davudoğlu tarafından kaleme alınmıştır.⁴¹

1.2. Mukayese Yapılan Müellifler ve Eserleri

Çalışmamızın bu kısmında karşılaştırmada esas aldığımız kaynakların müelliflerinin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1. İbn Şihâb ez-Zührî'nin Hayatı ve Eserleri

Medine'de dünyaya gelen Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihâb el-Kureşî ez-Zührî'nin künyesi Ebû Bekir'dir. Bazı kitaplarda İbn Şihâb veya Muhammed b. Müslim şeklindeki ifadeler İbn Şihâb ez-Zührî için kullanılmaktadır.⁴² Aynı zamanda “imâm” ve “hâfizu zemenihî (zamanının hadis hafızı)” diye de anılan İbn Şihâb ez-Zührî'nin doğum tarihi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır.⁴³ Ancak genel kanı 51 (671) yılında doğduğu yönündedir.⁴⁴

Eğitimine Kur'an'ı öğrenmekle başlayan İbn Şihâb ez-Zührî üç aydan kısa bir zamanda hafız olmuştur. Daha sonra ilgisi nesep ilmine yönelmiş ve aynı zamanda bir sahâbî olan Abdullah b. Sa'lebe b. Suayr'dan ders almaya başlamıştır. İbn Şihâb ez-Zührî, sahâbîlerden Enes b. Mâlik, Mahmûd b. Rebî', Sehl b. Sa'd, Sâib b. Yezîd gibi birçok isimle görüşmüş ve onlardan hadis rivayet etmiştir. Ayrıca tâbiînin önemli âlimlerinden

⁴¹ Eserle ilgili çalışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Kandemir, s. 126-129.

⁴² Menhel Yahya İsmail, “Zührî'nin Tefsir ve Ulûmu'l-Kur'an ile İlgili Görüşleri” (çev. Emel Yavuzoğlu Ergin), *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Gümüşhane 2016, V/10, s. 108.

⁴³ Ali Fuat Futsi, “İbn Şihâb ez-Zührî ve Sahîh-i Buhârî'de Yer alan Enes b. Mâlik Rivayetleri”, *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi*, III/2, 2017, s. 96.

⁴⁴ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İstanbul: İsar Vakfı Yayınları, 2008, s. 169.

ders almıştır. Kendisinden en çok faydalandığı hocaları arasında Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713), Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), Ubeydullah b. Abdullah (ö. 98/716) ve Ebû Bekir b. Abdurrahman (ö. 94/713) bulunmaktadır. Hukuk, Fıkıh ve Kıraat ilimlerini Saîd b. Müseyyeb'ten öğrenmiş ve sekiz yıl kendisinden ders almıştır. Hadis ve Tarih ilimlerini ise Urve b. Zübeyr'den almıştır.⁴⁵

Otuz yaşına kadar Medine'de ikâmet eden İbn Şihâb ez-Zührî maddî sıkıntılarından dolayı Dımeşk'e gitmiştir.⁴⁶ Buraya maddî kaygılarla da gelmiş olsa ilmî çalışmalarını ihmal etmemiş ve Kabîsa b. Züeyb (ö. 86/705) ile tanışmıştır. Hocası onu dönemin halifesi Abdülmelik ile tanıştırmıştır. Kısa zamanda halife nezdinde itibar kazanmış ve kendisine maaş bağlanmıştır. Abdülmelik'in ölümünden sonra I. Velîd, Süleyman b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülazîz ve Hişâm b. Abdülmelik zamanlarında da sarayla ilişkilerini sürdürmüştür. Emevî halifeleriyle sürdürdüğü bu ilişki zaman zaman İbn Şihâb ez-Zührî'nin eleştiriler almasına neden olmuştur.⁴⁷

Ömer b. Abdülazîz döneminde gerçekleştirilen tedvin hareketinin öncüsü olan İbn Şihâb ez-Zührî bu konuda yapmış olduğu çalışmalarla adını duyurmuştur. İbn Şihâb ez-Zührî sadece cem ve tedvin yapmamış aynı zamanda elindeki malzemeyi konularına göre taksim ve tasnif de etmiştir.⁴⁸

İbn Şihâb ez-Zührî, 17 Ramazan 124'de (25 Temmuz 742) Vâdi'l-Kurâ yakınlarında kendisine ait olan bir çiftlikte vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁴⁹

İbn Şihâb ez-Zührî'nin megâzî alanında bir eseri olduğu ancak günümüze yalnızca bazı bölümlerinin ulaştığı bilinmektedir. Bu bölümlerin özellikle İbn İshak, Vâkıdî, Taberî (ö. 310/923) ve Belâzürî'nin (ö. 279/892) eserlerinde yer aldığı görülmektedir.⁵⁰ Bununla birlikte Abdürezzâk es-San'ânî'nin (ö. 211/826) *el-Musannef* adlı eserinin megâzî bölümündeki bilgilerin önemli bir kısmının İbn Şihâb ez-Zührî'den aktarılan bilgilerden oluştuğu bilinmektedir. Söz konusu bölümde yer alan bu bilgilerin İbn Şihâb ez-Zührî'nin megâzîye dair kaleme aldığı bir eser olduğu yönünde görüşler

⁴⁵ Halit Özkan, "Zührî", *DİA*, XLIV, 544.

⁴⁶ Öz, s. 170.

⁴⁷ Zeynep Kaya, "Resmî Tedvin Döneminin İlk Tarihçisi olarak İbn Şihab ez-Zührî ve Tarihçilik Anlayışı", *IV Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı*, II, İstanbul 2015, s. 122-123.

⁴⁸ İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/741), *el-Meğâzî'n-Nebeviyye* (thk. Dr. Süheyl Zekkâr), Dımeşk: Dâru'l-Fikr, s. 27.

⁴⁹ Özkan, s. 546; Kaya, s. 122.

⁵⁰ Casim Avcı, "İbn Şihâb ez-Zührî ve İslâm Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI, Sakarya 2002, s. 60.

bulunmaktadır. Bu kısmı Süheyl Zekkâr, *el-Megâzî'n-Nebeviyye* adıyla müstakil olarak yayınlamıştır.⁵¹

1.2.2. Musa b. Ukbe'nin Hayatı ve Eserleri

Musa b. Ukbe b. Ayyâş b. Ebû Ayyâş'ın künyesi Ebû Muhammed'dir.⁵² Musa b. Ukbe'nin dedesi Ayyâş, Zübeyr b. Avvâm'ın (ö. 36/656) mevlasıdır. Musa b. Ukbe, Zübeyr b. Avvâm'ın ailesiyle olan bu bağ sebebiyle “el-Kureşî”, yaşamını Medine'de sürdürmesi sebebiyle “el-Medenî” sıfatlarına sahip olmuştur.⁵³ Doğum tarihi hakkında net bir bilgi olamamakla birlikte 60 (679) yılında doğduğu kabul edilmektedir.⁵⁴

Genel olarak hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Musa b. Ukbe tâbiîndendir. Kendisi Abdullah b. Ömer (ö. 73/692), Sehl b. Sa'd, Enes b. Mâlik (ö. 93/711) ve Câbir b. Abdullah (ö. 78/697) ile görüşmüştür.⁵⁵ İki kardeşiyle birlikte Mescid-i Nebevî'de ders halkaları olan Musa b. Ukbe'nin hocaları arasında, Abdullah b. Dînâr, Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec (ö. 117/ 735), Alkame b. Vakkâs (ö. 86/705), İbn Şihâb ez-Zührî, Nâfi', Urve b. Zübeyr (ö. 94/713) gibi önemli isimler yer almaktadır.⁵⁶

Emevî halifeleriyle herhangi bir ilişki içerisinde olmayan Musa b. Ukbe'nin doğum tarihinde olduğu gibi ölüm tarihi hakkında da net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak genel kanı 141 (758) yılında vefat ettiği yönündedir.⁵⁷

Musa b. Ukbe'nin megâzî alanında bir eser telif ettiğine dâir bilgiler mevcuttur. *el-Megâzî* adlı eser ona nispet edilmiştir.⁵⁸ Bu alanda ilk eser yazan kişi olarak bilinen Musa b. Ukbe, eserini İbn Şihâb ez-Zührî'nin rivayetlerini esas alarak telif etmiştir.⁵⁹ Tamamı günümüze ulaşmayan bu eser, Musa b. Ukbe'nin öğrencileri Muhammed b. Fülehy ve İsmail b. İbrahim b. Ukbe'nin onun derslerinden hareketle kaleme aldığı nüshalardan müteşekkil olduğu yönünde de görüşler bulunmaktadır. Muhammed Bakşîş Ebû Mâlik günümüze nakiller halinde gelen bu eserin parçalarını bir araya getirerek

⁵¹ Özkan, s. 548.

⁵² Öz, s. 199; Musa b. Ukbe (ö. 141/748), *el-Megâzî* (thk. Muhammed Bakşîş Ebû Mâlik), Riyâd: Mektebetü'l-Dâru'l-Minhâc 1434, s. 19.

⁵³ Mahmut Olgaç, *Mûsâ b. Ukbe'nin (v.141/758) Siyer'e Dair Rivayetlerinin Değerlendirilmesi (Hz. Muhammed'in Nübüvvetine Kadar)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 5.

⁵⁴ Öz, *Siyer*, s. 199; Şaban Öz, “Musa b. Ukbe”, *DİA*, ek-II, 323.

⁵⁵ Olgaç, s. 7.

⁵⁶ Öz, “Musa b. Ukbe”, s. 323.

⁵⁷ Öz, *Siyer*, s. 200.

⁵⁸ Musa b. Ukbe, s. 22.

⁵⁹ Öz, “Musa b. Ukbe”, s. 323.

kitaplaştırmıştır. Ayrıca Yusuf b. Muhammed İbn Kadî Şühbe (ö. 789/1387), Musa b. Ukbe'nin söz konusu eserinden yirmi kadar hadisi bir araya toplayıp küçük bir risâle haline getirmiştir.⁶⁰

1.2.3. Vâkıdî'nin Hayatı ve Eserleri

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî 129 veya 130 yılında Medine'de dünyaya gelmiştir.⁶¹ “Vâkıdî” nisbesi dedesinin adından gelmektedir. Dedesinin ismi Vâkıd olduğu için bu nisbeyle anılmıştır. Medine'de doğduğu için Medenî, dedesi Eslem kabilesinin azadlısı olduğu için Eslemî şeklinde de anılmıştır.⁶²

Medine'de küçük yaşlarda küttâba giderek eğitim almaya başlayan Vâkıdî'nin ilk hocası İbn Ebû Zi'b'dir (ö. 159/776). Ömrünün elli yılını Medine'de geçirmiş ve orada birçok alanda ders almıştır. Bunlar arasında Kur'ân ilimleri, fıkıh, hadis, megâzî, İslâm tarihi ve tabakat gibi ilimler sayılmaktadır. Tâbîinden olan Muhammed b. Aclân ve Ma'mer b. Râşid gibi hocalardan hadis, fıkıh, siyer ve megâzî dersleri almıştır. Bunun yanında Mâlik b. Enes, İbn Şihâb ez-Zührî'nin yeğeni Muhammed b. Abdullah, Muhammed b. Aclân, Üsâme b. Zeyd gibi birçok muhaddisten hadis dersi almıştır.⁶³ Ayrıca sahâbî torunları ve şehid yakınlarıyla ilişkiler kurmuş onlardan yakınlarının yaşadıkları hakkında bilgi almıştır. Bu sayede Hz. Peygamber ve Râşid Halifeler dönemleriyle ilgili önemli bilgiler edinmiş ve bu bilgileri yazıya geçirmiştir. Ayrıca anlatılan olayların yaşandığı yerleri görmeyi çok önemsemiş birçok gazvenin yapıldığı yeri ziyaret etmiştir.⁶⁴ Vâkıdî Medine'den Bağdat'a gittikten sonra İbn Cüreyc (ö. 150/767), Ebû Yusuf (ö. 182/798), Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805), Evzâî (ö. 157/774) ve Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) gibi isimlerden fıkıh alanında dersler almıştır.⁶⁵

Vâkıdî, gençlik yıllarında geçimini sağlamak için buğday ticareti yapmıştır. Ancak ticarete mudarebe usulünü kullanması ve oldukça cömert olması gibi nedenlerden zamanla iflas noktasına gelmiştir. Çektiği maddî sıkıntılar neticesinde Bağdat'a

⁶⁰ Nuh Arslantaş, Mahmut Olgaç , “Musa b. Ukbe'ye Atfedilen Kitâbü'l-Megâzî”, *Tarih Dergisi*, İstanbul 2018, S. 67, s. 5.

⁶¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî* (thk. Marsden Jones), Alemü'l-Kütüb, 1984, I, 5.

⁶² Rıdvan Yarba, “Cerh ve Ta'dil Âlimlerine Göre Vâkıdî (ö. 207/823)”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/2, Adana 2014, s. 144.

⁶³ Mustafa Fayda, “Vâkıdî”, *DİA*, XLII, 472.

⁶⁴ Öz, *Siyer*, s. 304.

⁶⁵ Fayda, “Vâkıdî”, s. 472.

gitmiştir.⁶⁶ Vâkıdî, dönemin halifeleriyle iyi ilişkilerde bulunmuş, onlara hac sırasında eşlik ederek Hz. Peygamber'in nerelerde hangi olayları yaşadığına dair bilgiler vermiş ve halifenin takdirini kazanmıştır. Bu olay vesilesiyle Hârûnürreşîd döneminde kadılık görevine getirilmiş ve ömrünün sonuna kadar bu makamda bulunmuştur. 12 Zilhicce 207 (28 Nisan 823) tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir.⁶⁷ Vefat ettiğinde yetmiş sekiz yaşında olan Vâkıdî'nin mezarı Hayzürân Mezarlığı'nda bulunmaktadır.⁶⁸

Vâkıdî'ye nispet edilen birçok kitap bulunmaktadır. Onun kaleme aldığı eserlerin bazıları şu şekilde zikredilebilir: *et-Târîhu'l-Kebîr*, *Kitâbü Ahbâri Mekke*, *Kitâbü't-Târîh ve'l-Megâzî ve'l-Meb'as*, *Kitâbü's-Sîre*, *Kitâbü Vefâti'n-Nebî*, *Ezvâcü'n-Nebî*, *Kitâbü Sîreti Ebî Bekir ve Vefâtihi*, *Fütûhu's-Şâm*, *Kitâbü'r-Ridde ve'd-Dâr*, *Kitâbü Mevlidi Hasan ve'l-Hüseyn*, *Kitâbü'l-Harre*, *Kitâbü't-Tabakât*.⁶⁹ Vâkıdî'nin kitapları içinde günümüze eksiksiz olarak ulaşan kitabı *Kitâbü't-Târîh ve'l-Megâzî ve'l-Meb'as*'ın önemli bir bölümünü teşkil eden *Kitâbü'l-Megâzî*'dir.⁷⁰ O bu kitabında olayları detaylı bir şekilde ele almış, gazveler ile ilgili yer ve tarih bilgilerini vermiş olayların yaşandığı yerlerin coğrafi özelliklerinden bahsetmiş ve diğer tarihçilerden farklı olarak olaylar hakkında kendi görüşlerini de zikretmiştir.⁷¹ Eserin Arapçasını önce Abbâs eş-Şîrbînî daha sonra Marsden Jones tahkik ederek yayımlamışlardır.⁷²

1.2.4. İbn Hişâm'ın Hayatı ve Eserleri

Basra'da doğan Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî'nin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Künyesi Ebû Muhammed olan İbn Hişâm, ez-Zühelî, es-Sedûsî nisbeleriyle anılmaktadır.⁷³

Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan İbn Hişâm Basra'da öğrenim görmüş daha sonra Mısır'a gitmiştir. Mısır dışında başka şehirlere gidip gitmediği hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Kûfe veya Bağdat'a gitmiş olma ihtimali bulunmaktadır. İbn

⁶⁶ Hacı Ataş, "Vâkıdî ile Muhaddislerin Bazı Ortak Rivayetleri", *The Journal of Academic Social Sciences Studies*, 2018, S. 78, s. 535; Yarba, s. 144,

⁶⁷ Öz, *Siyer*, s. 302-203.

⁶⁸ Abdürrahim Arslan, "Uyûnü'l-Eser Yazarı İbn Seyyidinnâs'a Göre Vâkıdî'nin Güvenilirliği", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Urfa 2018, S. 39, s. 158.

⁶⁹ Öz, *Siyer*, s. 322-328. Eserleri hakkında daha detaylı bilgi için bk. Fayda, "Vâkıdî", s. 473-475.

⁷⁰ Fayda, "Vâkıdî", s. 474.

⁷¹ Ataş, s. 534.

⁷² Fayda, "Vâkıdî", s. 474.

⁷³ Öz, *Siyer*, s. 355.

Hişâm'ın *Sîre*'sini kendisine rivayet eden Ziyâd b. Abdullah el-Bekkâî'nin orada yaşaması bu ihtimali desteklemektedir.⁷⁴

İbn Hişâm'ın eğitim hayatına dâir de pek fazla bilgi bulunmamaktadır. O tarih, ensâb, nahiv, edebiyat ve lügat alanında bilgi sahibidir. Ancak bu alanda kimlerden ders aldığı bilinmemektedir.⁷⁵

İbn Hişâm'ın vefat tarihi hakkında da kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 218 (833) yılında Fustat'da vefat ettiği bildirilirken bazı kaynaklar bu tarihi 213 (828) şeklinde zikretmişlerdir.⁷⁶

İbn Hişâm'a izafe edilen iki eser bulunmaktadır. Bunlardan ilki; *Kitâbü't-Ticân fi Mülûki Himyer/et-Ticân li-Ma'rifeti Mülûki'z-Zamân fi Ahbâri Kahtân* adlı eserdir. Bu eserde ehl-i kitâb hakkında hikâyeler, peygamber kıssaları ve Yemen hükümdarlarının hayatları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bunun yanında Kâtip Çelebi, *Ensâbu Himyer ve Mülûkuhâ* adlı eseri İbn Hişâm'a izafe etmiştir. Bu eserin *Kitâbü't-Ticân* adlı eser olması muhtemeldir.⁷⁷

İbn Hişâm'ın diğer kitabı, kendi alanında meşhur olan *es-Sîretü'n-Nebeviyye* isimli eseridir. İbn Hişâm'ın bu kitabı Ziyâd b. Abdullah el-Bekkâî'nin İbn İshak'tan (ö. 117/735) rivayet ettiği nakillerden oluşmaktadır. Bu eser *Tehzîbü's-Sîreti'n-Nebeviyye* adıyla da anılmıştır.⁷⁸ İbn Hişâm eserini kaleme alırken, İbn İshak'ın eserini esas almış ancak üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Kur'an'da ve sünnette dayanağı olmayan mevzuları, tanınmamış şairlerin şiirlerini, uygun bulmadığı bazı ifadeleri ve güvenilir bulmadığı bazı rivayetleri eserine almamıştır. Bunun yanında eserine aldığı bazı şiirlerde düzenlemeler yapmış, bazılarının kaynağını zikretmiş ve yeni şiirler eklemiştir. Bunun yanında İbn İshak'ın eserindeki âyet, hadis ve şiirlerdeki garip kelimeleri açıklamış ve onlar hakkında bilgi vermiştir. Bu eser İslam Tarihi alanında tamamı günümüze ulaşan en eski kitap olarak tanımlanmaktadır.⁷⁹

⁷⁴ Ayşe Hümeysra Saraç, *Eyüp Sabri Paşa'nın Mahmûdu's-Siyer'inde, Hz. Peygamber'e Dâir Nakledilen Fevkalade Haller -Mekke Dönemi- (İbn-i Hişâm ve Darîr'in Anlatımlarıyla Mukayeseli)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 20-21.

⁷⁵ Mustafa Fayda, "İbn Hişâm", *DİA*, XX, 72.

⁷⁶ Fayda, "İbn Hişâm", s. 71.

⁷⁷ Öz, *Siyer*, s. 357.

⁷⁸ Öz, *Siyer*, s. 357.

⁷⁹ Fayda, "İbn Hişâm", s. 72.

BÖLÜM 2: *el-CÂMIU'S-SAHÎH*'DE YER ALAN MEGÂZÎ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

2.1. Zü'l-Uşeyre

Müslim'in sunduğu bir rivayette Hz. Peygamber'in gazvelerinin sayısı ve ilk çıktığı gazve hakkında bilgi verilmiştir.⁸⁰ Bu bilgiye göre Hz. Peygamber'in on dokuz gazve gerçekleştirdiği ve başında bulunduğu ilk askerî birliğin Zü'l-Uşeyre Gazvesi olduğu bildirilmiştir. Genel olarak siyer âlimleri Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği ilk gazvenin "Ebvâ" olduğunu aktarmaktadırlar.⁸¹ Bu açıdan Müslim'in sunmuş olduğu bu rivayetin üzerinde tartışılması gereken oldukça kıymetli bir malumat olduğu anlaşılmaktadır.

2.2. Batnu Buvât

Bilindiği üzere Müslim'in sunmuş olduğu hadisler senet veya metin farklılıklarına bağlı olarak birbirinin ardınca sıralanmaktadır. *Sahîh*'de Hz. Peygamber'in ilk yaptığı seferlerden biri olan Batnu Buvât Gazvesi hakkında Câbir b. Abdullah'tan⁸² birbirinin peşi sıra gelen beş rivayet bulunmaktadır. Gazveden bazı kesitlerin yer aldığı bu rivayetlere tek bir hadis numarası verilmiştir. Söz konusu rivayetlerde seferin amacı ve yolculukta yaşananlar hakkında bilgi bulunmaktadır.⁸³

Hz. Peygamber'in müşriklerin müttefiki Mecdî b. Amr el-Cühenî ile anlaşma yapmak için bu seferi düzenlediği ve yolculuk sırasında askerî birlikte bulunanlardan bazılarının bir deveyi beş veya yedi kişi sırayla kullandıkları görülmektedir.⁸⁴ Ayrıca mola verdikleri bir yerde Câbir b. Abdullah ile Cebbâr b. Sarh'ın, Hz. Peygamber'in isteği üzerine bir su kaynağını yeniden ortaya çıkardıkları aktarılmaktadır.⁸⁵ Yolculuk sırasında yiyecek sıkıntısı çektikleri ve günlük yiyeceklerinin sadece bir hurma olduğu bildirilmektedir. Ayrıca ashâbın yanlarında yiyecek kalmadığı için çok acıktıklarında ağaç yaprağı yedikleri de rivayette yer alan detaylardan birisidir.⁸⁶ Yolculuk sırasında yaşanan başka bir olay da, ismi verilmeyen bir vadide Hz. Peygamber'in tuvalet ihtiyacı için uzaklaştığı, iki ağaç gördüğü sonra ağaçlara kendisini örtmesi için duada bulunduğu

⁸⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 143.

⁸¹ Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi*, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018, s. 471.

⁸² Sahâbe ravisi Câbir b. Abdullah b. Ri'âb'tır. Bk. Apaydın, s. 484.

⁸³ Sefer esnasında gönderilen seriyeler için bk. Apaydın, s. 505, 506.

⁸⁴ Müslim, Zühd, 74.

⁸⁵ Müslim, Zühd, 74.

⁸⁶ Müslim, Zühd, 74.

ve ağaçların onu gizlediği şeklindedir.⁸⁷ Mola verdikleri başka bir yerde, Hz. Peygamber'in abdest için su istediği, ancak ensârdan birinin su kabında bulunan birkaç damla dışında kimsenin yanında su bulunmadığı, Hz. Peygamber'in o suyu bereketlendirdiği ve suyun orada bulunan herkese yettiği de sefer esnasında yaşanan başka bir olaydır.⁸⁸

2.3. Bedir

Müslim'in *Sahîh* adlı eserinde Bedir Savaşı hakkında toplam otuz üç rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden altısı savaş öncesinde ve savaş sırasında yaşananlar, on ikisi savaşa katılan ve katılmayan sahâbîler, biri esirlerin durumu, on biri öldürülen müşrikler, üçü de dağıtılan ganimetlerle ilgilidir. Ayrıca "Savaş Öncesinde ve Savaş Sırasında Yaşananlar" başlığı altında zikredilen rivayetlerin birisinin içinde aynı zamanda esirlerin durumu hakkında da bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla aynı rivayetin devamı "Esirlerin Durumu" başlığı altında da zikredilmiştir. Aynı durum "Dağıtılan Ganimetler" başlığı altındaki rivayet için de geçerlidir. Bu rivayet de "Savaşa Katılan ve Katılmayan Sahâbîler" başlığı altındaki bir rivayetle ortaktır. Bu sebeple Bedir ile ilgili müstakil otuz bir rivayet söz konusu iken içerdiği bilgiler sebebiyle otuz üç rivayet olarak kabul edilmiştir.

a) Savaş Öncesinde ve Savaş Sırasında Yaşananlar

Sahîh'de Bedir Savaşı öncesinde ve savaş sırasında yaşanan olaylar hakkında altı rivayet bulunmaktadır. Birinci rivayette, Hz. Peygamber'in Kureyş kervanı hakkında bilgi edinmesi için, Cüheyne kabilesine mensup olan Büseyse isimli sahâbîyi görevlendirdiği bildirilmiştir. Onun tarafından getirilen bilgilerin ardından Hz. Peygamber ve ashâbının yola çıkıp Bedir'e ulaştıkları daha sonra müşriklerle çarpıştıkları aktarılmıştır.⁸⁹

Müslim'in zikrettiği ikinci rivayette, Hz. Peygamber'in, Ebû Süfyân'ın Medine tarafından geçmekte olduğu hakkında bilgi aldığı zikredilmiştir. Bu bilginin yukarıda zikredilen Büseyse'nin kervan hakkında getirdiği bilgi olma ihtimali yüksektir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in savaşa katılma konusunda ashâbı ile istişarede bulunduğu, olumlu görüşler üzerine Bedir'e doğru yola çıktıkları bildirilmiştir. Bedir'e

⁸⁷ Müslim, Zühd, 74.

⁸⁸ Müslim, Zühd, 74.

⁸⁹ Müslim, İmâre, 145.

vardıklarında ashâb Bedir kuyularında Benû Haccâc kabilesinden siyahî bir köleyi yakalamış ve Ebû Süfyân hakkında bilgi almak istemiştir. Rivayetin sonunda Hz. Peygamber'in müşriklerin öldürüleceği yerleri söylediğine dair bilgiler de yer almaktadır.⁹⁰

Savaş öncesinde ve savaş sırasında yaşanan olaylar hakkında nakledilen üçüncü ve dördüncü rivayet aynı husus hakkında bilgi vermektedir. Bu rivayetlerde, Ramazan ayında çok sıcak bir günde sefere çıktığı ve yolculuk sırasında, Resûlullah ve Abdullah b. Revâha'dan başka kimsenin oruç tutmadığı bildirilmiştir.⁹¹

Burada bahsi geçen savaş Bedir Savaşı'dır. Bilindiği üzere Ramazan ayında yapılan iki sefer vardır. Bunlar; Bedir Savaşı ve Mekke'nin Fethi'dir.⁹² Rivayette ismi zikredilen Abdullah b. Revâha'nın Mûte Savaşı'nda şehit düştüğü bilinmektedir. Kronolojik olarak bakıldığında Mûte Savaşı, Mekke'nin Fethi'nden öncedir. Buna göre de Abdullah b. Revâha'nın katıldığı bu savaş Bedir Savaşı olmalıdır.⁹³

Savaş esnasında yaşanan hadiseler hakkında bilgi sunulan başka bir rivayetin son kısmında savaş sonucunda meydana gelen olaylar nakledilmiştir. Biz burada savaş esnasında yaşananlarla ilgili kısmını zikredeceğiz. Bahsi geçen rivayette, Müşriklerin sayısının bin, Müslümanların sayısının ise üç yüz on dokuz olduğu bildirilmiştir. Bu durumu gören Hz. Peygamber'in dua etmeye başladığı ve duasını defalarca tekrarladığı, bunun üzerine Enfâl Sûresi'ndeki "Hani Rabbinizden yardım istiyordunuz! O da: 'Hiç şüpheniz olmasın, ben size birbiri ardınca gelen bin melekle yardımcım.' diye duanızı kabul buyurmuştu." âyetinin⁹⁴ nâzil olduğu aktarılmıştır. Rivayetin devamında, savaş başladığında ensârdan birinin, müşriklerden bir adamın peşinden koşarken bir kırbaç sesi duyduğu, sonra önündeki müşrikin yüzünde kırbaç izi olduğu halde yere düştüğü aktarılmıştır. Bu olaya şahit olan sahâbînin Hz. Peygamber'e gördüklerini anlattığı, Allah Resûlü'nün de bunun semadan gelen bir yardım olduğunu söylediği bildirilmiştir.⁹⁵

⁹⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 83.

⁹¹ Müslim, Sıyâm, 108-109.

⁹² Apaydın, s. 639.

⁹³ Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez, 1979, VI, 130.

⁹⁴ Enfâl 8/9.

⁹⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 58.

Son rivayette Enfâl Sûresi'nin Bedir Gazvesi hakkında nâzil olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır.⁹⁶

b) Savaşa Katılan ve Katılmayan Müslümanlar

Sahîh'de savaşa katılan sahâbîlerle ilgili bilgi bulabileceğimiz on, katılmayan sahâbîlerle ilgili ise iki rivayet söz konusudur. Biz öncelikle savaşa katılan sahâbîlerle ilgili rivayetleri zikredeceğiz. Buna göre Hz. Hamza, Hz. Ali ve Ubeyde b. Hâris'in⁹⁷ savaşta mübarezeye katıldıkları bildirilmiştir. Ayrıca Hâtîb isimli sahâbînin de Bedir ve Hudeybiye'ye katıldığı bilgisi rivayetlerde yer almaktadır.⁹⁸ Savaş yolculuğu sırasında henüz Müslüman olmamış birisinin Allah Resûlü'nün yanına gelip onunla birlikte savaşmak istediğini bildirdiği ancak Hz. Peygamber'in Müslüman oluncaya kadar onun savaşa katılmasına izin vermediği daha sonra o zâtın Müslüman olduğu ve savaşa katıldığı aktarılan bilgiler arasındadır.⁹⁹

Müslim tarafından nakledilen diğer rivayetler Sa'd b. Mâlik,¹⁰⁰ Sa'd b. Havle,¹⁰¹ Mikdâd b. Amr b. el-Esvedî,¹⁰² İtbân b. Mâlik,¹⁰³ Râfi' b. Hadîc'in iki amcası¹⁰⁴ ve Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim'in de Bedir'e katıldığı bilgisini sunmaktadır.¹⁰⁵

Savaşa katılmayan sahâbîlerle ilgili tespit ettiğimiz iki rivayetin birincisi, Huzeyfe b. Yemân'dan¹⁰⁶ aktarılmıştır. Buna göre kendisi, babası Huseyl ile birlikte Bedir Savaşı'na katılmak üzere yola çıkmış, ancak yolculuk esnasında Kureyşliler onları yakalamıştır. Onlar da savaşa katılmayacaklarını sadece Medine'ye gitmek için yola çıktıklarını söylemişler ve savaşa katılmayacakları hususunda yemin etmişlerdir. Bunun üzerine serbest kalarak Hz. Peygamber'in yanına gelmişler ve yaşadıklarını ona anlatmışlardır. Allah Resûlü de onların verdikleri sözde durup Medine'ye gitmelerini istemiştir.¹⁰⁷ Diğer rivayette ise Ka'b b. Mâlik, Tebük Gazvesi'ne katılmayışını

⁹⁶ Müslim, Tefsîr, 31.

⁹⁷ Müslim, Tefsîr, 34.

⁹⁸ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 161-162.

⁹⁹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 150.

¹⁰⁰ Müslim, Mukaddime, bab:5.

¹⁰¹ Müslim, Talâk, 56.

¹⁰² Müslim, İmân, 157.

¹⁰³ Müslim, Mesâcid ve Mevâdii's-Salât, 263.

¹⁰⁴ Müslim, Büyû', 112.

¹⁰⁵ Müslim, Radâ', 26.

¹⁰⁶ Asıl adı Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl (Hisl) b. Câbir el-Abs'tır. Ancak babası Yemenli bir kabileyile anlaşma yaptığı için bu isimle anılmıştır. Detaylı bilgi için bk. Selman Başaran, "Huzeyfe b. Yemân", *DİA*, XVIII, 434-435.

¹⁰⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 98.

anlatırken Bedir Gazvesi'nde de bulunmadığını ve savaşa katılmayan kimsenin ayıplanmadığını belirtmiştir.¹⁰⁸

c) Esirlerin Durumu

Sahih'de Bedir esirleriyle ilgili yalnızca bir rivayet bulunmaktadır. Bu rivayet "Savaş Öncesinde ve Savaş Sırasında Yaşananlar" başlığı altında zikrettiğimiz bir rivayetle ortak bilgiler ihtiva etmektedir. Buna göre savaş sonunda Müslümanların, müşriklerden yetmiş kişiyi öldürdükleri, yetmiş kişiyi de esir aldıkları bildirilmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in teklifi üzerine esirlerden fidye alınmasına karar vermiştir. Bu karar üzerine "Yeryüzünde üstünlüğü sağlamadıkça hiçbir peygambere esir almak yakışmaz." âyet-i kerîmesinden "Artık ganimet olarak aldığımız şeylerden temiz ve helal olarak yiyin."¹⁰⁹ âyet-i kerîmesine kadar Olan ayetler nâzil olmuştur.¹¹⁰

d) Öldürülen Müşrikler

Müslim'in sunduğu bilgilere göre, Bedir Savaşı'nda öldürülen müşrikler hakkında on bir rivayet karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlerin ikisi Ebû Cehil'in katli, biri öldürülen bir kişi ve son sekizi ise öldürülen müşriklerin Bedir kuyularına atılması hakkındadır.

Ebû Cehil'in katli hakkında *Sahih*'de iki rivayete yer verilmiştir. Bu rivayetlerden birincisinin ilk kısmında Ebû Cehil'in öldürülmesinden bahsedilirken son kısmında ganimet hakkında bilgi verilmiştir. Rivayetin son kısmını "Dağıtılan Ganimetler" başlığı altında zikredeceğiz. Söz konusu rivayette, ensârdan iki çocuğun Ebû Cehil'i öldürmesi hakkında bilgiler bulunmaktadır.¹¹¹ Ebû Cehil'in öldürülmesi hakkında nakledilen diğer rivayette Afrâ'nın oğullarının Ebû Cehil'i yaraladığı Allah Resûlü'nün de savaş sonrasında Ebû Cehil'in durumunu öğrenmek için İbn Mes'ûd'u görevlendirdiği bildirilmiştir. İbn Mes'ûd gidince Ebû Cehil'in öldürülmüş olduğunu görmüştür.¹¹²

Bedir'de öldürülenler hakkındaki son rivayette Necm Sûresi nâzil olduğu zaman yaşlı bir adam dışında herkesin secde ettiği bildirilmiştir. Rivayetin devamında, o adamın kâfir olarak öldürüldüğü belirtilmiştir.¹¹³ Davudoğlu'nun Müslim'in *Sahih*'ini tercüme

¹⁰⁸ Müslim, Tevbe, 53.

¹⁰⁹ Enfâl 8/67-69.

¹¹⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 58.

¹¹¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 42.

¹¹² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 118.

¹¹³ Müslim, Mesâcid ve Mevâdii's-Salât, 105.

ve şerh ettiği eserinde o kişinin kimliği hakkında çeşitli yorumlar yapılmış ve Bedir savaşında öldürüldüğü aktarılmıştır.¹¹⁴

Sahîh'de Bedir Savaşı'nda öldürülen müşriklerin kuyulara atılması hakkında altı rivayete yer verilmiştir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in savaştan önce müşriklerin öldürüleceği yerleri gösterdiği bildirilmiş, savaş günü Hz. Peygamber nereyi gösterdiyse o kişinin orada öldürüldüğü ve öldürülenlerin üst üste bir kuyuya atıldığı aktarılmıştır.¹¹⁵ Bedir kuyularına atılanların Kureyş'in ileri gelenlerinden yirmi küsur kadar kişi olduğu¹¹⁶ belirtilmekle birlikte bu kişilerden bazılarının isimleri rivayetlere yansımıştır. Bu kişiler Ebû Cehil b. Hişâm, Utbe b. Rebîa, Ukbe b. Ebû Muayt, Şeybe b. Rebîa, Ümeyye b. Halef veya Übey b. Halef'tir. Bunların öldürülüp bir kuyuya atıldığı yalnız Ümeyye yahut Übeyy'in uzuvlarının kesildiği ancak kuyuya atılmadığı bildirilmiştir.¹¹⁷ Ayrıca o gün çok sıcak bir gün olduğu ve cesetlerin güneşin tesiriyle bozulmaya başladığı da rivayetlerde yer alan önemli bilgiler arasındadır.¹¹⁸

e) Dağıtılan Ganimetler

Sahîh'de Bedir ganimetleriyle ilgili üç rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerden ikisi Hz. Ali'den gelmektedir. Rivayette kendisine ganimet hissesinden bir deve verildiği bilgisi yer almaktadır. Daha sonra ise Hz. Peygamber'in ona ganimetin beşte birinden yaşlı bir deve daha verdiği de zikredilmiştir.¹¹⁹ Diğer rivayet ise yukarıda "Öldürülen Müşrikler" başlığı altında zikredilen rivayetin son kısmıdır. Buna göre Ebû Cehil'i öldüren iki genç Hz. Peygamber'e giderek durumu haber vermişlerdir. Allah Resûlü onu kimin öldürdüğünü sormuş ardından kılıçlarındaki kanı görünce ikisinin de öldürmüş olduğuna hükmetmiştir. Ancak selebin Muâz b. Amr b. Memûh'a verilmesini söylemiştir. Ayrıca bu gençlerin Muâz b. Amr b. Memûh ile Muâz b. Afrâ olduğu da nakledilmiştir.¹²⁰

2.4. Benû Kaynukâ

Bilindiği üzere Medine'de meşhur üç Yahûdî kabilesi bulunmaktaydı ve bunlardan birisi de Benû Kaynukâ'ydı. Bu kabile hakkında, Müslim'in *Sahîh*'inde sadece bir

¹¹⁴ Davudoğlu, III, 492.

¹¹⁵ Müslim, Cenne, 76, 77, Cenâiz, 26.

¹¹⁶ Müslim, Cenne, 78.

¹¹⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 107, 108, 109.

¹¹⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 110.

¹¹⁹ Müslim, Eşribe, 1, 2.

¹²⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 42.

rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayette Medine'deki diğer Yahûdî kabileleri olan Benû Nadîr, Benû Kurayza hakkında bilgi verilmektedir. Biz burada rivayetin Benû Kaynukâ ile ilgili kısmını zikredeceğiz. Buna göre rivayette, Benû Kaynukâ' ile ilgili sadece Abdullah b. Selâm'ın kavmi olduğu ve Medine'den sürgün edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır.¹²¹

2.5. Uhud

İslâm Tarihi'nin önemli savaşlarından biri olan Uhud Savaşı hakkında *Sahîh*'de otuz beş rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin üçünü savaş öncesinde yaşananlar, yirmi dördünü savaş esnasında yaşananlar, sekizini ise şehit olan sahâbîlerle ilişkilendirmek mümkündür.

a) Savaş Öncesinde Yaşananlar

Sahîh'de Uhud Savaşı öncesinde yaşanan olaylar hakkında üç rivayete ulaşılmaktadır. Bu rivayetler Abdullah b. Ömer'in savaşa katılmayışı, Hz. Peygamber'in savaşta iyi savaşacak birisine kılıcını vermesi ve bazı kimselerin savaştan kaçması hakkındadır.

Abdullah b. Ömer'in savaşa katılmayışıyla ilgili rivayette Uhud Savaşı'nın gerçekleştiği yıl on dört yaşında olduğu ve Uhud'a gitmek istediği ancak yaşı küçük olduğu için Allah Resûlü'nün ona izin vermediği bildirilmiştir.¹²² Rivayetin devamında Hendek Savaşı'yla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Rivayetin diğer kısmını Hendek başlığı altında ele alacağız.

Savaştan önce, Hz. Peygamber'in eline bir kılıç alarak onu verdiği takdirde kimin kılıcın hakkını verebileceğini sorması üzerine Ebû Dücâne Simâk b. Hareşe'nin öne atıldığı, Hz. Peygamber'in de kılıcı ona verdiği ve onun bu kılıçla savaşırken düşmandan birçok kimseyi öldürdüğü bilinmektedir.¹²³

Müslim'de savaş öncesinde yaşanan bir sahneyi anlatan diğer rivayetlerde, savaşmak üzere Uhud'a gidenlerin bir kısmının geri döndüğü anlaşılmaktadır. Bu durum üzerine ashâbın iki gruba ayrıldığı, bir grubun geri dönen bu kişilerin öldürülmesi, diğer grubun öldürülmemesi yönünde görüş bildirdiği aktarılmıştır. Bu olay üzerine "Size ne oluyor

¹²¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 62.

¹²² Müslim, İmâre, 91.

¹²³ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 128.

ki, münafıklar hakkında iki fırkaya ayrılıyorsunuz.”¹²⁴ âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur.¹²⁵ Geri dönenleri görünce Müslümanlardan bazıları endişeye kapılıp savaştan geri durmayı düşünmüşlerdir. Bu durum üzerine “O zaman sizden iki bölük, Allah onların velisi olduğu halde bozulup çekilmeye yüz tutmuştu; müminler yalnız Allah’a güvensinler.”¹²⁶ âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur. Söz konusu rivayette bu kişilerin Benû Selime ve Benû Hârise’den oldukları ve bu âyetin onlar hakkında nâzil olduğu bildirilmiştir.¹²⁷

b) Savaş Esnasında Yaşananlar

Müslim’in sunduğu rivayetlerden tespit ettiğimiz yirmi dört rivayet, Uhud Savaşı esnasında yaşanan bazı olaylar hakkındadır. Söz konusu rivayetler savaş sırasında Hz. Peygamber’in yanında meleklerin bulunması (iki rivayet), savaş sırasında kaçışan Müslümanlar (bir rivayet), ashâbdan bazılarının savaş sırasında Hz. Peygamber’in etrafında yer almaları (bir rivayet), savaşın çeşitli safhalarında sahâbîlerin başından geçenler (dört rivayet), hanım sahâbîlerin savaştaki yardımı (biri savaşın çeşitli safhalarında sahâbîlerin başından geçenler üçü Hz. Peygamber’in yaralanması ile ortak olmak üzere on rivayet), Allah Resûlü’nün yaralanması (yedi rivayet), Hz. Peygamber’in duası (iki rivayet) ve savaşın şiddeti (bir rivayet) hakkındadır.

Sahîh’de savaş esnasında Hz. Peygamber’in meleklerle desteklendiğine dair bilgilere ulaşılmaktadır. Buna göre savaş sırasında sağında ve solunda üzerinde beyaz elbiseler olan iki kişinin bulunduğu, bu kişilerin Cebrâil ve Mikâil olduğu nakledilmiştir.¹²⁸

Müslim’in savaşın iyice kızıştığı andan bir kesit sunduğu rivayette, savaş esnasında birçok kişi sağa sola kaçışmış iken Hz. Peygamber’in etrafında onu korumak için ikisi Kureyş’ten yedisi ensârdan olmak üzere dokuz kişi kaldığı bildirilmiştir. Müşriklerin saldırıları şiddetlenince Allah Resûlü düşmanı kendilerinden uzaklaştıracak kişilerin cennete gireceğini buyurmuştur. Bunun üzerine ensârdan bir kişi ilerleyerek çarpışmış ve şehit edilmiştir. Sonra müşrikler saldırılarına devam etmiş, Hz. Peygamber de sözlerini tekrarlamış bunun üzerine ensârdan başka biri öne atılmış ve şehit edilmiş, bu durum ensârdan yedi kişi şehit edilinceye kadar devam etmiştir. Rivayetin sonunda Hz.

¹²⁴ Nisâ 4/88.

¹²⁵ Müslim, Sıfâtü’l-Münâfikîn, 6.

¹²⁶ Âl-i İmrân 3/122

¹²⁷ Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 171.

¹²⁸ Müslim, Fedâil, 46, 47.

Peygamber'in, yanında kalan iki Kureyşliye; "Arkadaşlarımızı kurtaramadık." ¹²⁹ dediği ifade edilmiştir. ¹³⁰

Savaş esnasında bazı sahâbîlerin yaşadıkları olaylar da rivayetlere yansımıştır. Buna göre Ebû Talha'nın elinde tuttuğu kalkanla Hz. Peygamber'e siper olduğu ve çok iyi bir ok atıcısı olması hasebiyle o gün, iki veya üç tane yayın elinde kırıldığı aktarılmıştır. Bu şekilde düşmanla çarpışırken Hz. Peygamber'in başını kaldırıp düşmanın durumunu kontrol ettiği, Ebû Talha'nın da Hz. Peygamber'e zarar gelecek endişesi yaşadığı belirtilen başka bir husustur. Ayrıca Hz. Âişe ve Hz. Ümmü Süleym'in sırtlarında taşıdıkları su tulumları ile yaralanan askerlere su getirdikleri de zikredilmiştir. ¹³¹ Bunun yanında Talha ve Sa'd'ın savaş esnasında Hz. Peygamber'i hiç yalnız bırakmadığı belirtilmiştir. ¹³² Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ebû Vakkas için "Anam babam sana feda olsun!" dediği de rivayetlerde yer almaktadır. ¹³³

Sahîh'de hanım sahabîlerin savaş sırasında yaralıları tedâvî ettiği ve onlara su taşıdıklarına dair rivayetler bulunmaktadır. ¹³⁴ Hz. Âişe, Hz. Ümmü Süleym ve Hz. Fâtıma bu hanımlar arasında zikredilmiştir. ¹³⁵

Müslim savaş esnasında Hz. Peygamber'in yaralanması ile ilgili yedi rivayet nakletmiştir. *Sahîh*'de Hz. Peygamber'in ismi belirtilmeyen bir savaş sırasında parmağının yaralandığına dair iki rivayet bulunmaktadır. ¹³⁶ Davudoğlu bu hadislerin şerhinde olayın Uhud'da geçtiğini bildirmektedir. ¹³⁷ Savaş tüm şiddetiyle devam ederken Hz. Peygamber'in yüzünün yaralandığı, yan kesici dişinin kırıldığı ve başındaki miğferin parçalandığı bildirilmiştir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in yaralanan yüzünü kızı Hz. Fâtıma yıkamış ve suyun kanamayı durdurmadığını görünce bir hasır parçasını yakarak külünü yaraya bastırmıştır. ¹³⁸ Hz. Peygamber kırılan dişini göstererek Resûlullah'a bunu yapan bir kavme Allah'ın gazabının şiddetli olacağını ¹³⁹ ve

¹²⁹ Rivayetin aslında bu kelimenin iki şekilde de okunabildiği görülmektedir. Bu kelime, "Mâ ensafnâ" şeklinde okunduğunda arkadaşlarımıza yardımcı olamadık anlamına gelirken "Mâ ensafena" şeklinde okunduğunda arkadaşlarımızdan kastedilen savaştan kaçan Kureyşlilerin olduğu ve onların kendilerine yardımcı olmadığı anlamına gelmektedir.

¹³⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 100.

¹³¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 136.

¹³² Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 47.

¹³³ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 41, 42.

¹³⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 137, 138, 139, 140, 141.

¹³⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 135, 136, 101, 102, 103.

¹³⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 112, 113.

¹³⁷ Davudoğlu, VIII, 609.

¹³⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 101, 102, 103.

¹³⁹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 106.

kendilerini Allah'a davet eden bir Peygamber'in başını yarıp, dişini kıran bir kavmin felâh bulamayacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Allah Teâla'nın "Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Allah, ya tövbelerini kabul edip onları affeder ya da zalim olduklarından dolayı onlara azap eder."¹⁴⁰ âyetini indirdiği bildirilmiştir.¹⁴¹ Öyle görülüyor ki Hz. Peygamber yaşadıkları karşısında büyük üzüntü duymuş ve kavmine karşı yakınmalarda bulunmuş ardından da bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber kavmine karşı yakınmaktan vazgeçip dua etmeye başlamıştır. Aşağıda bu dualarla ilgili rivayetleri zikredeceğiz.

Hz. Peygamber'in, Uhud Savaşı'ndaki duaları hakkında iki rivayet tespit edilmektedir. Söz konusu rivayetlerde, Hz. Peygamber'in yüzündeki kanları silerken "Ya Rabbi! Kavmimi Affet! Çünkü onlar bilmiyorlar!" dediği bildirilmiştir.¹⁴² Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in ettiği dualardan birisi de; "Allah'ım! Sen dilersen yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmaz!"¹⁴³ şeklindedir.

Son rivayet de Hz. Âişe'den nakledilmektedir. Bir gün kendisi, Hz. Peygamber'e Uhud Savaşı'ndan daha şiddetli bir gün yaşayıp yaşamadığını sormuş. O da Akâbe gününün daha şiddetli olduğunu anlatmıştı.¹⁴⁴ Uhud Savaşı'nda yaşananların Hz. Âişe'nin gözünde çok büyük ve şiddetli bir yer teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Muhtemelen zorluk ve yaralanmalar sebebiyle Hz. Âişe'nin yıllar içerisinde bu soruyu sorduğu Hz. Peygamber'in de Akâbe'de yaşadıklarının Uhud'dan daha zor olduğunu ifade ettiği görülmektedir.

c) Şehit Olan Sahâbîler

Uhud Savaşı'nda şehit olanlar hakkında, *Sahîh*'de sekiz rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetlerde şehit olan bazı sahâbîlerin isimleri, defin işlemleriyle ilgili bilgiler ve Hz. Peygamber'in şehitlerin namazını kıldırması hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Müslim'in sunduğu rivayetlerde Uhud Savaşı'nda şehit olan bazı sahâbîler hakkında bilgi edinmekteyiz. Bu rivayetlere göre savaş esnasında bir sahâbînin Hz. Peygamber'e şâyet öldürülürse ahiretteki yerinin neresi olacağını sorduğu ve "Cennet" cevabını

¹⁴⁰ Âli İmrân 3/128.

¹⁴¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 104.

¹⁴² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 105.

¹⁴³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 23.

¹⁴⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 111.

aldığı, bunun üzerine şehit oluncaya kadar çarpıştığı zikredilmiştir.¹⁴⁵ Ancak bu rivayette sahâbînin ismi verilmemiştir. Uhud'da şehit düşen bir diğer sahâbî de Enes b. Mâlik'in amcası Enes b. Nadr'dır. Onun seksen küsur darbe aldığı ve bu darbeler sebebiyle bedeninin tanınmayacak bir halde olduğu bildirilmiştir. Ayrıca onun hakkında "Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri sözde durdular. Onlardan bazısı vefat etti; bazısı da bekliyor. Onlar (verdikleri sözü) hiçbir şekilde değiştirmediler."¹⁴⁶ âyetinin nâzil olduğu aktarılmıştır.¹⁴⁷ Detayı hakkında bilgi verilmemekle birlikte Uhud Savaşı'nda şehit düşen bir diğer sahâbînin Hişam b. Âmir olduğu bilgisi bir rivayette yer almaktadır.¹⁴⁸

Sahîh'de tespit edilen iki rivayet, Uhud Savaşı'nda şehit düşen bazı sahâbîlerin defîn işlemleri hakkındadır. Uhud Savaşı'nda şehit düşen Mus'ab b. Umeyr'in defîn işleri sırasında, elbisesinden başka kefenlenecek bir şey bulunamaması üzerine elbisesi kefen olarak kullanılmıştır. Ancak elbisenin bedenini tam olarak örtmediği görülünce, elbise başından itibaren koyulmuş, açıkta kalan ayaklarına da izhir otu serilmiştir.¹⁴⁹ Uhud'da şehit olan sahâbîlerden biri olan Abdullah b. Amr'ın uzuvları müşrikler tarafından kesilmiştir. Üzeri örtülü olarak na'şî getirildiğinde oğlu Câbir'in örtüyü kaldırmak istediği ancak yanındakilerin ona engel olduğu bildirilmiştir. O sırada Hz. Peygamber'in gelip örtüyü kaldırdığı onu gören bir kadının feryat ettiği aktarılmıştır. Hz. Peygamber bu sesin kime ait olduğunu sorduğunda, Abdullah b. Amr'ın kız kardeşi Fâtîma bint Amr olduğu söylenmiştir.¹⁵⁰ Bunun üzerine Hz. Peygamber meleklerin ona kanatlarıyla gölge yaptıklarını ifade ederek yakınlarını teskin etmiştir.¹⁵¹

Hz. Peygamber'in şehitlerin cenaze namazlarını kılmasıyla ilgili bilgilerin rivayetlere yansıdığı görülmektedir. Bu rivayetlerde yalnızca namaz kılındığı zikredilmiş ardından bir konuşma yaptığı bildirilmiştir.¹⁵²

2.6. Hamrâu'l-Esed

Sahîh'de Uhud Gazvesi'nin akabinde meydana gelen Hamrâu'l-Esed Gazvesi'yle ilgili, iki rivayet bulunmaktadır.¹⁵³ Bu rivayetlerde savaş ismi zikredilmemiştir. Ancak aynı

¹⁴⁵ Müslim, İmâre, 143.

¹⁴⁶ Ahzâp 33/23.

¹⁴⁷ Müslim, İmâre, 148.

¹⁴⁸ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirûn ve Kasruha, 139.

¹⁴⁹ Müslim, Cenâiz, 44.

¹⁵⁰ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 130.

¹⁵¹ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 129.

¹⁵² Müslim, Cenâiz, 30, 31.

rivayeti Buhârî'nin de zikrettiği tespit edilmiştir.¹⁵⁴ Buhârî'nin bu rivayette Hamrâu'l-Esed lafzını nakletmesi sebebiyle bu iki rivayet bu başlık altında ele alınmıştır. Söz konusu rivayetlerde Hz. Âişe Urve'ye, babası Zübeyr ve dedesi Hz. Ebû Bekir'in savaşta yara almasına rağmen, Allah ve Resûlü'ne tâbi olmaktan vazgeçmediklerini söyleyerek onların ne kadar zorlu şartlarda iman mücadelesi verdiğine vurgu yapmıştır.

2.7. Benû Lihyân

Recî' Vak'ası'ndan sonra Hz. Peygamber'in Benû Lihyân'a karşı gerçekleştirdiği bu gazve hakkında *Sahîh*'de üç rivayet bulunmaktadır. Ayrıca bu gazve esnasında Hz. Peygamber'in Usfân bölgesine kadar geldiği, oradan bir seriyye gönderdiği ve kendisinin de Medine'ye geri döndüğü bilinmektedir.¹⁵⁵ *Sahîh*'de bu seriyye ile ilgili iki rivayet mevcuttur.¹⁵⁶ Ancak biz çalışmamıza seriyyeleri dâhil etmediğimiz için o rivayetleri burada zikretmeyeceğiz. Gazve hakkındaki rivayette ise ifk hadisesinden bahsedilmektedir. Müslim'in İfk Hadisesi ile ilgili sunduğu rivayetlerde savaş ismi zikredilmemiştir.¹⁵⁷ Biz Apaydın'ın yapmış olduğu tespitlere dayanarak bu rivayeti burada ele alacağız.¹⁵⁸

İfk Hadisesi ile ilgili nakledilen rivayetler Hz. Âişe'den gelmektedir. Bu rivayetlerde savaş sırasında Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e refakat ettiği bildirilmiştir. Ayrıca tesettür ile ilgili hükümlerin bu savaşa çıkmadan önce gelmesi sebebiyle Hz. Âişe'nin bir hevdece bindirilerek yolculuk yaptığı aktarılmıştır. Rivayetin devamında savaştan sonra dönüş yolculuğunda, Medine'ye yaklaştıklarında gece olduğu ve konaklamadan yürümeye devam edildiği, yolda sadece mola verildiği belirtilmiştir. Hz. Âişe'nin ihtiyacını görmek için ordudan uzaklaştığı sırada gerdanlığını kaybettiği ve onu ararken ordunun hareket ettiği hikâye edilmiştir. Hz. Âişe'nin ordu gittikten sonra gerdanlığını bulduğu ordunun konakladığı yere geldiğinde kimseyi göremediği ve kendisini aramaya gelen olur düşüncesiyle bulunduğu yerde beklemeye başladığı aktarılmıştır. Ordunun arkasını kontrol eden Safvân b. Muattal es-Sülemî'nin gecenin ilerleyen saatlerinde yola çıktığı ve Hz. Âişe'nin bulunduğu yere ulaşınca orada gecelediği bildirilmiştir. Sabah

¹⁵³ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 51, 52.

¹⁵⁴ Buhârî, Megâzî, 4077.

¹⁵⁵ Apaydın, s. 538.

¹⁵⁶ Müslim, İmâre, 137, 138.

¹⁵⁷ İfk Hadisesi'nin Benû Mustalik Gazvesi'nde yaşandığına dair de görüşler bulunmaktadır. bk. Ebû Câfer et-Taberî (ö. 310/923), *Târîhu't-Taberî*, Beyrut: Dâru't-Türâs 1968, II, 604-620; Fayda, "İfk Hadisesi", *DİA*, XXI, 507-509.

¹⁵⁸ Apaydın, s. 542.

olduğunda Hz. Âişe'yi görmüş ve hiç konuşmadan devesine bindirip yola çıkmışlar ve orduya yetişmişlerdir. Hz. Âişe ile Safvân'ın sonradan geldikleri görülünce Abdullah b. Übey b. Selûl başta olmak üzere münafıkların Hz. Âişe'ye iftira attığı ve Medine'ye geldiklerinde bu söylemlerin halk arasında yayıldığı belirtilmiştir. Rivayetin sonunda, bir ayı geçkin bir zaman sonra Nûr Sûresi'nden âyetlerin nâzil olduğu ve böylece Hz. Âişe'nin suçsuzluğunun Allah tarafından bildirilmiş olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁹

2.8. Benû Nadîr

Müslim'in *Sahîh*'inde Medine'deki Yahûdî kabilelerinden biri olan ve Uhud Savaşı'nın akabinde Medine'den çıkarılan Benû Nadîr ile ilgili sekiz rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler üç konu etrafında toplanmıştır. Söz konusu rivayetlerin konulara göre dağılımı Benû Nadîr'in hurmalıklarının yakılması (dört rivayet), sürgün edilmeleri (bir rivayet) ve topraklarının fey olarak verilmesi (üç rivayet) şeklindedir.

a) Hurmalıkların Kesilmesi ve Yakılması

Müslim'in sunduğu bilgilere göre, Benû Nadîr'in hurmalıklarının kesilip yakılması vak'ası ile ilgili dört rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin ilk üçü birbirinin aynısıdır. Belirtildiğine göre Hz. Peygamber, Benû Nadîr'in Büveyre denilen yerdeki hurmalıklarını kestirmiş ve yaktırmıştır. Bu olay üzerine: "Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir."¹⁶⁰ âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur.¹⁶¹

Müslim'in "Tefsir" bahsindeki bir rivayette, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bazı sûreler hakkında Sa'îd b. Cübeyr'in, İbn Abbas'a sorduğu sorular yer almaktadır. Bu sorulardan biri de Haşr Sûresi hakkındadır. Aktarıldığına göre İbn Abbas Haşr Sûresi'nin, Benû Nadîr hakkında nâzil olduğunu ifade etmiştir.¹⁶²

b) Sürgün Edilmeleri

Sahîh'de Benû Nadîr'in Medine'den çıkarılmasıyla ilgili yalnızca bir rivayet bulunmaktadır. Bu rivayet yukarıda "Benû Kaynukâ" başlığı altında zikrettiğimiz rivayettir. Söz konusu rivayetin içinde yer alan ayrıntıya göre Benû Nadîr ile Benû

¹⁵⁹ Müslim, Tevbe, 56-58.

¹⁶⁰ Haşr 59/5.

¹⁶¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 29, 30, 31.

¹⁶² Müslim, Tefsîr, 31.

Kurayza'nın Hz. Peygamber ile savaştığı ve Benû Nadîr'in Medine'den sürgün edildiği bilgisi yer almaktadır.¹⁶³ Bu rivayete "Benû Kurayza" başlığı altında da yer verilecektir.

c) Topraklarının Fey Olarak Verilmesi

Müslim'in sunduğu bilgilerde, Benû Nadîr'in topraklarının fey olarak verilmesi hakkında üç rivayete ulaşılmaktadır.

Benû Nadîr, Medine'den sürgün edildikten sonra, Allah onların mallarını Hz. Peygamber'e fey olarak vermiştir. Bu mallar yalnızca Hz. Peygamber'e verilmiştir. Onun ailesinin senelik nafakasını ayırdıktan sonra geri kalanını Allah yolunda yapılacak olan seferlere sarf ettiği bilgisi rivayette yer almaktadır. Ayrıca Müslümanların bu toprakları savaşmaksızın ele geçirdikleri de bildirilmiştir.¹⁶⁴ Fey olarak verilmesinin sebebi de budur.

Sahîh'de yer alan diğer bir rivayette Muhâcirlerin Medine'ye hicret edip geldiklerinde, ensârın mallarının yarısını muhâcirlere verdiği bilgisine yer verilmiştir. İlerleyen zamanlarda Benû Nadîr'in toprakları fethedilince Hz. Peygamber'in ensâra mallarını iade ettiği fethedilen toprakları da muhâcirler arasında taksim ettiği bildirilmiştir.¹⁶⁵

Hiz. Ömer'in halifeliği zamanında, Hiz. Ali ile Hiz. Abbas'ın, Resûlullah'tan kalan mirası istemesi üzerine, Hiz. Ömer'in Resûlullah'ın ele geçirilen malları onlar (muhâcirler) arasında taksim ettiğini ifade etmesi rivayetlere yansıyan bilgiler arasındadır.¹⁶⁶

2.9. Zâtü'r-Rikâ'

Sahîh'deki rivayetlerde Zâtü'r-Rikâ' Gazvesi hakkında yirmi rivayet karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlerin dördü savaşa gidiş safhası, sekizi korku namazı ve diğer sekizi de Medine'ye dönüş yolunda yaşananlarla ilgilidir. "Savaşa Gidiş Safhası" başlığı altındaki bir rivayet ile "Korku Namazı" başlığı altındaki bir rivayet ortaktır.

a) Savaşa Gidiş Safhası

Müslim'in sunduğu rivayetlerin dördü savaş yolunda yaşananlar hakkındadır. Bu rivayetlerin biri yolculuğun meşakkati üçü ise yolculuk sırasında müşriklerden bir adamın Hz. Peygamber ile yaptığı konuşma hakkındadır.

¹⁶³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 62.

¹⁶⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 48.

¹⁶⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 71.

¹⁶⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 49.

Yolculuğun meşakkati hakkında bize bilgi sunan rivayette, ashâbdan altı kişinin savaş yolculuğunda, bir deveye nöbetleşe bindikleri zikredilmiştir. Sahâbîlerin yolculuğun büyük bir kısmına yürüyerek devam etmesi, yolun uzun ve taşlı olması sebebiyle ayakkabılarının ve ayaklarının parçalandığı bu nedenle ayaklarına çaput sardıkları rivayetteki önemli ayrıntılardan birisidir. Rivayetin sonunda, savaşın isimlendirilmesinin sebebi hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre, sahâbîlerin ayaklarına çaput sarıp yolculuklarına devam ettikleri için bu savaşa Zâtü'r-Rikâ' ismi verildiği belirtilmiştir.¹⁶⁷

Yukarıdaki rivayette savaşın isimlendirilmesi ile ilgili verilen bilgilerde sahâbîlerin ayaklarına çaput bağladıkları için bu isim verildiği ifade edilirken Müslim'in vermiş olduğu başka rivayetlerde bu anlamdan ziyade Zâtü'r-Rikâ'nın bir vadi ismi olduğu görülmektedir. Şimdi bu rivayetleri zikredeceğiz. Buna göre Müslümanlar Necid tarafına doğru çıktıkları gaza yolculuğunun bir kısmında, Zâtü'r-Rikâ' denilen bir vadide konaklamışlardır. Burada Hz. Peygamber bir ağacın dalına kılıcını asmış ve orada dinlenirken uyuyakalmıştır. O sırada müşriklerden bir adam Allah Resûlü'nün kılıcını almış ve Hz. Peygamber hemen uyanmıştır.¹⁶⁸ Adam kılıcı kınından çıkarmış Hz. Peygamber'e: "Seni benim elimden kim kurtaracak?" demiş Hz. Peygamber: "Allah!" diye cevap vermiştir. Bu konuşma tekrarlanmış ve adam kılıcı kınına sokup oturmuştur. Rivayetlerin sonunda bu olayda Hz. Peygamber'in o adama kötü bir şey söylemediği belirtilmiştir.¹⁶⁹

b) Korku Namazı

Sahih'de korku namazı ile ilgili sekiz rivayet karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlerin ikisinde savaş ismi zikredilmezken sadece ikisinde Zâtü'r-Rikâ' Gazvesi'nin ismi zikredilmiştir. Diğer ikisinde ise Cüheyneli bir kavme karşı sefere çıktıkları ve sefer sırasında korku namazı kıldıkları aktarılmıştır. Cüheynelilerin Necid tarafında yaşadıkları¹⁷⁰ bilinmektedir. Yukarıdaki rivayetlerde bu seferin Necid'e doğru yapıldığı zikredilmiştir. Bu sebeple bu iki rivayet Zâtü'r-Rikâ' hakkında olmalıdır. Bizim ele aldığımız rivayetler Zâtü'r-Rikâ' ile ilgili olduğunu düşündüğümüz rivayetlerdir. Ayrıca

¹⁶⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 149.

¹⁶⁸ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruha, 311.

¹⁶⁹ Müslim, Fedâil, 13,14.

¹⁷⁰ Ahmet Önkâl, "Benî Cüheyne", *DİA*, VIII, 107.

Apaydın'ın tespitleri de bizim çıkarımımızı desteklemektedir.¹⁷¹ Bunun yanında yine Apaydın'ın beyanlarından¹⁷² hareketle, savaş ismi zikredilmeyen, İbn Ömer'den nakledilen iki rivayetin de Zâtü'r-Rikâ hakkında olduğunu söyleyebiliriz.

Zâtü'r-Rikâ kaydının geçtiği rivayetlerin ilkinde korku namazı şu şekilde kılınmıştır: Allah Resûlü orduyu iki gruba ayırmış, birinci grup Hz. Peygamber ile birlikte namaz kılarken diğer grup düşmanın karşısında durmuştur. Hz. Peygamber birinci gruba bir rekât namaz kıldırdıktan sonra kıyamda beklemiş cemaat ise namazını tamamlayıp namazdan çıkmış ve düşmanın karşısına geçmiştir. Daha sonra ikinci grup gelmiş, Hz. Peygamber onlarla kalan ikinci rekâtı tamamlamıştır. Sonra tahiyatta beklemiş cemaat de namazını tamamlayınca Hz. Peygamber ile birlikte selam vermişlerdir.¹⁷³ İkinci rivayette Allah Resûlü'nün dört, her iki grubun ise ikişer rekât namaz kıldığı zikredilmiştir.¹⁷⁴

Korku namazı ile ilgili diğer rivayetlerde savaşın Cüheyneli bir kavimle yapıldığı ve çarpışmanın oldukça çetin olduğu ifade edilmiştir. Müşrikler ikindi namazı vaktinde Müslümanlara karşı bir hamle yapmadıklarının pişmanlığını yaşayarak bu namaz vaktinde saldırıda bulunmayı planladılar. Cibrîl bu durumu Hz. Peygamber'e haber verdi. İkinci vakti geldiğinde Allah Resûlü'nün ashâbına korku namazı kıldırıldığı nakledilmiştir. Ayrıca namazı iki rekâta tamamladıkları ifade edilmiştir.¹⁷⁵ İbn Ömer'den gelen nakillerde, kendisinin de Hz. Peygamber ile korku namazı kıldığı ve namazın kılınış şekli hakkında bilgiler bulunmaktadır.¹⁷⁶

c) Medine'ye Dönüş Yolunda Yaşananlar

Sahîh'de Câbir b. Abdullah'tan aktarılan ve aynı olaydan bahsedilen ancak savaş ismi zikredilmeyen rivayetler bulunmaktadır. Davudoğlu'nun verdiği bilgilere göre, bu rivayetlerin Zâtü'r-Rikâ Gazvesi'nde geçtiği görülmektedir.¹⁷⁷ Bu rivayetlere göre Câbir, savaş dönüşünde hasta bir devenin üzerinde yol alıyordu. Devesi artık yürüyemez duruma gelince Hz. Peygamber, devesi için dua etti. Bunun üzerine deve iyileşti ve daha önce hiç yürümediği kadar hızlı yürümeye başladı. Hz. Peygamber deveyi Câbir'den

¹⁷¹ Apaydın, s. 566.

¹⁷² Apaydın, s. 566.

¹⁷³ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirûn ve Kasruha, 309, 310.

¹⁷⁴ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirûn ve Kasruha, 311, 312.

¹⁷⁵ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirûn ve Kasruha, 307, 308.

¹⁷⁶ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirûn ve Kasruha, 305, 306.

¹⁷⁷ Davudoğlu, VIII, 94.

satın almak istedi. Câbir de Medine'ye varana kadar kullanmak şartıyla deveyi sattı. Câbir yeni evlendiğini belirterek önden gitmek için Allah Resûlü'nden izin istedi. Medine'ye vardıklarında Hz. Peygamber deveyi ücretiyle birlikte Câbir'e geri verdi.¹⁷⁸ Medine'ye yaklaştıklarında Hz. Peygamber hemen şehre girmek istemedi, hanımların hazırlık yapmalarına fırsat vermek için yatsı namazı vaktinde girmeyi uygun gördü.¹⁷⁹

2.10. Bedrü'l-Mev'id

Müslim'in sunmuş olduğu iki rivayetin, teyemmümün farz kılınışı ile ilgili olduğu görülmektedir. Rivayetlerde teyemmümün farz kılınışının bir sefer sırasında geçtiği görülmektedir.¹⁸⁰ Ancak Müslim, bu rivayetleri sunarken savaş ismi zikretmemiştir. Apaydın'ın yapmış olduğu tespitlere göre yaşanan bu olaylar Bedrü'l-Mev'id Gazvesi'nde geçmektedir.¹⁸¹ Biz de bu tespitlere dayanarak söz konusu rivayetleri bu başlık altında ele alacağız.

Teyemmümün farz kılınmasıyla ilgili rivayetler Hz. Âişe'den gelmektedir. Onun aktardığına göre kendisi savaş sırasında Hz. Peygamber'in yanında bulunuyordu. Yolculuk sırasında Beydâ veya Zâtü'l-Ceyş denilen yere geldiklerinde kendisinin gerdanlığı kopmuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber ordusunu o bölgede bekletmiş ve gerdanlığı aramaları için birilerini görevlendirmiştir. Namaz vakti geldiğinde su bulamayan ashâb abdestsiz olarak namaz kılmış ve bu durumla ilgili şikâyetlerini Allah Resûlü'ne iletmişlerdir. O gün orada konaklamışlar ve susuz olarak geceyi geçirmişlerdir. Sabah olduğunda ise teyemmüm ile ilgili âyetler nâzil olmuştur. Tekrar yola çıkılacağı zaman kaybolan gerdanlık Hz. Âişe'yi taşıyan devenin altında bulunmuştur.¹⁸²

2.11. Hendek

Müslim, Hendek Savaşı ile ilgili *Sahih*'de yirmi altı rivayet sunmaktadır. Bu rivayetlerin yedisini hendek kazımı, on altısını savaş safhası, üçünü ise savaşın neticeleriyle ilişkilendirmek mümkündür.

¹⁷⁸ Müslim, Müsâkat, 110, 111, 112, 114, Radâ', 57, 58. Salâtü'l-Müsâfirün ve Kasruhâ, 72, 73.

¹⁷⁹ Müslim, İmâre, 181.

¹⁸⁰ Teyemmümün farz kılınmasından önce yaşanan olayların Benû Mustalik Gazvesi'nde yaşandığına dair de görüşler bulunmaktadır. bk. Mehmet Boynukalın, "Teyemmüm", *DİA*, XLI, 51; Adem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, I, İstanbul: Ensar Yayınları 2011, s. 308.

¹⁸¹ Apaydın, s. 591.

¹⁸² Müslim, Hayz, 108, 109.

a) Hendek Kazımı

Sahih'deki rivayetlerin yedisi savaşta savunma için açılan hendekler hakkındadır. Söz konusu rivayetlerin altısı hendeklerin kazılması, sonuncusu ise Câbir'in Hz. Peygamber'i yemeğe daveti ile ilgilidir.

Müslim'in, ashâbın hendek kazmasıyla ilgili sunduğu rivayetlerde, sahâbîlerin kazım sırasında çıkan toprağı omuzlarında taşıdıkları bildirilmiştir.¹⁸³ Hz. Peygamber de onlarla birlikte toprak taşımış,¹⁸⁴ ayrıca onların çalışmalarından memnun olmuş ve onlar için Allah'tan mağfiret dilemiştir.¹⁸⁵

Hendek kazılırken yaşanan bir olay rivayetlere şu şekilde yansımıştır: Câbir b. Abdullah hendek kazımı esnasında Hz. Peygamber'in aç olduğunu fark etmiş ve birkaç kişiye yetecek miktarda yemek hazırlamıştır. Ardından Allah Resûlü'ne birkaç kişilik yemek hazırladığını ifade ederek onu davet etmiştir. Ancak Hz. Peygamber orada bulunan herkesi yemeğe çağırmış ve Câbir'e de kendisi gelene kadar yemeği ateşten indirmemesi konusunda uyarıda bulunmuştur. Hz. Peygamber Câbir'in evine geldiğinde yemek bereketlenmiş, getirdiği kişiler fazla olmasına karşın orada bulunan herkes doymuştur. Hatta herkes doyduktan sonra yemek olduğu gibi kalmıştır.¹⁸⁶

b) Savaş Safhası

Sahih'de savaş esnasında yaşananlar hakkında on altı rivayet tespit edilmiştir. Söz konusu rivayetlerin biri Abdullah b. Ömer'in savaşa katılması, altısı savaş sırasında Müslümanların namazlarını kılamayışları, üçü bazı sahâbîlerin yaralanması, bir diğeri Hendek Savaşı'nda düşmanla mücadele eden ancak evinde ölen bir genç, ikisi Hz. Peygamber'in sahâbîlerden bazısını görevlendirmesi, son üçü ise Hz. Peygamber'in duaları hakkındadır.

Abdullah b. Ömer'in savaşa katılmasıyla ilgili bilgiler yukarıda Uhud başlığı altında zikrettiğimiz rivayetin son kısmında yer almaktadır. Rivayette yaşı küçük olduğu için Uhud'a katılmadığı ancak Hendek Savaşı sırasında on beş yaşına geldiği için Hz. Peygamber'in onun bu savaşa katılmasına izin verdiği zikredilmiştir.¹⁸⁷

¹⁸³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 126.

¹⁸⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 125, 127, 128, 129.

¹⁸⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 130.

¹⁸⁶ Müslim, Eşribe, 141.

¹⁸⁷ Müslim, İmâre, 91.

Savaş sırasında çatışmanın yoğunluğu sebebiyle Müslümanlar namazlarını kılamamışlardır. Bu durum ile ilgili rivayetlerde bazı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre ikinci namazını kılamayan Müslümanlar, akşam vakti girince Buthân Vadisi'nde namazlarını kaza etmişlerdir.¹⁸⁸ Ayrıca Hz. Peygamber namazlarından alıkoydukları için müşriklere beddua etmiştir.¹⁸⁹

Müslim'in sunduğu rivayetlerde savaşta yaralanan bazı sahâbîler hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu sahâbîlerden biri Sa'd b. Muâz'dır. İbn Arîka isimli biri onu kolundaki ana toplardamardan yaralamıştır. Yaralanma sonucunda durumu ciddi olan Sa'd b. Muâz'ın bakımı için mescitte bir çadır kurulmuş ve Hz. Peygamber onunla yakından ilgilenmiştir.¹⁹⁰ Ayrıca Allah Resûlü, Sa'd b. Muâz'ın koluna dağlama yapmıştır.¹⁹¹ Hendek Savaşı'nda yaralanan sahâbîlerden birinin de Übeyy b. Kâ'b olduğu ve onun da kolundaki ana toplardamardan yaralandığı, Hz. Peygamber'in onun koluna da dağlama yaptığı bilgisi rivayetlere yansımıştır.¹⁹²

Savaş esnasında yaralanan sahâbîler hakkındaki rivayetleri zikrettikten sonra şimdi savaş sırasında meydana gelen bir olay hakkındaki rivayeti ele alacağız. Buna göre, bu savaşa katılan sahâbîler arasında yeni evlenmiş bir gencin bulunduğu ve onun belirli zamanlarda izin alarak evine gittiği aktarılmıştır. Bu gencin yine izin alarak eve gideceği bir sırada, Hz. Peygamber, Kurayzalıların zarar vermesinden endişe ettiğini belirtmiş ve onun silahını alarak evine gitmesini istemiştir. Daha sonra genç evine gittiğinde orada bulunan bir yılanın sokması neticesinde hayatını kaybetmiştir.¹⁹³

Müslim'in sunduğu rivayetlerde Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber'in bazı sahâbîlere görev vermesiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Buna göre savaş devam ederken bir ara Hz. Peygamber, ne yapılmasını istediğini zikretmeden birini görevlendirmek için gönüllü aradığını ifade etmiş ve üst üste bu isteğini yinelemiştir. Zübeyr b. Avvâm da gönüllü olarak öne atılmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, her peygamberin havarisinin olduğunu Zübeyr'in de kendi havarisi olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁴ Hz. Peygamber'in sahâbîlerden birini görevlendirmesi ile ilgili nakledilen başka bir rivayete göre, savaş sırasında bir gece şiddetli bir rüzgâr çıkmış ve hava epeyce soğumuştur. O

¹⁸⁸ Müslim, Mesâcid ve Mevâdii's-Salât, 209.

¹⁸⁹ Müslim, Mesâcid ve Mevâdii's-Salât, 202, 203, 204, 205, 206.

¹⁹⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 65.

¹⁹¹ Müslim, Selâm, 75.

¹⁹² Müslim, Selâm, 74.

¹⁹³ Müslim, Selâm, 139.

¹⁹⁴ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 48.

gece Hz. Peygamber, Huzeyfe'yi düşman hakkında bilgi toplamak üzere düşman saflarına göndermiştir. Gidip onlar hakkında bilgi edinmesini ancak dikkatlerini çekmeden geri gelmesini istemiştir. Huzeyfe düşmanın olduğu yere gittiğinde Ebû Süfyân'ı görmüş ve ona bir ok atmak istemiş ancak Hz. Peygamber'in uyarısını hatırlayarak vazgeçmiştir. Sonra geri dönüp edindiği bilgileri Hz. Peygamber'e haber vermiştir.¹⁹⁵

Sahîh'deki iki rivayette Hz. Peygamber'in Hendek Savaşı'nda ahzâb diye adlandırılan düşmanın bozguna uğratılması için ettiği dualara yer verilmiştir.¹⁹⁶ Başka bir rivayette ise Allah'ın yardımıyla ahzâbın bozguna uğradığı haber verilmiş ve Allah Resûlü'nün şükür içeren sözleri nakledilmiştir.¹⁹⁷

c) Savaşın Neticeleri

Sahîh'de savaş neticesinde meydana gelen olaylar hakkında üç rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerin ikisi Müslümanların Benû Kurayza'ya doğru hareket etmesi, sonuncusu Hendek Savaşı hakkında nâzil olan âyet hakkındadır.

Savaş sonucunda yaşananlar hakkındaki ilk rivayetin birinci kısmında yer alan bilgiye göre savaşın bittiği gün Allah Resûlü ashâbına Benû Kurayza'ya doğru hareket edeceklerini bildirmiştir.¹⁹⁸ Rivayetin ikinci kısmında Kurayza'ya gidiş hakkında bilgiler mevcuttur. Bu ikinci kısım "Benû Kurayza" başlığı altında zikredilecektir.

İkinci rivayet, Hendek Savaşı'nda küçük bir çocuk olan Abdullah b. Zübeyr'den gelmektedir. Onun aktardığına göre, savaş sırasında kendisi kadınların bulunduğu yerdedi. Kendisi dışarıda olanları izlediğini o sırada babasının Benû Kurayza'ya doğru gittiğini görmüş ve savaştan sonra gördüklerini babasına anlatmıştır. Babası da oğluna, o gün Resûlullah'ın kendisi için annesiyle babasının ismini zikrederek övgüde bulunduğunu anlatmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 99.

¹⁹⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 21, 22.

¹⁹⁷ Müslim, Zikr ve'd-Duâ, 77

¹⁹⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 69.

¹⁹⁹ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 49.

Müslim, “Hani onlar önünüzden ve sizin ardınızdan üzerinize gelmişlerdi; işte o an gözlerin yuvalarından fırladığı, yüreklerin ağızlara geldiği bir andı...”²⁰⁰ âyet-i kerîmesinin Hendek Savaşı hakkında nâzil olduğuna dair bir rivayet sunmuştur.²⁰¹

2.12. Benû Kurayza

Müslim’in nakilleri ışığında, Medine’deki üç büyük Yahûdî kabilesinden biri olan Benû Kurayza hakkında on rivayet tespit edilmiş olup bu rivayetlerin üç konu etrafında toplandığı görülmektedir. Bu rivayetlerin ikisi savaş safhası, biri “Savaş Safhası” başlığı altındaki bir rivayetle ortak olan dördü Sa’d b. Muâz’ın hakemliği, biri elde edilen ganimetler hakkında, son dördü de Sa’d b. Muâz’ın şehâdeti ile ilgilidir.

a) Savaş Safhası

Sahih’deki rivayetlerin ikisi Benû Kurayza ile yapılan savaş hakkındadır. Bu rivayetlerde savaşmak için Benû Kurayza’ya doğru yola çıkılması, savaşın gerçekleşmesi ve Benû Kurayza’nın Müslümanların hâkimiyeti altına girmesi hakkında bilgi verilmektedir.

Benû Kurayza ile yapılan savaş hakkındaki rivayetin ilki, yukarıda “Hendek Kazımı” başlığı altında Sa’d b. Muâz’ın yaralanması hakkında zikredilen rivayetin bir parçası olarak gelmiştir. Bu rivayette Sa’d b. Muâz’ın yaralanması, Benû Kurayza ile yapılan savaş ve Sa’d b. Muâz’ın hakemliği hakkında bilgiler bulunmaktadır. Yapılan savaş ile ilgili kısmı burada, Sa’d’ın hakemliği ile ilgili kısmı aşağıda zikredeceğiz. Buna göre Hendek Savaşı sona erince Hz. Peygamber ve ashâbı silahlarını bırakıp ihtiyaçları ile meşgul olmaya başlamışlardı. Bu durum karşısında Cebrâîl savaşın bitmediğini Hz. Peygamber’e haber verdi. Silahlarını kuşanma ve Benû Kurayza’ya doğru ilerleme emrini getirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Benû Kurayza Yahûdîlerini kuşatma altına almış ve yapılan bu kuşatma neticesinde Benû Kurayza Resûlullah’ın hâkimiyeti altına girmiştir.²⁰²

²⁰⁰ Ahzap 33/10.

²⁰¹ Müslim, Tefsîr, 12.

²⁰² Müslim, Cihâd ve’s-Siyer, 65.

İkinci rivayette, Hz. Peygamber'in ashâbına Benû Kurayza'ya doğru hareket etmelerini emrettiği ve onların öğle namazını Benû Kurayza'da kılmalarını istediği bildirilmiştir.²⁰³

b) Sa'd b. Muâz'ın Hakemliği

Sahih'deki biri "Savaş Safhası" başlığı altındaki bir rivayetle ortak olan dört rivayette, Müslümanlar ile Yahûdîler arasında Sa'd b. Muâz'ın hakem olması hakkında bilgi verilmektedir.

Benû Kurayza ile yapılan savaşın neticesinde Kurayzalılar, haklarındaki hükmü Sa'd b. Muâz'ın vermesini istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Sa'd'a haber gönderdi. Haberi alan Sa'd bir merkep üzerinde Hz. Peygamber'in bulunduğu yere geldi, Hz. Peygamber onu iltifatlarla karşıladı. Benû Kurayza hakkında hüküm vermesi gerektiği kendisine bildirilen Sa'd, onlar hakkında savaş yapabilecek durumda olanların öldürülmesi, kadınların ise esir edilmesi hükmünü verdi. Hz. Peygamber bu hükmü beğendi ve "Allah'ın hükmü ile hükmettin" veya "Melikin (melek) hükmüyle hükmettin" buyurdu.²⁰⁴

Verilen hüküm hakkındaki ikinci rivayet daha önce "Benû Kaynukâ" ve "Benû Nadîr" başlığı altında da zikredilmiştir. Bu rivayette Medine'deki üç Yahûdî kabilesi hakkında da bilgi verilmiştir. Benû Kurayza ile ilgili bilgilerde, Sa'd'dan bahsedilmemiş ancak onun verdiği hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümler bir önceki rivayette nakledildiği gibidir. Ancak ona ilave olarak Benû Kurayzalılarının çocuklarının, kadınlarının ve mallarının Müslümanlar arasında taksim edildiği bilgisi yer almaktadır. Ayrıca Benû Kurayzalılardan bazılarının eman verildiği ve onların Müslüman olduğu bu rivayetteki önemli detaylardan biridir.²⁰⁵

c) Elde Edilen Ganimetler

Sahih'de, Benû Kurayza ile yapılan savaşın sonucunda elde edilen ganimetler ile ilgili yalnızca bir rivayet yer almaktadır. Bu rivayette Benû Nadîr ile Benû Kurayza hakkında bilgiler vardır. Daha önce "Benû Nadîr" başlığı altında da bu rivayete yer verilmiştir.

²⁰³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 69.

²⁰⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 64, 65, 66.

²⁰⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 62.

Buna göre Benû Kurayza toprakları fethedilince Hz. Peygamber'in onlara ait toprakları Müslümanlara dağıttığı bildirilmiştir.²⁰⁶

d) Sa'd b. Muâz'ın Şehâdeti

Hendek Gazvesi'nde yaralanan daha sonra yaralı olduğu halde Benû Kurayza hakkında hüküm veren Sa'd b. Muâz'ın şehâdeti hakkında *Sahih*'de dört rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin ikisinde kolundaki isabet alan damarın patladığı ve neticesinde şehit olduğu bildirilmiştir.²⁰⁷ Diğer ikisinde ise Hz. Peygamber'in, Sa'd'ın vefatından sonra arşın sarsıldığını haber verdiği aktarılmıştır.²⁰⁸

2.13. Benû Mustalik

Benû Mustalik Gazvesi hakkında, *Sahih*'de yedi rivayete yer verilmiştir. Bu rivayetlerde, Hz. Peygamber'in Câbir b. Abdullah'ı bir iş için görevlendirmesi, Benû Mustalik kabilesine yapılan baskın ve savaş sonunda alınan esirler, ashâbdan iki kişi arasında çıkan kavga hakkında bilgiler mevcuttur.

Câbir b. Abdullah'ın görevlendirilmesi ile ilgili rivayete göre Câbir kendisinden istenilen işi bitirip geri geldiğinde Hz. Peygamber'in devesinin üzerinde namaz kıldığını gördü. Allah Resûlü namazını kıldıktan sonra Câbir'e yapılmasını istediği iş için neler yaptığını sordu. Câbir de edindiği bilgileri kendisine aktardı.²⁰⁹

Müslim'in savaşın gerçekleşmesine dair sunduğu rivayetlerde, Benû Mustalik Kabilesi'ne baskın yapıldığı ve bu baskının onların hiç beklemedikleri bir zamanda gerçekleştiği zikredilmiştir. Baskın neticesinde savaşabilecek durumda olan erkeklerin öldürüldüğü, geri kalanların da esir edildiği ifade edilmiştir. Buna ilave olarak Hz. Peygamber'in, eşlerinden olan Cüveyriye bint Hâris'i o gün nikâhı altına aldığı da rivayetteki önemli detaylardan biridir.²¹⁰

Benû Mustalik Gazvesi'nden sonra alınan esirler ile ilgili rivayetlere yansıyan bilgiye göre bazı Müslümanlar esir aldıkları kızların fidyelerini ödeyip onlarla nikâhlanmışlardır.²¹¹

²⁰⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 71.

²⁰⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 67, 68.

²⁰⁸ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 124, 125.

²⁰⁹ Müslim, Mesâcid ve Mevâdü's-Salât, 37, 38.

²¹⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 1.

²¹¹ Müslim, Nikâh, 125.

Sahîh'de savaş ismi zikredilmeyen üç rivayette, bir gazve sırasında ensârdan biriyle muhâcirlerden başka birinin kavga etmesi üzerine ensâr ve muhâcirin kendi kabilesinden olan kişiyi korumak için toplandığına dair bir olaydan bahsedilmiştir. Bu durumu gören Allah Resûlü'nün onların yaptığı bu hareketi cahiliye hareketi olarak yorumladığı ve onları dağıttığı bildirilmiştir.²¹² Davudoğlu'nun söz konusu rivayetlerin Benû Mustalik Gazvesi hakkında olduğuna dair beyanlarından hareketle bu rivayeti burada zikrettik.²¹³

2.14. Hudeybiye

Sahîh'de Hudeybiye Seferi ile ilgili kırk dokuz rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerin on sekizi Hudeybiye yolculuğu, yirmi ikisi Hz. Peygamber'e bey'at edilmesi ve sonrasında yaşananlar, altısı Hudeybiye Antlaşması ve antlaşma şartları ve son olarak da üçü Hudeybiye dönüşü hakkındadır.

a) Hudeybiye Yolculuğu

Sahîh'de Hudeybiye yolculuğu ile ilgili on sekiz rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetler incelendiğinde yolculuk sırasında yaşanan üç olaya dair bilgi elde edilmektedir. Bunlar Ebû Katâde (on rivayet) ve Kâ'b b. Ucre'nin yaşadıkları (yedî rivayet) ile ashâbın Hudeybiye'de konaklamasıyla (bir rivayet) ilgilidir.

Müslim'in sunduğu nakillerde Ebû Katâde'nin Hudeybiye yolculuğu sırasında yaşadığı bir olaydan kesitler yer almaktadır. Buna göre Müslümanlar Hac²¹⁴ veya Umre²¹⁵ için yola çıkmış, Ebû Katâde dışında herkes ihrama girmiştir.²¹⁶ Yolculuk sırasında Hz. Peygamber'e Kâha denilen bir yerde müşriklerin bulunduğu ve Müslümanlara karşı bir araya toplandıkları haber verilmiştir. Hz. Peygamber de ashâbdan bir grup ile birlikte oraya doğru yola çıkmıştır.²¹⁷ İçinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu başka bir grubun da sahil yolunu takip etmelerini istemiştir.²¹⁸ O yolculuk sırasında Ebû Katâde ve arkadaşları Kâha²¹⁹ denilen bölgeye geldiklerinde, Ebû Katâde bir yaban eşiği görmüş ve onu avlamıştır. Daha sonra onu pişirip yemişlerdir. Ancak Ebû Katâde'nin

²¹² Müslim, *Birr ve's-Sıla*, 62, 63, 64.

²¹³ Davudoğlu, X, 536.

²¹⁴ Müslim, *Hacc*, 60, 61.

²¹⁵ Müslim, *Hacc*, 62.

²¹⁶ Müslim, *Hacc*, 64.

²¹⁷ Müslim, *Hacc*, 59.

²¹⁸ Müslim, *Hacc*, 60, 61.

²¹⁹ Müslim, *Hacc*, 56.

arkadaşları ihramlıyken av eti yedikleri için endişe etmişlerdir. Hz. Peygamber ile buluştuklarında bu durumu kendisine anlatmışlar o da yemelerinde bir sakınca olmadığını ifade etmiştir.²²⁰

Sahîh'de Ebû Katâde'den nakledilen ancak sefer ismi zikredilmeyen bir rivayet daha bulunmaktadır.²²¹ Bu rivayette, Müslümanların su bulunmayan bir bölgede yolculuk yaptıkları bildirilmiş ve Hz. Peygamber'in ertesi gün su bulunan bir yere varacaklarını söylediği aktarılmıştır. Belirtildiğine göre Allah Resûlü gece yolculuğu sırasında devesinin üzerinde uyuyakalmış ve Ebû Katâde yolculuk sürecince kendisine eşlik etmiştir. Daha sonra bir yerde mola vermişler ancak sabah namazına uyanamamışlardır. Uyandıklarında oradan hareket edip başka bir yerde namazlarını kaza etmişlerdir. Yolculuk sırasında ashâbın dağınık bir şekilde hareket ettikleri ve Hz. Peygamber'in nerede olduğunu merak ettikleri de rivayetdeki başka bir ayrıntıdır. Hz. Peygamber, ashâbıyla buluştuğunda orada bulunan herkesin susadığını görmüştür. Bunun üzerine içinde bir miktar su bulunan kabını istemiş ve dökmeye başlamıştır. Dökülen suyun orada bulunan herkese yettiği rivayete yansıyan diğer bir ayrıntıdır.

Hudeybiye Seferi'nde Ka'b b. Ucre ile Hz. Peygamber arasında geçen bazı konuşmalar rivayetlere yansımıştır. Buna göre yolculuk sırasında konakladıkları sırada, Hz. Peygamber Ka'b'ın bitlenmiş olduğunu gördü. Bu durumun ona eziyet verdiğini farkedince Ka'b'ın saçını ve sakalını kesebileceğini ancak ihramlı olduğu için fidye gerektiğini belirtti. Bunun için de üç gün oruç tutmasını veya altı fakiri doyurmasını veya bir kurban kesmesini tavsiye etmiştir.²²² Bunun üzerine "İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsızlanırsa (tırış olmak zorunda kalırsa) fidye olarak ya oruç tutması ya sadaka vermesi ya da kurban kesmesi gerekir."²²³ âyet-i kerîmesi nâzil oldu.²²⁴

²²⁰ Müslim, Hacc, 57, 58, 63.

²²¹ Müslim, Mesâcid ve Mevâdi's-Salât, 312. Buhârî söz konusu rivayette yaşanan olayların Hudeybiye seferi sırasında gerçekleştiğini aktarmıştır. Dolayısıyla biz de bu rivayetin Hudeybiye'de yaşanmış olma ihtimaline dayanarak burada zikrediyoruz. Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî el-Câmiu'l-Müsnedi's-Sahîhi'l-Muhtasar*, Kahire: Dârü'l-Hadîs Yayınları, 2011, Menâkıb, 3574.

²²² Müslim, Hacc, 80, 82, 83, 84, 85, 86.

²²³ Bakara 2/196.

²²⁴ Müslim, Hacc, 81.

Müslümanların Hudeybiye Seferi'nde konakladıkları gece yağmur yağdığı, sabah namazını kıldıklarında Hz. Peygamber'in yağmurun yağmasıyla ilgili bir takım konuşmalar yaptığı bilgisi rivayetlerde yer almaktadır.²²⁵

b) Hz. Peygamber'e Bey'at Edilmesi ve Sonrasında Yaşananlar

Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e bey'at edilmesi ve sonrasında meydana gelen olaylarla ilgili *Sahih*'de yirmi iki rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerde, Hudeybiye'ye katılan Müslümanların sayısı (yedi rivayet), Hz. Peygamber'e bey'at edilmesi (on beş rivayet, diğer başlıklarla ortaklık gösteren dört rivayet), Müslümanların müşrikleri hicvetmesi (bir rivayet), müşriklerin saldırısı (üç rivayet) hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Müslim'in sunduğu rivayetlerde Hudeybiye'de bulunan Müslümanların sayıları hakkında farklı bilgiler karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgilere göre o gün ashâbın sayısı bin üç yüz²²⁶ veya bin dört yüz²²⁷ veya bin beş yüz²²⁸ kişidir.

Hudeybiye'de bey'at sırasında yaşanan olayların bazıları rivayetlere yansımıştır. Bu rivayetlerden edindiğimiz bilgiler şu şekilde özetlenebilir: Müslümanlar Hudeybiye'ye geldiklerinde suyu oldukça az olan bir kuyunun etrafında konakladılar. Hz. Peygamber'in dua etmesi üzerine kuyunun suyu çoğaldı ve Müslümanlar su ihtiyaçlarını görmüş oldular.²²⁹ Daha sonra Semüre diye adlandırılan bir çöl ağacının altında ashâb kaçmayacaklarına²³⁰ veya ölene dek onunla birlikte olacaklarına²³¹ dair Hz. Peygamber'e bey'at etmişlerdir. Cedd b. Kays hariç orada bulunan herkesin bey'at ettiği bildirilmiştir.²³² Rivayetlerin bir kısmında bey'at eden sahâbîlerin bazılarının isimleri kayda girmiştir. Bu kişilerin Seleme b. Ekvâ,²³³ Âmir b. Ekvâ,²³⁴ Ömer b. Hattâb,²³⁵ Ma'kıl b. Yesâr,²³⁶ Câbir b. Abdullah,²³⁷ Sâbit b. Dahhâk,²³⁸ Hâtüb²³⁹ ve Saîd

²²⁵ Müslim, İmân, 125.

²²⁶ Müslim, İmâre, 75.

²²⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132, İmâre, 69, 74, 76.

²²⁸ Müslim, İmâre, 72, 73.

²²⁹ Müslim, İmâre, 70, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²³⁰ Müslim, İmâre, 67, 68, 76.

²³¹ Müslim, İmâre, 80, 81.

²³² Müslim, İmâre, 69.

²³³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²³⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²³⁵ Müslim, İmâre, 69.

²³⁶ Müslim, İmâre, 76.

²³⁷ Müslim, İmâre, 67, 68.

²³⁸ Müslim, İmân, 176.

²³⁹ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 162.

b. Müseyyeb'in babası Müseyyeb b. Hazn²⁴⁰ oldukları görülmektedir. Bey'at bittikten sonra Hz. Peygamber ashâbına övgülerde bulunmuştur.²⁴¹ Ayrıca bey'at eden şecere ashâbından kimsenin Allah'ın izniyle cehenneme girmeyeceğini belirtmiştir.²⁴²

Hudeybiye'de gerçekleşen bir olaya göre Hz. Peygamber ashâbından Kureyş'i hicvetmelerini istemiş ve bunun onlar üzerinde çok etkili olacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine İbn Revâha, Ka'b b. Mâlik ve Hassan b. Sabit hicivde bulunmuştur.²⁴³ Rivayette yapılan bu hicivlerin ne zaman söylendiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Ancak Müslim'in şârihlerinden Übbî'nin görüşü bunun Hudeybiye'de müşriklerin, Müslümanların umre yapmasına engel olduğu zaman söylendiği yönündedir.²⁴⁴ Bu sebeple biz de bu rivayeti burada zikretmeyi uygun gördük.

Müşriklerle Müslümanlar arasında sulh gerçekleşip antlaşma yapıldıktan sonra Müşriklerin bir saldırıda bulunduğu bilgisi rivayetlere yansımıştır. Buna göre saldırıda bulunan müşriklerin yetmiş²⁴⁵ veya seksen kişi kadar oldukları, saldırı neticesinde yaşanan arbedede Müslümanların galip geldiği ve onları yakalayıp Hz. Peygamber'e getirdikleri belirtilmiştir.²⁴⁶ Hz. Peygamber önce onları esir almış²⁴⁷ daha sonra serbest bırakmıştır.²⁴⁸ Yaşanan bu olayla ilgili Bilâl, Suheyb ve Selmân, Ebû Süfyân ve beraberinde bulunanların henüz hak ettikleri cezayı bulmadıklarına dair konuşmalarda bulunmuşlardır. Bu sözleri işiten Hz. Ebû Bekir'in Kureyş'in başkanı için bu sözleri söylediklerinden dolayı onları kınamıştır. Allah Resûlü kendisine bu olay haber verilince, bir müşrik için Müslümanların kalbini kıran Hz. Ebû Bekir'den arkadaşlarının gönlünü almalarını istemiştir.²⁴⁹

c) Hudeybiye Antlaşması ve Şartları

Sahih'de Hudeybiye Antlaşması ve şartlarıyla ilgili toplamda altı rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde Müslümanların müşriklerle yaptığı antlaşma, antlaşmanın şartları ve bu

²⁴⁰ Müslim, İmâre, 77, 78, 79.

²⁴¹ Müslim, İmâre, 71.

²⁴² Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 163.

²⁴³ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 157.

²⁴⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Hilfe b. Ömer el-Veştâti el-Übbî (ö. 828/ 1425), *İkmâlî İkmâlî'l-Mu'lim*, (nşr Muhammed Salih Haşim), Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye 1994, VI, 325.

²⁴⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²⁴⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²⁴⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 133.

²⁴⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²⁴⁹ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 170. Bu rivayette savaş ismi zikredilmemiştir. Ancak Davudoğlu bu olayın Hudeybiye'de olduğunu beyan etmiştir. Bk. Davudoğlu, X, 419.

antlaşmanın maddelerinin yazımı esnasında yaşananlar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Hudeybiye Antlaşması'nın yazımı ve şartlarıyla ilgili sunulan rivayetlere göre Müslümanlar ve Müşrikler arasında yapılan bu antlaşmayı Ali b. Ebû Tâlib yazıya geçirmiştir. Hz. Peygamber antlaşmanın besmeleyle başlamasını istemiş ancak Süheyl b. Amr itiraz etmiştir. Bunun üzerine "Senin adıyla Allah'ım." şeklinde yazılmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber: "Allah'ın Resûlü Muhammed" yazılmasını istemiş yine onların itirazı sebebiyle "Abdullah oğlu Muhammed" yazılmıştır. Bunun yanında antlaşmada Müslümanlardan müşriklere giden olursa geri gönderilmemesi ancak müşriklerden Müslümanlara giden olursa geri verilmesi yönünde bir madde yer almıştır.²⁵⁰ Ayrıca Müslümanların Mekke'ye savaş teçhizatı olmadan yalnızca kılıçları ve kılıçlarının kınıyla girip orada üç gün kalmaları şeklinde bir madde daha yazılmıştır.²⁵¹ Anlaşmanın yapıldığı gün Ebû Cendel isimli sahâbînin müşriklerin elinden kaçarak Hz. Peygamber'in yanına geldiği, antlaşmaya sadık kalınıp Süheyl b. Amr'ın oğlu Ebû Cendel'in müşriklere geri gönderildiği bilinen bir husustur. Bu olayla ilgili *Sahîh*'deki iki rivayette, sahâbî ravisinin o gün yaşananları "Ebû Cendel günü" şeklinde ifade ettiği görülmektedir.²⁵²

d) Hudeybiye Dönüşü

Sahîh'deki rivayetlerden üçü Hudeybiye dönüşünde yaşananlar hakkındadır. Bu rivayetlerde; Hz. Ömer'in Hudeybiye Antlaşması'nın maddelerini kabullenemeyişi, Hudeybiye Antlaşması sonrası nâzil olan âyetler ve kesilen kurbanlar hakkındadır.

Hudeybiye Anlaşması'nın şartlarının Müslümanların aleyhine olduğunu düşünen ve bu şartları kabullenemeyen Hz. Ömer'in önce Allah Resûlü'nün sonra Hz. Ebû Bekir'in yanına gidip antlaşmanın maddelerini niçin kabul ettiklerini sorgulamıştır. İkisi de Allah'ın Müslümanları yüz üstü bırakmayacağını ifade etmiştir. Daha sonra fethi müjdeleyen âyetler nâzil olmuş ve Hz. Peygamber Hz. Ömer'e bu âyetleri okutmuştur. Nâzil olan âyetlerin fetih müjdesi olduğu öğrenen Hz. Ömer'in içi ferahlamıştır.²⁵³

Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra Fetih Sûresi'nin ilk beş âyetinin nâzil olduğu, bu âyetler ile birlikte fethin müjdelendiği, daha sonra Hz. Peygamber'in kurbanını kestiği

²⁵⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 93.

²⁵¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 90, 91, 92.

²⁵² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 95, 96.

²⁵³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 94.

bilgisi bir rivayette yer almaktadır.²⁵⁴ O gün kesilen kurbanlar hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Buna göre o gün yedi kişi bir deve veya bir sığır kurban kesmişlerdir.²⁵⁵

2.15. Zû Kared (Gâbe)

Sahîh'de, Zû Kared veya diğer adıyla Gâbe Gazvesi'yle ilgili yalnızca iki rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin birinde aynı zamanda Hudeybiye ve Hayber hakkında da bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında rivayetin ilgili kısımları zikredilecektir.²⁵⁶ Seleme b. Ekvâ'dan gelen bu rivayetlerde gazvenin sebebi, Seleme'nin düşmanı takip etmesi, Hz. Peygamber'in ve ashâbının gelişi, elde edilen ganimetler ve Seleme'ye düşen hisse hakkında bilgi bulunmaktadır.

Gazvenin sebebi, aralarında bazı farklılar bulunmakla birlikte söz konusu rivayetlerde şu şekilde aktarılmıştır: Birinci rivayette, Hudeybiye Seferi'nden döndükten bir gün sonra, Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan Rebâh ile Seleme b. Ekvâ'nın Allah Resûlü'nün develerini meraya götürdükleri ve orada konakladıkları bildirilmiştir. Sabah olduğunda Gatafan'a bağlı Fezâra bölgesinin başkanı Abdurrahman el-Fezârî'nin başında bulunduğu bir grubun bütün develere el koyup kaçırdığı ve deve çobanını da öldürdükleri aktarılmıştır. Bunun üzerine Rebâh durumu Hz. Peygamber'e haber vermek için geri dönmüş, Seleme ise onların peşinden gitmiştir.²⁵⁷ Diğer rivayette ise, Hz. Peygamber'in develerinin otladığı meranın Zû Kared bölgesinde olduğu ve Gatafan kabilesine mensup kişilerin develeri kaçırdığı bildirilmiştir. Ayrıca develerin kaçırıldığına dair haberi de Abdurrahman b. Avf'ın hizmetinde bulunan bir kişinin getirdiği aktarılmıştır.²⁵⁸

Seleme b. Ekvâ'nın müşrikleri takip etmesi ve elde ettiği ganimetler ile Hz. Peygamber'in ashâbıyla birlikte gelişi rivayette şu şekilde aktarılmaktadır: Seleme b. Ekvâ, onlara yetişmiş ve onlarla çarpışarak kaçırılan develeri geri almış ancak onları takip etmeyi bırakmamıştır. Müşrikler yol alırken yanlarında taşıdıkları otuzdan fazla elbise (veya otuz)²⁵⁹ ile otuz adet mızrağı bırakıp yollarına devam etmişlerdir. Seleme ise Hz. Peygamber arkadan gelirken onları tanıyıp alsın diye üzerlerine işaretler koymuş ve müşriklerin peşinden gitmeye devam etmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber, başlarında

²⁵⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 97.

²⁵⁵ Müslim, Hacc, 350.

²⁵⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²⁵⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²⁵⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 131.

²⁵⁹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 131.

Ahrâm el-Esedî'nin bulunduğu bir grupla savaşmak üzere oraya gelmiştir. Bu grubun içinde Ebû Katâde, Mikdâd b. Esved, Âmir ve Bilâl de vardı. Bunun yanında, Ebû Katâde'nin Abdurrahman el-Fezârî'yi öldürdüğü de bildirilmiştir.²⁶⁰

Hız. Peygamber ve ashâbının Zû Kared adı verilen su kaynağının yanında konakladıkları ve orada Seleme'nin müşriklerden aldığı eşyaları topladıkları, ayrıca yemek için bir deve kestikleri rivayete yansıyan başka bir olaydır. Orada bir gece kaldıktan sonra Hız. Peygamber'in ganimetleri paylaştığı bildirilmiştir. Ganimetlerin paylaşılması ile ilgili yalnızca Seleme'nin ne kadar pay aldığına dair bilgi verilmiştir. Buna göre gösterdiği gayretten dolayı ona bir süvâri ve bir yaya hissesi olmak üzere iki hisse verilmiştir.²⁶¹

2.16. Hayber

Müslim'in *Sahih*'inde, Hayber Gazvesi ile ilgili altmış rivayet bulunmaktadır. Söz konusu rivayetlerin on üçü savaşın seyri, sekizi elde edilen taşınabilir ganimetler, on ikisi ele geçirilen toprakların durumu, otuzu savaş sonrasında yaşananlar ile ilgilidir. Ayrıca "Savaş Sonrasında Yaşananlar" başlığı altındaki üç rivayet "Savaşın Seyri" başlığı altındaki rivayetlerle ortaktır. Bu sebeple rivayetler toplamda altmış üç rivayet olarak görünmesine karşın altmış olarak belirlenmiştir.

a) Savaşın Seyri

Sahih'de Hayber Gazvesi'nin seyri ile ilgili on üç rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin biri Hız. Peygamber'in kıldığı namaz, beşi Müslümanların Hayber'e girişi, üçü Hayber muhasarası ve Âmir b. Ekvâ'nın şehâdeti, son olarak dördü de sancağın Ali b. Ebû Tâlib'e verilmesi hakkındadır.

Hayber yolculuğu sırasında yaşananlar ile ilgili ilk rivayette Hız. Peygamber'in bir merkep üzerinde Hayber'e doğru yönelip namaz kıldığı bildirilmiştir.²⁶² Bu olayın Hayber'e yaklaştıkları veya oraya vardıkları sırada yaşanmış olma ihtimali yüksektir.

Hayber'in muhasara altına alınması ve Âmir b. Ekvâ'nın şehâdeti hakkındaki rivayetlere göre Müslümanlar gece yolcuğu yaptıktan sonra Hayber'e ulaşmış ve orayı muhasara altına almışlardır. Ayrıca Hayber'in fethinin müjdelendiği ve fethin

²⁶⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²⁶¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²⁶² Müslim, Salâtü'l-Musâfirîn ve Kasruha, 35.

gerçekleştiği aktarılmıştır. Rivayetlerdeki başka bir bilgiye göre Âmir b. Ekvâ, Hayber'de bir Yahûdî ile çarpışırken yaralanmış ve yaralanma sonucunda şehit olmuştur.²⁶³ Diğer bir rivayette çarpıştığı Yahûdî'nin Merhab olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Ali b. Ebû Tâlib'e sancağı verdiği, daha sonra Hz. Ali'nin de Merhab'la çarpıştığı aktarılmıştır.²⁶⁴

Müslim'deki beş rivayet sancağın Ali b. Ebû Tâlib'e verilmesi hakkında bilgi içermektedir. Bu bilgilerin birisi bir önceki rivayetin son kısmında yer almaktadır. Diğerleri ise müstakil olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber fetihten önceki gün sancağı vereceği kişi hakkında övgü içeren sözler söylemiş ardından sancağı Hz. Ali'ye vermiştir.²⁶⁵ Hz. Ali'nin o gün gözlerinden rahatsız olduğu ve Resûlullah'ın onun gözünü iyileştirdiği de rivayette yer alan detaylardandır.²⁶⁶ Bunun yanında Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin Hayberlileri İslâm'a davet etmesini ardından fetih gerçekleşinceye kadar onlarla savaşmasını istemiştir.²⁶⁷

Müslim'in Müslümanların Hayber'e girişi hakkında sunduğu bilgilere göre Hz. Peygamber ve ashâbı Hayberliler günlük işleriyle ilgilenirken, oraya girmişlerdir.²⁶⁸ Bu konu hakkındaki diğer rivayetler biraz önce zikrettiğimiz rivayetin benzeridir. İlave olarak Hz. Peygamber'in Safiyye bint Huyeyy ile evlenmesi hakkında bilgi bulunmaktadır.²⁶⁹ Bu kısım aşağıda zikredilecektir.

b) Elde Edilen Taşınabilir Ganimetler

Müslim'in sunduğu rivayetlerin sekizi Hayber'de elde edilen taşınabilir ganimetlerle ilgilidir. Bu rivayetlerin yedisi ganimetlerin niteliği, sonuncusu ise Habeşistan muhâcirleri ile Yemen'den gelenlerin ganimetten pay almaları hakkındadır.

Hayber fethedildiği zaman pek çok taşınabilir ganimet ele geçirilmiştir. Bunlardan kayda geçenler içerisinde bir tulum iç yağının ganimet olarak alındığı²⁷⁰ rivayetlerde görülmektedir. Ayrıca bir gerdanlığın satış işlemi hakkında bilgiler karşımıza

²⁶³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 123, 124.

²⁶⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

²⁶⁵ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 35.

²⁶⁶ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 32, 34.

²⁶⁷ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 33.

²⁶⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 120, 121, 122.

²⁶⁹ Müslim, Nikâh, 84, 87.

²⁷⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 72, 73.

çıkılmaktadır.²⁷¹ Bunun yanında ganimet mallarından bir hırkanın ve ayakkabı bağcığının izinsiz alındığı bilgisi de bulunmaktadır.²⁷²

Hayber fethedildiği zaman Habeşistan'dan dönen muhâcirler ile onlara katılan Yemen'den gelen elli küsur kişi Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Bu konu hakkındaki rivayetlerde Hayber ganimetleri dağıtılırken Yemen'den gelen muhâcirlere de ganimetten pay verildiği bildirilmiştir.²⁷³

c) Ele Geçirilen Toprakların Durumu

Sahîh'de ele geçirilen Hayber topraklarının durumu ile ilgili on iki rivayet bulunmaktadır. Bunların altısı toprakların taksimi, diğer altısı ise Yahûdîlerin Hayber'de bırakılması ile ilgilidir.

Müslim'in sunduğu rivayetlerde Hayber topraklarından pay alanlar arasında Hz. Peygamber'in,²⁷⁴ Ömer b. Hattâb'ın,²⁷⁵ Kâ'b b. Mâlik'in²⁷⁶ ve bazı muhâcirlerin²⁷⁷ olduğu görülmektedir.

Yahûdîlerin Hayber'de bırakılmasıyla ilgili rivayetlerde savaştan sonra Hz. Peygamber'in Yahûdîler'i oradan çıkarmak istediği²⁷⁸ daha sonra Yahûdîlerin (veya Hz. Peygamber'in)²⁷⁹ teklifi üzerine topraklarından elde edilen ürünün yarısını vermeleri şartıyla onların Hayber'de kalmalarına izin verildiği bildirilmiştir.²⁸⁰

d) Savaştan Sonra Yaşananlar

Müslim'in sunmuş olduğu otuz rivayet Hayber Gazvesi'nden sonra yaşananlar hakkındadır. Bu nakillerin ilki Yahûdî bir kadının Hz. Peygamber'i zehirleme teşebbüsü, yirmisi evcil eşek etinin yenilmesinin ve mut'a nikâhının yasaklanması, dördü²⁸¹ Hz. Peygamber'in Safiyye bint Huyeyy ile evlenmesi, üçü dönüş yolculuğu sırasında konaklamaları ve son ikisi de yolculuk esnasında sarımsak tarlasına rastlamaları hakkındadır.

²⁷¹ Müslim, Müsâkât, 89, 90, 91.

²⁷² Müslim, İmân, 182, 183.

²⁷³ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 169.

²⁷⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 52, 53, 54.

²⁷⁵ Müslim, Vasâyâ, 15.

²⁷⁶ Müslim, Tevbe, 53. Bu rivayet "Tebük" başlığı altında tekrar zikredilecektir.

²⁷⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 70.

²⁷⁸ Müslim, Müsâkât, 6.

²⁷⁹ Müslim, Müsâkât, 5.

²⁸⁰ Müslim, Müsâkât, 1, 2, 3, 4.

²⁸¹ Bu rivayetlerin ikisi (Müslim, Nikâh, 84, 87) "Savaşın Seyri" başlığı altında zikredilen rivayetlerle ortaktır.

Sahih'de Yahûdî bir kadının Hz. Peygamber'e koyun etinden yapılmış bir yemek sunduğu ve bu yemeğin içinde zehir bulunduğuna dair bir rivayet bulunmaktadır. Hz. Peygamber yemeğin zehirli olduğunu fark edince kadını çağırılmış bunun sebebini sormuş, ancak onu cezalandırmamıştır.²⁸²

Hayber'in fethi gerçekleşince Hz. Peygamber'in bazı konularda yasaklar getirdiği bilinmektedir. Buna göre savaştan sonra ashâbın evcil eşek eti pişirdiği ancak Hz. Peygamber'in pişirilen bu etlerin dökülmesini istediği bildirilmiştir.²⁸³ Bu konu ile ilgili Ali b. Ebû Tâlib'den de gelen nakiller bulunmaktadır. Ancak bu rivayetlerde ilave olarak mut'a nikâhının da yasaklandığı bildirilmiştir.²⁸⁴

Savaş sonrasında yaşanan önemli olaylardan biri de Hz. Peygamber'in Safiyye bint Huyeyy ile evlenmesidir. Bu konu hakkındaki rivayetlerde Allah Resûlü'nün esirler arasında bulunan Safiyye bint Huyeyy'i azat edip onunla evlendiği,²⁸⁵ yolculukta konakladıkları sırada düğün yemeği verildiği, sonra tekrar yola çıktıkları ve Medine'ye yaklaştıklarında Hz. Peygamber ile Hz. Safiyye'nin bineklerinden düştükleri bildirilmiştir.²⁸⁶ Bu yolculuk esnasında konakladıklarında muhtemelen düğün yemeği verildikten sonra Bilâl el-Habeşî'nin gece nöbet tuttuğu, ancak sabaha karşı uyuyakaldığı için Müslümanların namazlarını kılamadıkları aktarılmıştır.²⁸⁷ Bu konu hakkında Ebû Hureyre'den gelen bir nakil daha bulunmaktadır.²⁸⁸ Hadis metninde olayın Hayber'de geçtiğine dair bilgi yoktur. Ancak Davudoğlu bu olayın Hayber'de meydana geldiğini bildirmiştir.²⁸⁹ Savaş ismi zikredilmeyen, ancak Davudoğlu'nun ifadelerinden Hayber'de geçtiğini anladığımız başka bir rivayette yine aynı olaydan bahsedilmiştir.²⁹⁰ Ancak ilk uyanan kişilerin Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer olduğunu ve Hz. Ömer'in tekbir getirerek Hz. Peygamber'i uyandırdığı aktarılmıştır. Bu rivayette yolculuk sırasında su sıkıntısı çektikleri ve yanında bir miktar su bulunan bir kadına rastladıkları bildirilmiştir. Ashâb o kadını Hz. Peygamber'in yanına getirmiştir. Hz. Peygamber kadının suyunu bereketlendirmiş ve orada bulunan kırk kişi o sudan içmiş ve geriye yine su kalmıştır. Bunun üzerine herkes yanında bulunan yiyeceği getirmiş ve

²⁸² Müslim, Selâm, 45.

²⁸³ Müslim, Sayd, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37. Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 123. (Bu rivayet "Savaşın Seyri" seyri başlığı altında zikredilen rivayetle ortaktır.)

²⁸⁴ Müslim, Nikâh, 29, 30, 31, 32, Sayd, 22.

²⁸⁵ Müslim, Nikâh, 84.

²⁸⁶ Müslim, Nikâh, 87, 88, 85.

²⁸⁷ Müslim, Mesâcid ve Mevâdî's-Salât, 309.

²⁸⁸ Müslim, Mesâcid ve Mevâdî's-Salât, 310.

²⁸⁹ Davudoğlu, IV, 62.

²⁹⁰ Davudoğlu, IV, 76.

kadına vermişlerdir. Rivayetin sonunda yaşadıklarını kabilesine anlatan kadının, hem kendisinin hem de kabilesinin Müslüman olduğu bilgisi yer almaktadır.²⁹¹

Dönüş yolculuğu esnasında ashâbın bir sarımsak tarlasına rastladığı ve onlardan yediği de rivayetlere yansıyan bilgilerden birisidir.²⁹²

2.17. Mekke'nin Fethi

Müslim'in *Sahîh*'inde Mekke'nin Fethi ile ilgili altmış dokuz rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin ikisi fetihten önce yaşananlar, on dokuzu fetih yolculuğu, otuz sekizi fethin gerçekleşmesi ve sonrasında yaşananlar, onu da Hz. Peygamber'in fetih günü gerçekleştirdiği hutbe ile ilgilidir.

a) Fetihden Önce Yaşananlar

Sahîh'deki iki rivayet Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Mekkeli müşriklere yazdığı mektup ile ilgilidir. Söz konusu rivayetlerde Hz. Peygamber Zübeyr ve Mikdâd'ı Hâh adındaki bir bahçeye göndermiştir. Oradaki bir cariyede bir mektup olduğunu bildirmiş ve o mektubu ondan almalarını istemiştir. Mektubu aldıklarında Hâtıb b. Ebû Belte'a'nın amacının Mekkeli müşriklere Hz. Peygamber hakkında bilgi vermek olduğunu görmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hâtıb'ı çağırmış o da Mekkelilerin yanında kendi akrabalarının olduğunu amacının onları himâye etmek olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Allah Resûlü Bedir'de bulunduğunu belirterek Hâtıb'ı affetmiştir.²⁹³

b) Fetih Yolculuğu

Sahîh'deki rivayetlerin on dokuzu fetih yolculuğunda yaşananlarla ilgilidir. Bu rivayetlerin on ikisi fetih yolculuğunun Ramazan ayında yapılmış olması, ikisi Hz. Peygamber'in Mekke'ye varmadan önce bir sahâbîyle arasında geçen konuşma, ikisi Mekke'ye giriş güzergâhı, son üçü ise Allah Resûlü'nün Fetih Sûresi'ni okumasıyla ilgilidir.

Rivayetlerde fetih yolculuğunun Ramazan ayında olduğuna dair bazı kesitler yer almaktadır. Buna göre Müslümanların Ramazan ayında oruçluyken fetih için yola

²⁹¹ Müslim, Mesâcid ve Mevâdî's-Salât, 312

²⁹² Müslim, Mesâcid ve Mevâdî's-Salât, 68, 76.

²⁹³ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 161, 162

çıktıkları, yolculuğun ilerleyen safhalarında oruçlarını bozdukları bildirilmiştir.²⁹⁴ Oruçlarını bozdukları yerlerin Kurâu'l- Gamîm, Kedîd veya Uşfân olduğu belirtilmiştir.²⁹⁵ Ayrıca Müslümanların Ramazan'ın on dördünde Mekke'ye ulaştıkları aktarılan bilgiler arasındadır.²⁹⁶ Ramazan ayında yapıldığı bildirilen ancak bir sefer ismi zikredilmeyen on iki rivayet daha bulunmaktadır.²⁹⁷ Bu rivayetlerin üçü Abdullah b. Ebû Evfâ'dan nakledilmiştir.²⁹⁸ Davudoğlu'nun tespitlerinde bu rivayetlerin Mekke seferi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁹ Söz konusu rivayetlerin dördü Enes b. Mâlik'ten nakledilmiştir.³⁰⁰ Apaydın'ın ifadelerinden bu rivayetlerin de Mekke seferi ile ilgili olduğu görülmektedir.³⁰¹ Yine Apaydın'ın tespitlerinden hareketle Ebû Sa'îd el-Hudrî'den gelen son beş rivayetin Mekke seferi ile ilgili olmadığı anlaşılmaktadır.³⁰²

Yolculuk esnasında Üsâme ile Allah Resûlü'nün arasında geçen bir konuşma rivayetlere yansımıştır. Buna göre Üsâme Hz. Peygamber'e Mekke'ye vardıklarında evine gidip gitmeyeceğini sormuş, Hz. Peygamber de Akîl'in kendisinin mallarına el koyduğunu, bu sebeple gideceği bir evinin olmadığını ifade etmiştir.³⁰³ Aynı konuşma iki rivayet zinciriyle daha aktarılmıştır. Bunların ilkinde bu konuşmanın hacc esnasında olduğu belirtilirken diğerinde fetih zamanında olduğu bildirilmiştir.³⁰⁴

Hz. Peygamber'in Mekke'ye giriş güzergâhı ile ilgili Müslim iki rivayet sunmuştur. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in Mekke'nin yukarısında bulunan Kedâ' yolundan şehre girdiği bildirilmiştir.³⁰⁵

Yolculuk sırasında yaşanan diğer bir olay da Hz. Peygamber'in Fetih Sûresi'ni okumasıdır.³⁰⁶

²⁹⁴ Müslim, Sıyâm, 89, 102, 91.

²⁹⁵ Müslim, Sıyâm, 88, 90.

²⁹⁶ Müslim, Sıyâm, 88.

²⁹⁷ Müslim, Sıyâm, 52, 53, 54, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101.

²⁹⁸ Müslim, Sıyâm, 52, 53, 54.

²⁹⁹ Hz. Peygamber'in Ramazan ayında toplamda iki askerî sefer gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bunlar; Mekke'nin Fethi ve Bedir Gazvesi'dir. Söz konusu hadislerin ravisi olan Abdullah b. Ebû Evfâ'nın Bedir Savaşı'na katılmadığı bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında Abdullah b. Ebû Evfâ'nın katıldığı bu seferin Mekke'nin Fethi olması muhtemeldir. bk. Davudoğlu, VII, 68.

³⁰⁰ Müslim, Sıyâm, 98, 99, 100, 101.

³⁰¹ Apaydın, s. 642.

³⁰² Söz konusu rivayetlerde (Sıyâm, 93, 94, 95, 96, 97) Ramazan ayının on iki- on altı- on yedi veya on sekizinde yola çıktıkları bildirilmiştir. Bu tarihler fetih tarihiyle uygunluk göstermemektedir. Dolayısıyla bu rivayetler Ramazan ayında yapılmış olan Hayber Seriyyesi ile ilgili olmalıdır. Detaylı bilgi için bk. Apaydın, s. 640.

³⁰³ Müslim, Hacc, 439.

³⁰⁴ Müslim, Hacc, 440.

³⁰⁵ Müslim, Hacc, 224, 225.

³⁰⁶ Müslim, Salât'ul Mûsâfirûn ve Kasruha, 237, 238, 239.

c) Fethin Gerçekleşmesi ve Sonrasında Yaşananlar

Müslim'in sunduğu rivayetlerin otuz sekizi fethin gerçekleşmesi ve sonrasında yaşananlar ile ilgidir. Bu rivayetlerde Müslümanların Mekke'ye girişi (üç rivayet), Hz. Peygamber'in Kâbe'ye girmesi (yedi rivayet), Allah Resûlü'nün Mekke'ye girdiğinde üzerinde bulunanlar (dört rivayet), o gün kıldığı namazlar (on bir rivayet), beğenmediği bazı şeyleri değiştirmesi (üç rivayet), hırsızlık yapan bir kadın (üç rivayet) ve mut'a nikâhı (yedi rivayet) hakkında bilgi bulunmaktadır.

Müslümanların Mekke'ye girişi ile ilgili olarak nakledilen rivayetlere göre Müslüman ordusunda bir bölüğün başında Zübeyr, diğer bir bölüğün başında Hâlid, zırhı ve miğferi olmayanların başında da Ebû Ubeyde bulunmaktaydı. Bunun yanında Ensâr'ın da Kureyş'in çeşitli kabilelerinden oluşan bir gruba karşı bir araya toplandığı bildirilmiştir. Mekke'ye giriş gerçekleşeceği zaman, Hz. Peygamber Mekke halkına Ebû Süfyân'ın evine girenlerin, silahını bırakanların ve kapısını kapatıp evinden çıkmayanların emniyette olacağını haber vermiştir.³⁰⁷ Fetih gerçekleşince Hz. Peygamber Kâbe'ye gelerek, Hacerü'l-Esved'i öpmüş, tavaf yapmış ardından Safâ'ya gelerek Allah'a hamd ve dua etmiştir.³⁰⁸

Yukarıda da zikredildiği üzere Hz. Peygamber fetih gerçekleştikten sonra Kâbe'ye gelmiştir. O sırada Kâbe'nin etrafında üç yüz atmış putun olduğu ve Allah Resûlü'nün elindeki sopayla onlara dokunarak "Hak geldi, bâtil yok oldu, çünkü bâtil daima yok olmaya mahkûmdur."³⁰⁹ "Hak geldi; zaten bâtil, ne bir şey meydana getirebilir ne de eskiyi geri getirebilir."³¹⁰ âyetlerini okuduğu rivayetlere yansıyan detaylardandır.³¹¹ Daha sonra Hz. Peygamber, Üsâme, Bilâl ve Osman b. Talha ile birlikte Beyt-i Şerîf'e girmiş ve Beyt'in kapısını uzun süre kapalı tutmuştur. Kapı açıldığı zaman Abdullah b. Ömer içeri girmiş ve Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yer hakkında bilgi almıştır.³¹² Bu bilgiler neticesinde Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yerin iki ön direğin³¹³ veya iki yemânî direğin³¹⁴ arasında olduğu anlaşılmaktadır.

³⁰⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 86.

³⁰⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 84, 85.

³⁰⁹ İsrâ 17/81.

³¹⁰ Sebe 34/49.

³¹¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 87.

³¹² Müslim, Hacc, 389, 390, 392.

³¹³ Müslim, Hacc, 391.

³¹⁴ Müslim, Hacc, 393-394.

Fetih sırasında Hz. Peygamber'in üzerinde bulunanlar hakkında rivayetlerde bazı bilgiler karşımıza çıkmaktadır. Mekke'ye girdiğinde başında bir miğfer olduğu³¹⁵ daha sonra onu çıkarıp siyah bir sarık taktığı ayrıca o gün ihramsız olduğu bu bilgiler arasındadır.³¹⁶

Müslim'in sunmuş olduğu rivayetlerden, Mekke'nin Fethi'nde Hz. Peygamber'in kıldığı namazlar hakkında da bilgi edinmek mümkündür. Buna göre, Hz. Peygamber fetih günü bütün namazlarını bir abdestle kılmış ve mestlerinin üzerine mesh yapmıştır.³¹⁷ Ayrıca Hz. Peygamber ve ashâbının cemaatle namaz kıldığı bildirilmiştir.³¹⁸ Bu konu hakkındaki rivayetlerde kılınan bu namazın Vedâ Haccı'nda mı yoksa Mekke'nin Fethi'nde mi olduğu konusunda şüpheye düşüldüğü görülmektedir.³¹⁹ Söz konusu olayın Mekke'nin Fethi sırasında yaşanmış olma ihtimaline dayanarak bu rivayetleri burada zikretmeyi uygun gördük. Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethedildiği gün kuşluk namazı kıldığı bilgisi de karşımıza çıkmaktadır. Allah Resûlü o gün Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'nin evine girerek orada gusül abdesti almış ve sekiz rekât namaz kılmıştır.³²⁰

Fetih tamamlandıktan sonra Hz. Peygamber Mekkeli bazı kişilerle konuşmuş ve kendilerinden giyim kuşamları ve isimleriyle ilgili bazı değişiklikler yapmalarını istemiştir. Bunlardan birine göre saç ve sakalı bembeyaz olan Ebû Kuhâfe'nin saç ve sakalını siyah dışında bir renge³²¹ boyamasını istemiştir.³²² Diğerine göre ise Müslüman olmadan önce ismi Âsî olan bir sahâbînin ismini Mutî' olarak değiştirmiştir.³²³

Mekke'nin Fethi zamanında bir kadının hırsızlık yapması ve sonrasında yaşanan bazı olaylar rivayetlere yansımıştır. Bu rivayetlerde hırsızlık yapan bu kadın için hadd cezası uygulanacağı durumu Kureyşlileri üzmüş ve kadını affetmesi için Üsâme b. Zeyd'i Allah Resûlüne göndermişlerdir. Hz. Peygamber ise hırsızlık yapanın kendi kızı olması durumunda dahî bu cezanın uygulanacağını belirtmiştir.³²⁴

³¹⁵ Müslim, Hacc, 450.

³¹⁶ Müslim, Hacc, 451, 452, 453.

³¹⁷ Müslim, Tahâre, 86.

³¹⁸ Müslim, Salât, 255, 256.

³¹⁹ Müslim, Salât, 257.

³²⁰ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirün ve Kasruha, 80, 81, 82, 83, Hayz, 70, 71, 72.

³²¹ Müslim, Libâs ve'z-Zîne, 79.

³²² Müslim, Libâs ve'ez-Zîne, 78.

³²³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 89.

³²⁴ Müslim, Hudûd, 8, 9, 10.

Hız. Peygamber ve ashâbının Mekke’de otuz gün kaldıkları bildirilmiş ve bu süre zarfında üç gün süre ile mut‘a yapmaları için izin verildiği üç günün sonunda yasaklandığı bilgisi rivayetlere yansımıştır.³²⁵

d) Hz. Peygamber’in Fetih Günü Gerçekleştirdiği Hutbe

Sahih’de Hz. Peygamber’in fetihten sonra gerçekleştirdiği hutbe hakkında on rivayet bulunmaktadır.

Mekke’nin Fethi esnasında Huzâa Kabilesi’nin, içlerinden öldürülen bir adama karşılık Benû Leys’den birini öldürdüğü Hz. Peygamber’e haber verilince o insanlara bir konuşma yapmış,³²⁶ bu konuşmasında Mekke’nin kutsallığı hakkında bilgi vermiş ve kıyamete kadar bu şekilde kalacağını ifade etmiştir. Ayrıca evlerde ve kabirlerde tütsü olarak kullanılan izhir otu hariç dikenlerin ve ağaçların kesilmesini, hayvanların avlanmasını ve kayıp bir eşyayı bulan kişinin ona el koymasını yasaklamıştır. Yakını öldürülen bir kimse için ya kendisine fidye verileceğini ya da katile kısas uygulanacağını ifade etmiştir.³²⁷ Bunun yanında şarap, leş, domuz ve putların satılmasını³²⁸ ve insanların ölünceye kadar hapsedilmesini de yasaklamıştır.³²⁹ Son olarak, o günden sonra artık hicretin söz konusu olmayacağını bildirmiştir.³³⁰

2.18. Huneyn

Sahih’de Huneyn Gazvesi ile ilgili otuz dört rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin, yolculuk safhası (dört rivayet), savaş esnasında yaşananlar (on rivayet), ganimet taksimi (on yedi rivayet)³³¹ ve savaştan sonra düzenlenen seriyye (üç rivayet) olmak üzere dört ana konu etrafında toplandığı görülmektedir.

a) Yolculuk Safhası

Sahih’de ismi zikredilmeyen bir sefer yolculuğu hakkında dört rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde yolculuk sırasında havanın soğuk ve yağmurlu olması sebebiyle Hz. Peygamber, ashâbına namazlarını buldukları yerde kılmalarını söylemiştir.³³² Apaydın’ın tespitlerinde bu olayın Mekke’nin Fethi’nden sonra Huneyn’e giderken

³²⁵ Müslim, Nikâh, 11, 18, 20, 22, 23, 25, 26.

³²⁶ Müslim, Hacc, 445; İmâre, 85.

³²⁷ Müslim, Hacc, 446, 447.

³²⁸ Müslim, Müsâkât, 71.

³²⁹ Müslim, Cihâd ve’s-Siyer, 88.

³³⁰ Müslim, Hacc, 445, Müslim, İmâre, 83, 84, 85, 86.

³³¹ Bir rivayet “Savaş Sırasında Yaşananlar” başlığı altındaki rivayetle ortaktır.

³³² Müslim, Salâtü’l-Müsâfirün ve Kasruhâ, 22, 23, 24, 25.

yaşandığı bilgisi yer almaktadır.³³³ Bu tespitlere dayanarak söz konusu rivayetlerin burada zikredilmesi uygun görülmüştür.

b) Savaş Esnasında Yaşananlar

Müslim'in sunduğu rivayetlerin sekizi Huneyn Gazvesi sırasında yaşananlar ile ilgilidir. Bu rivayetlerde Müslüman ve müşrik ordusunun durumu ile savaştan bazı kesitler hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Mekke'nin Fethi'nden sonra Müslümanlar Hevâzin ve Gatafan kabileleriyle savaşmak üzere Huneyn'e gelmişlerdir. Rivayetlerde iki ordunun durumuna dair bazı bilgiler yer almaktadır. Hevâzin ve Gatafan kabilelerinin Müslümanların karşısına tüm varlıklarını ve tüm birliklerini toplayarak güçlü bir orduyla çıktıkları aktarılmaktadır.³³⁴ Buna karşın Müslümanların atlı ve yaya olarak on bin kişi ve tükê³³⁵ (veya altı bine yakın kişi) ile birlikte savaş yerinde oldukları, atlıların başında da Hâlid b. Velîd'in bulunduğu bildirilmiştir.³³⁶

Savaşa dair bazı kesitler içeren rivayetlerde, savaş esnasında Müslümanların ilk hücumunda müşrikler bozguna uğramışlar ve bazı Müslümanlar ganimetlere koşmuşlardır. Bu esnada Hevâzin Kabilesi ve onun bir kolu olan Benû Nasr Kabilesi'nin usta okçuları devreye girmiş ve Müslümanları ok yağmuruna tutmuşlardır.³³⁷ Bunun üzerine İslâm ordusundaki bedevi ve tükê diye adlandırılan kişilerin kaçtığı aktarılmıştır.³³⁸ Bu kargaşa esnasında müşriklerin Hz. Peygamber'in üzerine doğru geldiği, Allah Resûlü'nün ashâbına çağrıda bulunduğu ve onların hemen desteğe geldikleri bildirilmiştir.³³⁹ Bu sırada Hz. Peygamber'in beyaz bir katır üzerinde bulunduğu, Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib ile Abbâs b. Abdülmuttalib'in Hz. Peygamber'i korumak için yanından ayrılmadıkları da başka bir ayrıntıdır. Ardından Hz. Peygamber'in bir avuç çakılı veya toprağı³⁴⁰ müşriklere fırlattığı ve onların güç kaybetmeye başladığı ifade edilmiştir.³⁴¹ Savaş sırasında, Müslümanlardan birinin çok iyi çarpıştığı ve müşriklerden birçok kişiyi öldürdüğü, daha sonra çarpışma sırasında

³³³ Apaydın, s. 646.

³³⁴ Müslim, Zekât, 135.

³³⁵ Müslim, Zekât, 135.

³³⁶ Müslim, Zekât, 136.

³³⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 80.

³³⁸ Müslim, Zekât, 135; Cihâd ve's-Siyer, 78, 79.

³³⁹ Müslim, Zekât, 136.

³⁴⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 81.

³⁴¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 76, 77.

yaralandığı ve yaralarının acısına dayanamayarak intihar ettiğine dair bilgiler rivayetlere yansımıştır.³⁴²

c) Ganimet Taksimi

Sahîh'deki Huneyn Gazvesi hakkında tespit edilen rivayetler incelendiğinde, nakillerin genel olarak ganimet konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu konu hakkında on yedi rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetleri konularına göre tasnif ettiğimizde tekrarlarıyla birlikte yirmi bir rivayetin mevcut olduğu görülmektedir. Söz konusu rivayetlerin dördü ganimetlerin paylaşıldığı yer, yedisi ganimetlerin çeşitleri ve verildikleri kişiler, sekizi ashâbın tepkisi ve ikisi seleb hakkındadır.

Huneyn Gazvesi'nden elde edilen ganimetlerin Mekke ile Tâif arasında bulunan Ci'râne denilen yerde paylaştırıldığı bilgisi rivayetlerde yer almaktadır.³⁴³

Savaş sonucunda elde edilen ganimetlerin oldukça fazla olduğu rivayetlere yansıyan bilgiler arasındadır. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in ganimetleri dağıtırken müellefe-i kulûba diğer sahâbilerden daha fazla verdiği aktarılmıştır.³⁴⁴ Müellefe-i kulûbtan olup ganimetten pay alanların bazıları rivayetlerde zikredilmiştir. Bu kimselerin Alkame b. Ulâse,³⁴⁵ Ebû Süfyân b. Harb, Safvân b. Ümeyye, Uyeyne b. Hısn, Akra' b. Hâbis, Abbâs b. Mirdâs olduğu ve yüzer (Safvân'ın üç yüz deve)³⁴⁶ deve aldıkları ifade edilmiştir.³⁴⁷ Ayrıca ganimet olarak bir miktar gümüşün de elde edildiği ve ashâbdan bazıları arasında paylaştırıldığı bildirilmiştir.³⁴⁸ Ganimet mallarının içinde bir hançerin de bulunduğu rivayetlere yansıyan bilgiler arasındadır.³⁴⁹ Rivayetlerde karşımıza çıkan diğer bilgi de o gün Ömer b. Hattâb'a ganimetin beşte birinden bir cariyeye verilmiş olmasıdır.³⁵⁰

Müellefe-i kulûba ganimetten fazla mal verilmesi ashâbdan bazılarının tepkisini çekmiştir. Bu durum rivayetlerde ismi zikredilmeyen kişilerin ve ensârın tepkisi şeklinde yer almıştır. Buna göre Hz. Peygamber Müellefe-i kulûba paylarını verdikten sonra ashâbdan birisi, bu taksimde adalet gözetilmediğine dair sözler söylemiş, bu husus

³⁴² Müslim, İmân, 178, 179.

³⁴³ Müslim, Zekât, 142, Fedâilü's-Sahâbe, 164, Hac, 217, Eymân, 28.

³⁴⁴ Müslim, Zekât, 139.

³⁴⁵ Müslim, Zekât, 138.

³⁴⁶ Müslim, Fedâil, 59.

³⁴⁷ Müslim, Zekât, 137.

³⁴⁸ Müslim, Zekât, 142.

³⁴⁹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 134.

³⁵⁰ Müslim, Eymân, 28.

da Allah Resûlü'ne haber verilmiştir. Bu sözler üzerine Hz. Peygamber'in sinirlendiği ve bir o kadar da üzüldüğü nakledilmiştir.³⁵¹ Aynı konu hakkında ensârdan da bazıları tepkisini dile getirmiş bu durum karşısında Hz. Peygamber onları bir araya toplamış ve onlara açıklamada bulunmuştur.³⁵² Bu rivayetlerdeki ortak nokta müellefe-i kulûba verilen paylara karşı gösterilen tepkidir. Buna göre ilk rivayette ismi zikredilmeyen kişinin ensârdan olma ihtimali yüksektir. Ganimetlerin taksimi sırasında gösterilen bir diğer tepki de Hz. Peygamber'in insanlara gümüş dağıttığı bir anda yaşanmıştır. Buna göre ashâbdan birisi dağıtılan gümüşlerin adaletle dağıtılmasını istemiştir.³⁵³

Müslim'in sunduğu rivayetlerde seleb ile ilgili olarak Ebû Katâde'nin bir zırh aldığı,³⁵⁴ Seleme b. Ekvâ'nın ise öldürdüğü kişinin bütün eşyasını aldığı bilgisi yer almaktadır.³⁵⁵

d) Savaşın Sonra Düzenlenen Seriyeye

Sahîh'de Huneyn Gazvesi'nden sonra düzenlenen seriyeye hakkında üç rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in Evtâs'a bir ordu gönderdiği ve ordunun başına Ebû Âmir'i kumandan tayin ettiği bilgisi yer almaktadır.³⁵⁶

2.19. Zü'l-Huleyfe/Tihâme

Sahîh'de dört rivayette; Hz. Peygamber ve ashâbının ismi zikredilmeyen bir gazvede buldukları ve ertesi gün düşmanla karşılaştıklarına dair bilgiler bulunmaktadır.³⁵⁷ Yolculuk sırasında Tihâme bölgesinde bulunan Zü'l-Huleyfe mevkiinde birkaç deve ve koyun ele geçirip onları pişirdikleri bildirilmiş ancak Hz. Peygamber'in onların dökülmesini istediği aktarılmıştır.³⁵⁸ Hangi savaşta geçtiğine dair bilgi bulunmayan bu rivayetleri değerlendiren Davudoğlu, bu olayın Huneyn'de geçtiğini belirtmektedir.³⁵⁹ Bunun yanında Nesâî'nin Vellevî şerhinde olayın Tâif dönüşünde gerçekleştiği bildirilmiştir.³⁶⁰ Bilgi farklılıklarından dolayı söz konusu rivayetleri bu başlık altında zikredip herhangi bir savaşa dâhil etmedik.

³⁵¹ Müslim, Zekât, 140, 141.

³⁵² Müslim, Zekât, 132, 133, 134, 139, Cihâd ve's-Siyer, 134.

³⁵³ Müslim, Zekât, 142.

³⁵⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 41.

³⁵⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 45.

³⁵⁶ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 165, Radâ, 33-34.

³⁵⁷ Müslim, Edâhî, 20, 22, 23.

³⁵⁸ Müslim, Edâhî, 21

³⁵⁹ Davudoğlu, 224.

³⁶⁰ Muhammed b. Ali b. Âdem el-İtyûbî el-Vellevî, *Zehîratü'l-Ukbâ fî Şerhi'l-Müctebâ*, Mekke: 1428/2007, XXXIII, 148.

2.20. Tâif

Müslim'in *Sahih*'inde Tâif Kuşatması ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Abdullah b. Amr ve Enes b. Mâlik'ten nakledilen rivayetlerin dışında, Tâif Kuşatması hakkında başka bir nakil yer almamaktadır. Bu rivayetlerde kuşatmanın süresi ve Medine'ye geri dönüş hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Tâif'in kırk gün muhasara altına alındığı ancak ele geçirilemediği bilgisi Enes b. Mâlik'ten gelen rivayette yer almaktadır.³⁶¹ Abdullah b. Amr'dan gelen rivayette ise kuşatma sırasında Allah Resûlü ashâbına Medine'ye dönmeyi teklif etmiş ancak onlar fetih gerçekleşmeden dönmeye razı olmamıştır. Ardından tekrar taarruz yapılmış ve bunun neticesinde zayıf alan ashâb fethin gerçekleşmeyeceğini anlamış ve geri dönmeyi kabul etmiştir.³⁶²

2.21. Tebük

Sahih'de Tebük Seferi ile ilgili elli rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin dokuzu seferden önce yaşananlar, otuz yedisi yolculuk ve dördü ise sefere katılmayan sahâbiler hakkındadır. Nakledilen rivayetlerde seferin seyri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca "Seferden Önce Yaşananlar" başlığı altında zikredilen üç rivayetin içinde aynı zamanda sefere katılmayan sahâbiler ile ilgili de bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu üç rivayet "Sefere Katılmayan Sahâbiler" başlığı altında da zikredilmiştir. Bu sebeple Tebük Seferi ile ilgili rivayetler arasında kırk yedi iken içerdiği bilgiler sebebiyle biz elli olarak kabul etmekteyiz.

a) Seferden Önce Yaşananlar

Müslim'de yer alan dokuz rivayet Tebük Seferi öncesinde yaşananlar ile ilgilidir. Bu rivayetlerin yedisi savaş için yapılan hazırlık, son ikisi de Hz. Peygamber'in yerine vekil bırakması hakkındadır.

Tebük Gazvesi öncesi yapılan hazırlıklar hakkında Müslim bazı bilgiler aktarmıştır. Sefere çıkacakları zaman iklim şartlarının oldukça sıcak, gidilecek yerin de uzak olması sebebiyle Allah Resûlü'nün ashâbına savaşın detayı hakkında bilgi verdiği ve hazırlıkların iyi yapılmasını istediği aktarılan bilgiler arasındadır. Belirtildiğine göre sefere katılacakların sayısı oldukça fazlaydı. Kâ'b b. Mâlik de onlardan birisiydi.

³⁶¹ Müslim, Zekât, 136.

³⁶² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 82.

Ashâbın savaş için hazırlık yaptıkları her gün Kâ'b da onların yanında bulundu ancak hazırlıklarını erteledi. Müslümanlar yola çıkınca Kâ'b Medine'de kalıp savaşa gitmedi. Ancak sonradan pişman oldu. Onun savaştan sonra yaşadıkları biraz sonra ele alınacaktır.³⁶³ Bilindiği üzere bu sefer için hazırlanan orduya zorluk ordusu (ceyşü'l-usre) denilmiştir. Bunun sebebi gidilecek yerin uzak, havanın sıcak ve maddî imkânların sınırlı olmasıydı. Yapılan hazırlıklar esnasında Hz. Peygamber elde edebildiği kadarıyla gelen talepleri karşılamaya çalışırdı. Ebû Musa el-Eş'arî'nin (Abdullah b. Kays) arkadaşları ve kendisi için Allah Resûlü'nden deve istediği, Hz. Peygamber'in önce onlara deve bulamayacağını bildirdiği daha sonra eline geçen bir takım develeri onlara verdiğine dair bilgiler rivayetlere yansımıştır.³⁶⁴ Bu konu hakkında dört rivayet bulunmakla birlikte aralarında bazı farklılıklar mevcuttur. Buna göre bir rivayette Hz. Peygamber'in vermiş olduğu develeri Sa'd'dan satın aldığı ve bu develerin altı adet olduğu bildirilmiştir.³⁶⁵ Diğer rivayetlerde bir takım develerin -ne şekilde olduğu bildirilmeden- ele geçirildiği ve bunların Ebû Musa ve arkadaşlarına verildiği aktarılmıştır. Bu rivayetlerin ikisinde üç,³⁶⁶ birinde beş deve verildiği bildirilmiştir.³⁶⁷

Savaş için yola çıkacağı zaman Allah Resûlü yerine Ali b. Ebû Tâlib'i vekil olarak bırakmıştır. Hz. Ali'nin kadınlar ve çocuklar içinde kalmak istememesi üzerine Hz. Peygamber onun kendisine olan yakınlığını Hârun'un Musa'ya olan yakınlığına benzetmiş ve onu ikna etmiştir.³⁶⁸

b) Yolculuk

Müslim'in sunduğu rivayetlerin otuz yedisi yolculuk hakkındadır. Bu rivayetlerin üçü Müslümanların yiyeceklerinin tükenmesi, altısı iki sahâbî arasında yaşananlar, yirmi ikisi Hz. Peygamber'in kıldığı namazlar ve son altısı yolculuk esnasında geçtikleri yerler ve orada yaşananlar ile ilişkilendirilmektedir.

Müslim'in sunduğu üç rivayet, yolculuk esnasında Müslümanların yiyeceklerinin tükenmesi ve sonrasında yaşananlar hakkındadır. Buna göre yiyecekleri tükenen ashâb su taşıyan develerini kesmeyi düşünmüş Hz. Peygamber de bu fikre sıcak bakmıştır. Ancak develeri kestiklerinde hayvan sıkıntısı çekecekleri düşüncesiyle Ömer b.

³⁶³ Müslim, Tevbe, 53, 54, 55.

³⁶⁴ Müslim, Eymân, 7, 8, 9, 10.

³⁶⁵ Müslim, Eymân, 8.

³⁶⁶ Müslim, Eymân, 7, 10.

³⁶⁷ Müslim, Eymân, 9.

³⁶⁸ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 31, 32.

Hattâb'ın teklifiyle herkesin yanında bulunan yiyecekler toplanmış, Hz. Peygamber bu yiyeceklere bereket duası yapmıştır. Daha sonra onlardan yiyen herkesin doyduğu ve yiyeceklerin arttığı belirtilmiştir.³⁶⁹ Bu konu hakkındaki rivayetlerin birinde muhteva olarak aynı olmasına rağmen savaş ismi zikredilmemiştir.³⁷⁰ Diğer iki rivayetten farklı olarak orada bulunanların yüz on dört kişi olduğu, daha sonra sekiz kişinin daha geldiği belirtilmiştir.³⁷¹

Sefer sırasında iki sahâbînin arasında geçen bir olayın Hz. Peygamber'e intikâl etmesi hakkında birtakım rivayetler vardır. Buna göre Ya'lâ b. Münye'nin (veya Ümeyye) işçisi bir adamla kavga etmiş ve o Ya'lâ b. Münye'nin işçisinin kolunu ısırıştır. Isırma esnasında kolunu çekince adamın ön dişleri düşmüştür. Daha sonra bu durum Hz. Peygamber'e anlatılmıştır.³⁷²

Sahîh'de Tebük yolculuğu sırasında Hz. Peygamber'in kıldığı namazlar hakkında bilgiler de bulunmaktadır. Buna göre Allah Resûlü'nün yolculuk sırasında, öğle ile ikindiye, akşam ile de yatsıyı cem ederek kıldığı bildirilmiştir.³⁷³ Ayrıca Hz. Peygamber yatsı namazını kıldıktan sonra, Tebük'e vardıklarında orada bir su kaynağı ile karşılaşacaklarını haber vermiş ve kendisi gelmeden ona kimsenin dokunmaması konusunda uyarıda bulunmuştur. Kaynağa ulaştıklarında iki kişinin kendilerinden önce oraya ulaşıp kaynaktan su içtikleri bildirilmiştir. Kaynaktan akan suyun çok az miktarda olduğu, Hz. Peygamber'in suyu bereketlendirdiği ve suyun arttığı aktarılan bilgiler arasındadır.³⁷⁴ Hz. Peygamber'in Tebük Seferi'nde sabah namazı için abdest aldığı,³⁷⁵ geldiklerinde Abdurrahman b. Avf'ın imamlığında ashâbın namaz kıldığı, Hz. Peygamber'in son rekâta yetiştiği şeklindeki bilgiler rivayetlerde yer alan kesitler arasındadır.³⁷⁶ Tebük Seferi'nde Hz. Peygamber'e namaz kılan kişinin sütresinin nasıl olması gerektiğine dair soru sorulduğu bilgisi de bir rivayette yer almaktadır.³⁷⁷ Tebük Seferi'nde Hz. Peygamber'in namaz kılarken bir sütte dikilmesini istediği ve bunun

³⁶⁹ Müslim, İmân, 44, 45.

³⁷⁰ Müslim, Lukata, 19.

³⁷¹ Sefer katılanların sayısının net olarak kaç olduğu bildirilmemiştir. Ancak Apaydın, Tebük Seferi sırasında Hâlid b. Velîd'in dört yüz yirmi kişiyle Dûmetü'l-Cendel'e seriyeye gittiğini bildirmiştir. Hadiste zikri geçen yüz on dört kişinin seriyeye gitmeyen kişiler olma ihtimali vardır. Bk. Apaydın, s. 655.

³⁷² Müslim, Kasâme, 18, 19, 20, 21, 22, 23.

³⁷³ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirûn ve Kasruha, 51, 52, 53.

³⁷⁴ Müslim, Fedâil, 10, Sıfâtü'l-Münâfikûn ve Ahkâmuhum, 11

³⁷⁵ Müslim, Tahâre, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83.

³⁷⁶ Müslim, Salât, 105,

³⁷⁷ Müslim, Salât, 244.

nasıl olması gerektiğine dair ashâbın soru sorduğu bilgisi de rivayetlerde yer almaktadır.³⁷⁸

Yolculuk sırasında Müslümanların geçtikleri yerler ve oralarda yaşanan bazı olaylar rivayetlere yansımıştır. Buna göre Müslümanlar Vâd'il-Kurâ'dan geçip Tebük'e gelmişlerdir. Hz. Peygamber o akşam şiddetli bir rüzgâr çıkacağını haber vermiş ve rüzgâr çıkınca orduda bulunan bir kişi Tayyî³⁷⁹ dağlarına kadar sürüklenmiştir.³⁸⁰

Tebük'te buldukları sırada Eyle hükümdarı İbnü'l-Almaî'nin elçisinin Hz. Peygamber'e bir mektup getirdiği ve beyaz bir katır hediye ettiği, Allah Resûlü'nün de kendisine cevap yazdığı bildirilmiştir.³⁸¹ Ayrıca yolculuk güzergâhında Hıcr'ın da bulunduğu ve buradan geçerken ashâbın oradaki kuyuların suyu ile hamur yoğurduğu aktarılmıştır. Allah Resûlü o bölgede bir kavmin helak olmasından dolayı çekilen suyun dökülmesini, yoğrulan hamurun da develere yem yapılmasını istediği bildirilmiştir.³⁸² Yolculuk bitip dönüş yoluna geçtiklerinde Hz. Peygamber'in Medine'ye gitmek için acele ettiği zikredilmiştir.³⁸³

c) Sefere Katılmayan Sahâbîler

Sahîh'de sefere katılmayan sahabîler hakkında dört rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin biri Hz. Peygamber'in sefere katılmayanlar hakkındaki sözleri, üçü Tebük Seferi'ne katılmayan ve sonrasında Allah'ın tövbelerini kabul ettiği kişiler hakkındadır. Son üç rivayet "Seferden Önce Yaşananlar" başlığı altındaki rivayetlerle ortak bilgi ihtiva etmektedir.

Hz. Peygamber'in sefere katılmayanlar hakkında, onların hastalıktan dolayı Medine'de bulduklarını ancak adeta kendilerinin yanındaymış gibi ecir aldıklarını bildirmişlerdir.³⁸⁴

Tebük Seferi'ne seksen küsur kişinin katılmadığı rivayetlerde yer almaktadır. Aktarıldığına göre bu kişiler Hz. Peygamber'e gelerek özürlerini beyân etmişler, Hz. Peygamber de onları affetmiştir. Sefere katılmayanlar içerisinde Mürâre b. Rebîa el-Âmirî, Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî ve Kâ'b b. Mâlik de bulunuyordu. Bu üç sahâbî

³⁷⁸ Müslim, Salât, 243, 244, 245, 246.

³⁷⁹ Çevresinde Tayy Kabilesinin oturduğu dağlar olan Tayyî dağları için bk. Şihâbüddîn Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Beyrût: Dâru Sâdir 1977, I, 94.

³⁸⁰ Müslim, Fedâil, 11.

³⁸¹ Müslim, Fedâil, 11, 12.

³⁸² Müslim, Zühd, 38, 39, 40.

³⁸³ Müslim, Hacc, 503.

³⁸⁴ Müslim, İmâre, 159.

savaşa katılmamak için hiçbir özürlerinin olmadığını Hz. Peygamber'e itiraf etmişler ve Allah'tan bağışlanma istemişlerdir. Bunun üzerine elli gün boyunca hiç kimsenin bu üç kişiyle konuşmadığı, bir süre sonra tevbeleri kabul edilinceye kadar onlardan eşlerinin de ayrılmalarının istendiği ve ellinci günün sonunda Allah'ın tevbelerini kabul ettiği bildirilmiştir.³⁸⁵

³⁸⁵ Müslim, Tevbe, 53, 54, 55.

BÖLÜM 3: *el-CÂMIU'S-SAHÎH*'DE YER ALAN MEGÂZÎ RİVAYETLERİNİN BAZI SİYER VE MEGÂZÎ KAYNAKLARIYLA KARŞILAŞTIRMASI

Çalışmanın ikinci bölümünde *Sahîh-i Müslim*'deki megâzî rivayetleri tespit edilmiştir. Yapılan taramalar sonucunda *Sahîh*'de yirmi bir gazve hakkında bilgi elde edilmiştir. Bu bölümde ise tespit edilen rivayetler bazı siyer ve megâzî kaynaklarındaki bilgilerle karşılaştırılıp değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu karşılaştırmada ilk dönem müelliflerinden İbn Şihâb ez-Zührî'nin (ö. 124/742) *el-Megâzi'n-Nebeviyye*, Musa b. Ukbe'nin (ö. 141/758) *el-Megâzi*, Vâkîdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü'l-Megâzi* ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eserleri esas alınmıştır.

Bu bölümde karşılaştırmaların daha anlaşılır olması için iki tablo hazırlanmıştır. Birinci tabloda elde edilen bilgilerin karşılaştırılan eserlerde mevcut olup olmadığı gösterilmiştir. *Sahîh-i Müslim*'deki rivayetler diğer kaynaklarda bulunuyor ise (+), bulunmuyor ise (-), farklı bir bilgi var ise (*) işareti konulmuştur. İkinci tabloda ise rivayetlerin içeriği ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Daha sonra karşılaştırmadan elde edilen bilgilerin değerlendirmesi yapılmıştır.

3.1. Zü'l-Uşeyre

Tablo 1:
Zü'l-Uşeyre ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

ZÜ'L- UŞEYRE		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği ilk sefer	Zü'l-Uşeyre	-	*	*	*

Tablo 2:
Zü'l-Uşeyre ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

ZÜ'L- UŞEYRE		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği ilk sefer	Zü'l-Uşeyre	-	Ebvâ	Ebvâ	Veddân/ Ebvâ

Değerlendirme

Önceki bölümde Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı ilk askerî birliğin Zü'l-Uşeyre³⁸⁶ olduğu zikredilmişti.³⁸⁷ Karşılaştırma yaptığımız müelliflerden İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müelliflerin tamamı Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği ilk askerî birliğin Ebvâ³⁸⁸ olduğunu bildirmişlerdir.³⁸⁹ Zü'l-Uşeyre Gazvesi hakkında Musa b. Ukbe bilgi vermezken Vâkîdî ve İbn Hişâm, Buvât gazvesinden sonra gerçekleştiğini bildirmişlerdir.³⁹⁰

3.2. Batnu Buvât

Tablo 3:
Batnu Buvât ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

BAT-U BUVÂT		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Seferin amacı	Mecdî b. Amr el-Cühenî ile anlaşma yapmak için	-	-	*	*
	Kuyu açılması	Yolculuk sırasında Câbir b. Abdullah ile Cebbâr b. Sarh bir kuyu açmıştır.	-	-	-	-

Tablo 4:
Batnu Buvât ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

BAT-U BUVÂT		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Seferin amacı	Mecdî b. Amr el-Cühenî ile anlaşma yapmak için	-	-	Kureyş kervanını ele geçirmek	Kureyş'in üzerine gitmek amacıyla
	Kuyu açılması	Yolculuk sırasında Câbir b. Abdullah ile Cebbâr b. Sarh bir kuyu açmıştır.	-	-	-	-

Değerlendirme

Hz. Peygamber'in Mecdî b. Amr el-Cühenî ile anlaşma yapmak için yola çıktığı önceki bölümde zikredilmişti.³⁹¹ Yapılan mukayese sonucunda Batnu Buvât Gazvesi³⁹²

³⁸⁶ Mekke ile Medine arasında bulunan Yenbu'un bir bögesi olan "Uşeyre" için bk. Yâkût el-Hamevî, IV, 127.

³⁸⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 143.

³⁸⁸ Mekke ile Medine yolu üzerinde bulunan ve Medine'ye yaklaşık otuz üç km uzaklıkta olan "Ebvâ" bölgesi için bk. Yâkût el-Hamevî, I, 79-80.

³⁸⁹ Musa b. Ukbe, s. 150; Vâkîdî, s.12; İbn Hişâm, (ö. 218/833), *Sîretü'n-Nebeviyye*, (nşr. Mustafa Sakkâ ve dğr.), I-II, 591.

³⁹⁰ Vâkîdî, I, 13; İbn Hişâm, I, 598.

³⁹¹ Müslim, Zühd ve'r-Rekâik, 74.

hakkındaki bilgilerin yalnızca İbn Hişâm ve Vâkîdî'nin eserlerinde bulunduğu görülmektedir. Ancak verilen bilgiler oldukça kısıtlıdır. Vâkîdî, seferin amacının Kureyş kervanını ele geçirmek olduğunu bildirirken, İbn Hişâm, Kureyş'in üzerine gitmek olduğunu ifade etmiştir.³⁹³

Sefer sırasında Hz. Peygamber'in isteği üzerine Câbir b. Abdullah ile Cebbâr b. Sarh'ın bir kuyu açtıkları ikinci bölümde zikredilmişti.³⁹⁴ Mukayese edilen kaynakların hiç birinde bu konu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

3.3. Bedir

**Tablo 5:
Bedir ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma**

	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
Hz. Peygamberin Kervan hakkında bilgi aldırması için görevlendirdiği kişiler	Büseyse	*	*	*	*
Bedir kuyularında yakalanan köle/köleler	Kureyşli bazı köleler	*	*	*	*
Savaşın tarihi	Ramazan ayı	*	+	*	*
Müslümanların Sayısı	Müslümanlar 319	*	*	*	*
Müşriklerin sayısı	Müşrikler 1000	*	*	*	*
Nâzil olan âyetler	Enfâl 8/9, 67-69	-	+	+	+
BEDİR Savaşa katılan Müslümanlar	Hamza b. Abdülmuttalib	+	+	+	+
	Ali b. Ebû Tâlib	+	+	+	+
	Ubeyde b. Hâris	+	+	+	+
	Hâtub b. Ebû Belte'a	-	+	+	+
	Sa'd b. Mâlik	-	-	+	-
	Sa'd b. Havle	-	+	+	+
	Mikdâd b. Amr el-Esvedî	-	+	+	+
	İtbân b. Mâlik	-	+	-	+
	Râfi' b. Hadîc'in iki amcası	-	-	-	-
	Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim	-	+	+	+
Savaşa katılmayanlar	Huzeyfe b. Yemân ile babası Huseyl	-	-	-	-
	Ka'b b. Mâlik	+	+	-	+
Esirlerin durumu	Esirlerden fidye alınmıştır	+	+	+	+
Esirler hakkında inen âyet	Enfâl8/67, 68, 69	-	+	+	+

³⁹² Hz. Peygamber'in ilk gazvelerinden biri olan Batnu Buvât Gazvesi hakkında detaylı bilgi için bk. Apaydın, s. 463.

³⁹³ Vâkîdî, I, 12; İbn Hişâm, I-II, 598.

³⁹⁴ Müslim, Zühd ve'r-Rekâik, 74.

Tablo 5'in Devamı

BEDİR		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HIŞÂM
	Ebû Cehil'in katli	Muâz b. Amr b. el-Cemûh	-	-	+	+
		Muâz b. Afrâ	-	-	*	*
		İbn Mes'ûd ölüm haberini getirmiştir.	-	*	*	*
	Müşriklerin kuyuya atılması	Ümeyye b. Halef dışında öldürülen müşrikler üst üste kuyuya atılmıştır.	*	+	+	+
	Kuyuya atılan müşriklerin isimleri	Ebû Cehil b. Hişâm	+	-	+	+
		Utbe b. Rebîa	-	-	+	+
		Şeybe b. Rebîa	-	-	+	+
		Ukbe b. Ebû Muayt	-	-	-	-
	Ganimet	Ali b. Ebû Talib'e bir deve ve humustan bir deve daha verilmiştir.	-	-	-	-
Seleb	Muâz b. Amr el-Cemûh Ebû Cehil'in mallarını almıştır.	-	*	*	-	

Tablo 6:
Bedir ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRİ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
BEDİR	Hz. Peygamberin Kervan hakkında bilgi edinmesi için görevlendirdiği kişi/kişiler	Büseyse	İki kişi	Adiy b. Ebü'z-Zağbâ' Besbes(İbn Amr)	Adiy b. Ebü'z-Zağbâ' Besbes b. Amr	Adiy b. Ebi'z-Zağbâ' Besbes b. Amr
	Bedir kuyularında yakalanan köle/köleler	Benû Haccâc kabilesinden siyahî bir köle	Kureyşli bazı köleler	Benû Haccâc'dan siyahî bir köle 'Âs ailesinin Eslem isimli kölesi	Ubeyd b. Sa'îd b. El-'Âs'ın kölesi Yesar Münebbih b. El-Haccâc'ın kölesi Eslem Ümeyye b. Halef'in kölesi Ebû Râfi'	Benû Haccâc'dan Eslem 'Âs b. Sa'îd'in kölesi
	Savaşın tarihi	Ramazan ayı	16 veya 17 Ramazan	Ramazan ayı	17 Ramazan	17 ramazan
	Müslümanların sayısı	319	310 küsür	316 (İbn Fülejh rivayetinde 313)	313	314
	Müşriklerin sayısı	1000	900-1000	900 veya 1000	900 veya 1000	900-1000
	Meleklerin yardımına dâir nâzil olan âyet/âyetler	Enfâl 8/9	-	Enfâl 8/ 9, 10, 11, 12	Enfâl 8/ 9,10,11, 12	Enfâl 8/ 9, 10, 11, 12
	Savaşa katılan bazı Müslümanların isimleri	Hamza b. Abdülmuttalib Ali b. Ebû Tâlib Ubeyde b. Hâris Hâtüb b. Ebû Belte'a Sa'd b. Mâlik Sa'd b. Havle Mikdâd b. Amr el- Esvedî İtbân b. Mâlik Râfi' b. Hadîc'in iki amcası Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim	Hamza b. Abdülmuttalib Ali b. Ebû Tâlib Ubeyde b. Hâris	Hamza b. Abdülmuttalib Ali b. Ebû Tâlib Ubeyde b. Hâris Hâtüb b. Ebû Belte'a Sa'd b. Zeyd b. Mâlik Sa'd b. Havle Mikdâd b. Amr el- Esvedî İtbân b. Mâlik (Râfi' b. Hadîc'in amcası) Zahîr b. Râfi' Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim	Hamza b. Abdülmuttalib Ali b. Ebû Tâlib Ubeyde b. Hâris Hâtüb b. Ebû Belte'a Sa'd b. Mâlik Sa'd b. Havle Mikdâd b. Amr el- Esvedî - - Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim	Hamza b. Abdülmuttalib Ali b. Ebû Tâlib Ubeyde b. Hâris Hâtüb b. Ebû Belte'a Sa'd b. Havle Mikdâd b. Amr el-Esvedî İtbân b. Mâlik Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim

Tablo 6'nun Devamı

		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa katılmayanlar	Huzeyfe b. Yemân ile babası Huseyl Ka'b b. Mâlik	- Ka'b b. Mâlik	- Ka'b b. Mâlik	- -	- Ka'b b. Mâlik
	Esirlerin durumu	Esirlerden fidye alınmıştır	Esirler fidye karşılığında serbest bırakılmıştır.	Esirlerden fidye alınmıştır.	Esirlerden fidye alınmıştır.	Esirler fidye karşılığında serbest bırakılmıştır.
	Esirler hakkında inen âyet	Enfâl8/67, 68, 69	-	Enfâl8/67, 68, 69	Enfâl8/67, 68, 69	Enfâl8/67, 68, 69
BEDİR	Ebû Cehil'in katli	Muâz b. Amr b. el-Cemûh ile Muâz b. Afrâ Ebû Cehil'i öldürmüştür. İbn Mes'ûd ölüm haberini getirmiştir.	Ebû Cehil öldürülmüştür.	Abdullah b. Mes'ûd Ebû Cehil'in boynunu vurmuştur.	Muâz b. Amr ve Afrâ'nın iki çocuğu Ebû Cehil'i yaralamış, Abdullah b. Mes'ûd boynunu vurmuştur.	İbn İshak rivayeti Muâz b. Amr b. Cemûh Ebû Cehilin ayağını kesmiş, Mu'avviz b. Afrâ onu yaralamış Abdullah b. Mes'ûd ise boynunu vurmuştur.
	Müşriklerin kuyuya atılması	Ümeyye b. Halef dışında öldürülen müşrikler üst üste kuyuya atılmıştır.	Öldürülen müşrikler kuyuya atılmıştır.	Ümeyye b. Halef dışında öldürülen müşrikler kuyuya atılmıştır.	Ümeyye b. Halef dışında öldürülen müşrikler kuyuya atılmıştır.	Ümeyye b. Halef dışında öldürülen müşrikler kuyuya atılmıştır.
	Kuyuya atılan müşriklerin isimleri	Ebû Cehil b. Hişâm Utbe b. Rebîa Şeybe b. Rebîa Ukbe b. Ebû Muayt	Utbe b. Rebîa	-	Utbe b. Rebîa Şeybe b. Rebîa Ebû Cehil b. Hişâm	Utbe b. Rebîa Şeybe b. Rebîa Ebû Cehil b. Hişâm
	Ganimet	Ali b. Ebû Talib'e bir deve ve humustan bir deve daha verilmiştir.	-	-	-	-
	Seleb	Muâz b. Amr el-Cemûh Ebû Cehil'in mallarını almıştır.	-	Abdullah b. Mes'ûd Ebû Cehil'in selebini almıştır.	Abdullah b. Mes'ûd veya Muâz b. Amr el-Cemûh Ebû Cehil'in mallarını almıştır.	-

Değerlendirme

İkinci bölümde Bedir Gazvesi ile ilgili tespit edilen rivayetlerde; Hz. Peygamber'in Büseyse adlı sahâbîyi Ebû Süfyân'ın kervanı hakkında bilgi edinmek üzere görevlendirdiği bilgisi yer almaktaydı.³⁹⁵ Yapılan karşılaştırmada İbn Şihâb ez-Zührî kervan hakkında bilgi almak için iki kişinin görevlendirildiğini belirtmiş ancak bu kişilerin isimlerini zikretmemiştir.³⁹⁶ Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm ise Hz. Peygamber'in görevlendirdiği kişilerin Adiy b. Ebü'z-Zağbâ' ve Besbes b. Amr olduğunu aktarmışlardır.³⁹⁷

Ashâbın Bedir kuyularında³⁹⁸ Benû Haccâc kabilesinden siyahî bir köleyi yakalayıp Ebû Süfyân hakkında bilgi edinmek istediği bir önceki bölümde zikredilmişti. İbn Şihâb ez-Zührî yakalanan kölelerin isimlerini vermemiş, yalnızca birden çok olduğunu belirtmiştir.³⁹⁹ Musa b. Ukbe, bu kölelerin Haccâc oğullarının siyâhî bir kölesi ile 'Âs ailesinin Eslem isimli kölesi olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁰ İbn Hişâm ise Haccâc oğullarının kölesi olduğunu zikretmekle birlikte isminin Eslem olduğu belirtmiştir. Diğer kölenin ise 'Âs b. Sa'îd'in kölesi olduğunu aktarmıştır.⁴⁰¹ Kölelerin kimliği hakkındaki en detaylı bilgiyi Vâkıdî vermiş ve sayılarının üç olduğunu ifade etmiştir. Buna göre onların Ubeyd b. Sa'îd b. el-'Âs'ın kölesi Yesâr, Münebbih b. Haccâc'ın kölesi Eslem, Ümeyye b. Halef'in kölesi Ebû Râfi' oldukları zikredilmiştir.⁴⁰² Bakıldığı zaman Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın Haccâc oğullarının kölesinin ismini Eslem olarak verdiği Musa b. Ukbe'nin ise 'Âs ailesinin kölesinin adını Eslem olarak zikrettiği görülmektedir.

İkinci bölümde savaşın Ramazan ayında sıcak bir günde gerçekleştiği ifade edilmişti.⁴⁰³ Müslim'de yapılan taramalarda savaşın tam olarak hangi gün yapıldığına dair bilgi elde edilememiştir. Musa b. Ukbe de tam bir tarih vermemiş yalnızca Ramazan ayında yapıldığını zikretmiştir.⁴⁰⁴ Vâkıdî ve İbn Hişâm savaşın Ramazan'ın on yedisinde

³⁹⁵ Müslim, İmâre, 145.

³⁹⁶ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 62.

³⁹⁷ Musa b. Ukbe, s. 156; Vâkıdî, I, 22; İbn Hişâm I-II, 617.

³⁹⁸ Mekke ile Medine arasında bulunan bir su kaynağı olan Bedir kuyusu için bk. Zübeyde Özben, *Hadiselerde Geçen Yer İsimleri (Buhârî Özelinde)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisâns Tezi, İstanbul: 2011, s. 90

³⁹⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 63.

⁴⁰⁰ Musa b. Ukbe, s. 165.

⁴⁰¹ İbn Hişâm, I-II, 616.

⁴⁰² Vâkıdî, I, 52.

⁴⁰³ Müslim, Sıyâm, 108-109.

⁴⁰⁴ Musa b. Ukbe, s. 161.

olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁰⁵ İbn Şihâb ez-Zührî ise on altı veya on yedi Ramazan'da yapıldığını ifade etmiştir.⁴⁰⁶

Sahîh'de savaşa katılan Müslümanların sayısının üç yüz on dokuz olduğu belirtilmişti.⁴⁰⁷ İbn Şihâb ez-Zührî bu sayının üç yüz on kûsur olduğunu bildirirken,⁴⁰⁸ İbn Hişâm üç yüz on dört,⁴⁰⁹ Vâkıdî sonradan yola çıkan sekiz kişiyle birlikte üç yüz on üç olduğu bilgisini vermiştir.⁴¹⁰ Musa b. Ukbe'den ise iki farklı bilgi gelmiştir.⁴¹¹ Buna göre İbn Fülejh rivayetinde Müslümanların sayısının üç yüz on üç olduğu bildirilmiştir. Buna karşın başka bir rivayette bu sayı üç yüz on altı olarak zikredilmiştir. Müşriklerin sayısı ise Müslim'de bin kişi olarak zikredilmiştir.⁴¹² Diğer kaynakların tamamında ise dokuz yüz ile bin arasında olduğu aktarılmıştır.⁴¹³

Savaş sırasında Müslümanların meleklerle desteklenmesi hâdisesi âyet-i kerîmelerde zikredilmiştir. İbn Şihâb ez-Zührî bu konu hakkında bilgi vermemiştir. Müslim Enfâl Sûresi'nin dokuzuncu âyetinin, diğer müellifler ise dokuz, on, on bir ve on ikinci âyetlerinin bu konu hakkında nâzil olduğunu bildirmişlerdir.⁴¹⁴

Müslim savaşa katılan Müslümanlardan on kişinin ismine eserinde yer vermiştir.⁴¹⁵ İkinci bölümde bu kişiler ile ilgili bilgiler verilmişti. Mukayese yaptığımız Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde savaşa katılanların isimleri daha detaylı bir şekilde verilmiştir. Ancak biz o isimleri tek tek zikretmeyip Müslim'de yer alan isimlerle karşılaştırmasını yapacağız. Buna göre Müslim'in zikrettiği Hamza b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib, Ubeyde b. Hâris'in isimleri karşılaştırma yaptığımız eserlerin tamamında bulunmaktadır.⁴¹⁶ Bunun ana sebebi bu üç sahâbînin mübarezeye katılmış olması ve bütün kaynaklarda aralarında farklılık olmaksızın yer almasıdır. İbn Şihâb ez-Zührî bu üç sahâbî dışında bir isim zikretmemiştir. Müslim'in zikretmiş olduğu İtbân b. Mâlik'e, Vâkıdî eserinde yer vermezken, İbn Hişâm ve Musa b.

⁴⁰⁵ Vâkıdî, I, 51; İbn Hişâm, I-II, 626.

⁴⁰⁶ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 63.

⁴⁰⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 58.

⁴⁰⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 62.

⁴⁰⁹ İbn Hişâm, I-II, 706.

⁴¹⁰ Vâkıdî, I, 23.

⁴¹¹ Musa b. Ukbe, s. 161.

⁴¹² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 58.

⁴¹³ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 62; Musa b. Ukbe, s. 166; Vâkıdî, I, 52; İbn Hişâm, I-II, 617.

⁴¹⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 58; Musa b. Ukbe, s. 179; Vâkıdî, I, 132; İbn Hişâm, I-II, 667.

⁴¹⁵ Müslim, Tefsir, 34, Fedâilü's-Sahâbe, 161, 162, Mukaddime, bab: 5, Talâk, 56, İmân, 157, Mesâcid ve Mevâdii's-Salât, 263, Büyû', 112, Radâ', 26.

⁴¹⁶ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 64; Musa b. Ukbe, s. 187; Vâkıdî, I, 153; İbn Hişâm, I-II, 677-678.

Ukbe'nin yer verdiği görülmektedir.⁴¹⁷ Ayrıca Müslim'in zikretmiş olduğu Sa'd b. Mâlik'in ismi İbn Hişâm'ın eserinde bulunmazken Vâkıdî'nin bu ismi eserinde zikrettiği görülmektedir.⁴¹⁸ Musa b. Ukbe'nin ise Sa'd b. Zeyd b. Mâlik olarak zikrettiği dikkat çekmektedir.⁴¹⁹ Bunun yanında Müslim, Râfi' b. Hadîc'in iki amcasının da Bedir'de bulunduğunu bildirmiş ancak kimlikleri hakkında bilgi vermemiştir.⁴²⁰ Onların kimlikleri hakkında malumatımız olmadığı için karşılaştırmaya tâbi tutmadık. Bunlar dışında kalan Hâtîb b. Ebû Belte'a, Sa'd b. Havle, Mikdâd b. Amr ve Ebû Huzeife'nin azatlısı Sâlim ise İbn Şihâb ez-Zührî dışında diğer eserlerde bulunmaktadır.⁴²¹

Sahih'de Kâ'b b. Mâlik, Huzeife b. Yemân ve babası Huseyl b. Câbir'in savaşa katılmadıkları bilgisinin yer aldığı ikinci bölümde zikredilmişti.⁴²² Savaşa katılanlarda olduğu gibi burada da sadece Müslim'de bulunan bilgiler mukayeseye tâbi tutulmuştur. Buna göre Ka'b b. Mâlik'in Bedir'de bulunmadığına dâir bilgi İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn Hişâm'ın eserlerinde yer almaktadır.⁴²³ Ancak Huzeife b. Yemân ile babasının savaşa katılmadığına dâir bir bilgiye ele aldığımız kaynakların hiç birinde tesadüf edilmemiştir.

Bedir esirlerinden fidye alındığı bilgisi karşılaştırma yapılan tüm müelliflerin eserlerinde ortaktır.⁴²⁴ Esirler hakkında nâzil olan âyet-i kerîmeler hakkında yapılan mukayesede İbn Şihâb ez-Zührî dışında diğer müelliflerin ortak bilgiler verdiği görülmektedir.⁴²⁵

Müslim, Ebû Cehil'i öldüren kişilerin Muâz b. Amr b. el-Cemûh ile Muâz b. Afrâ, ölüm haberini getiren kişinin de İbn Mes'ûd olduğunu aktarmıştı.⁴²⁶ İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen rivayetlerde sadece Ebû Cehil'in öldürüldüğü belirtilmiş kimin öldürdüğü hakkında bilgi verilmemiştir.⁴²⁷ Vâkıdî, Ebû Cehil'i Muâz b. Amr'ın ve Afrâ'nın iki oğlunun yaraladığını, Abdullah b. Mes'ûd'un ise öldürdüğünü aktarmıştır.⁴²⁸ İbn

⁴¹⁷ Musa b. Ukbe, s. 213; İbn Hişâm, I-II, 706.

⁴¹⁸ Vâkıdî, I, 157.

⁴¹⁹ Musa b. Ukbe, s. 197.

⁴²⁰ Müslim, Büyü', 112.

⁴²¹ Musa b. Ukbe, s. 188, 190, 191, 195; Vâkıdî, I, 154, 156, 155; İbn Hişâm, I-II, 680, 685, 681, 679.

⁴²² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 98, Tevbe, 53.

⁴²³ Musa b. Ukbe, s. 304,305; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 106; İbn Hişâm, I-II, 531.

⁴²⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 58; Musa b. Ukbe, s. 80, İbn Şihâb ez-Zührî, s. 65; Vâkıdî, I, 110; İbn Hişâm, I-II, 649.

⁴²⁵ Müslim Cihâd ve's-Siyer, 58; Musa b. Ukbe, s. 180, 181; Vâkıdî, I, 136; İbn Hişâm, I-II, 676.

⁴²⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 118.

⁴²⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 65.

⁴²⁸ Vâkıdî, I, 91.

Hişâm'ın İbn İshak rivayetinde ise Muâz b. Amr b. Cemûh'un Ebû Cehil'in ayağını kestiği, Mu'avviz b. Afrâ'nın onu yaraladığı, Abdullah b. Mes'ûd'un ise boynunu vurduğu bildirilmiştir.⁴²⁹ Musa b. Ukbe, Ebû Cehil'i öldüren kişinin Abdullah b. Mes'ûd olduğunu aktarmıştır.⁴³⁰

Bir önceki bölümde zikredildiği üzere Bedir'de öldürülen müşriklerin ileri gelenleri - Ümeyye b. Halef hariç- kuyulara atılmıştır.⁴³¹ Mukayese yaptığımız eserlerde İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müellifler Müslim'le aynı bilgiyi vermişlerdir. Ancak Müslim, Ümeyye b. Halef'in uzuvlarının kesildiğini bildirirken diğer müellifler onun vücudunun şiştiğini ve kuyuya atılmak istendiği sırada uzuvlarının parçalanmaya başladığını ifade etmişlerdir.⁴³² İbn Şihâb ez-Zührî ise öldürülen müşriklerin kuyuya atıldığını söylemekle yetinmiştir.⁴³³ Kuyuya atılanların isimlerinden Ebû Cehil b. Hişâm, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Vâkîdî ve İbn Hişâm tarafından zikredilmiştir.⁴³⁴ Bunun yanında İbn Şihâb ez-Zührî, yalnızca Utbe b. Rebîa'nın ismine yer vermiştir.⁴³⁵ Musa b. Ukbe'nin eserinde ise bunların hiç biri bulunmamaktadır. Ayrıca Müslim'in zikrettiği Ukbe b. Ebû Muayt'ın ismi de diğer kaynaklarda yer almamaktadır.

Sahîh'de yer alan Bedir ganimetleriyle⁴³⁶ ilgili Hz. Ali'nin iki deve almış olduğu bilgisi diğer kaynaklarda bulunmamaktadır.⁴³⁷ Seleb⁴³⁸ ile ilgili olarak Ebû Cehil'in mallarının Muâz b. Amr el-Cemûh'un aldığı bildirilmiştir.⁴³⁹ Vâkîdî, Abdullah b. Mes'ûd veya Muâz b. Amr el-Cemûh'un Ebû Cehil'in mallarını aldığını belirtmiştir.⁴⁴⁰ Musa b. Ukbe ise Abdullah b. Mes'ûd'un aldığını zikretmiştir.⁴⁴¹

⁴²⁹ İbn Hişâm, I-II, 659, 660.

⁴³⁰ Musa b. Ukbe, s. 175.

⁴³¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 108.

⁴³² İbn Hişâm, I-II, 639; Vâkîdî, I, 112; Musâ b. Ukbe, s. 177.

⁴³³ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 65.

⁴³⁴ İbn Hişâm, I-II, 638, 639; Vâkîdî, I, 111.

⁴³⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 65.

⁴³⁶ Ganimet ile ilgili bk. Erkal, Mehmet, "Ganimet", *DİA*, XIII, 351-354.

⁴³⁷ Müslim, Eşribe, 1, 2.

⁴³⁸ Seleb ile ilgili bk. Yaman, Ahmet, "Seleb", *DİA*, XXXVII, 398-399.

⁴³⁹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 42.

⁴⁴⁰ Vâkîdî, I, 100.

⁴⁴¹ Musa b. Ukbe, s. 175.

3.4. Benû Kaynukâ

Tablo 7:
Benû Kaynukâ ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

BENÛ KAYNUKA		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ- ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Sürgün edilmeleri	Medine'den sürgün edilmişlerdir	-	-	+	-

Tablo 8:
Benû Kaynukâ ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

BENÛ KAYNUKA		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Sürgün edilmeleri	Medine'den sürgün edilmişlerdir	-	-	Medine'den sürgün edilmişlerdir	-

Değerlendirme

Müslim, Benû Kaynukâ Yahudîleri'nin Bedir Gazvesi'nden sonra Medine'den sürgün edildikleri bilgisini vermişti.⁴⁴² Karşılaştırma neticesinde yalnızca Vâkîdî'nin, Müslim ile ortak bilgiler aktardığı görülmektedir.⁴⁴³ İbn Şihâb ez-Zührî'den nakillerde Bedir Gazvesi'nden sonra Benû Nadîr ile savaşıldığı zikredilmiş, Benû Kaynukâ hakkında bilgi verilmemiştir. Musa b. Ukbe'nin eserinde de Benû Kaynukâ hakkında rivayet bulunmamaktadır. İbn Hişâm ise Benû Kaynukâ hakkında bilgi vermiş, ancak sürgün edildiklerine dâir bir bilgi zikretmemiştir.⁴⁴⁴

⁴⁴² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 62.

⁴⁴³ Vâkîdî, I, 178.

⁴⁴⁴ İbn Hişâm, III-IV, 48.

3.5. Uhud

**Tablo 9:
Uhud ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma**

		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
UHUD	Savaşa katılmasına izin verilmeyenler	Abdullah b. Ömer	-	-	+	+
	Hz. Peygamberin kılıcını verdiği kişi	Ebû Dücâne	-	+	+	+
	Nâzil olan âyetler	Uhud'da savaşanların bir kısmı geri döndüğü zaman Nisâ 4/88 Hz. Peygamber'in Yüzü yaralandığı zaman Âli İmrân 3/128 Enes b. Nadr şehit olduğu zaman Ahzap 33/23	*	*	*	*
	Hz. Peygamber'in yanında meleklerin bulunması	Savaş sırasında yanında üzerinde beyaz elbiseler bulunan iki kişi bulunuyordu. Bunlar Cebrâil ve Mikâil'di	-	-	+	-
	Savaştan geri durmayı düşünen Müslümanlar	Benû Seleme ve Benû Hârise'den olan bazı kişiler	-	+	+	+
	Hz. Peygamber'in yanında onu korumak için bulunan sahâbîler	İki Kureyşli Yedi ensâr bulunuyordu. Yanında bulunan ensârın hepsi şehit olmuştur.	-	+	+	-
		Ebû Talha	-	-	-	-
		Sa'd b. Ebû Vakkâs	-	-	+	+
		Talha	-	+	+	-
	Hz. Peygamber'in övdüğü sahâbî	Sa'd b. Ebû Vakkâs için "Anam babam sana feda olsun" diyerek övmüştür.	-	-	+	+
	Hz. Peygamber'in yaralanması	Yan kesici dişi kırılmıştır.	+	+	+	+
		Yüzü yaralanmıştır.	+	+	+	+
		Parmağı yaralanmıştır.	-	-	-	-
	Hz. Peygamber'in yüzündeki yaranın temizlenmesi	Fâtıma kanayan yüzünü yıkamıştır.	-	+	+	-
		Fâtıma bir hasır parçasının külünü yaraya yapıştırıp kanı durdurmuştur.	-	-	+	-
	Kadınların savaştaki yardımları	Âişe, Ümmü Süleym ve Fâtıma	-	-	+	-
		Yaralılara su taşımışlardır.	-	+	+	-
	Şehit olanların isimleri	Enes b. Nadr	+	+	+	+
		Mus'ab b. Umeyr	+	+	+	+
		Abdullah b. Amr	+	+	+	+
Hîşâm b. Amr		-	-	-	-	

Tablo 10:
Uhud ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM	
UHUD	Savaşa katılmasına izin verilmeyenler	Abdullah b. Ömer	-	-	Abdullah b. Ömer Üsâme b. Zeyd Nu'mân b. Beşîr Zeyd b. Erkam Berâ b. Âzib Üseyd b. Züheyr Arâbe b. Evs Ebû Sa'îd el-Hudrî	Abdullah b. Ömer Üsâme b. Zeyd Zeyd b. Sâbit Berâ b. Âzib Amr b. Hazm Üseyd b. Zuhayr
	Hz. Peygamberin kılıcını verdiği kişi	Ebû Dücâne	-	Ebû Dücâne	Ebû Dücâne	Ebû Dücâne
	Nâzil olan âyetler	Nisâ 4/88 Âli İmrân 3/128 Âli İmrân 3/122 Ahzap 33/23	Âli İmrân 3/172-173	Âl-i İmrân 3/154-155-172 Enfâl 8/17	Âl-i İmrân suresinden 66 âyet nâzil olmuştur.	Âl-i İmrân suresinden 57 Enfâl 8/36 nâzil
	Hz. Peygamber'in yanında meleklerin bulunması	Savaş sırasında yanında üzerinde beyaz elbiseler bulunan iki kişi bulunuyordu. Bunlar Cebrâil ve Mikâil'di	-	-	Savaş sırasında yanında üzerinde beyaz elbiseler bulunan iki kişi bulunuyordu.	-
	Savaştan geri durmayı düşünen Müslümanlar	Benû Seleme ve Benû Hârise'den olan bazı kişiler	-	Benû Seleme ve Benû Hârise'den olan bazı kişiler	Benû Seleme ve Benû Hârise'den olan bazı kişiler	Benû Selime b. Cüşem b. Hazrec ve Benû Hârise b. Nebît

Tablo 10'un Devamı

		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
UHUD	Hiz. Peygamber'in yanında onu korumak için bulunan sahâbiler	İki Kureyşli Yedi ensâr bulunuyordu. Yanında bulunan ensârın hepsi şehit olmuştur. Ebû Talha elinde kalkanla Hiz. Peygamber'e siper olmuştur. Talha ve Sa'd Hiz. Peygamber'i hiç yalnız bırakmamıştır.	-	Hiz. Peygamberin etrafında küçük bir grup kalmıştı. Bu grubun içinde 6 veya 7 kişi dışında herkes şehit oldu. Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvâm kendilerini Hiz. Peygamber'e siper etmişlerdi.	Ebû Bekr Abdurrahman b. Avf Ali b. Ebû Tâlib Ubeyde b. el-Cerrâh Zübeyr b. Avvâm Hubâb el-Münzir Ebû Dücâne Âsım b. Sâbit Hâris es-Simme Sehl b. Huneyf Useyd b. Hudayr Sa'd b. Muâz Sa'd b. Ebû Vakkâs Talhâ b. Ubeydullah	Ebû Dücâne kendisini Hiz. Peygamber'e siper etti. Sa'd b. Ebû Vakkâs da O'nun önünde ok attı. Mus'âb b. Umeyr önünde çarpıştı.
	Hiz. Peygamber'in savaş sırasında övdüğü sahâbiler	Sa'd b. Ebû Vakkâs için "Anam babam sana feda olsun" diyerek övmüştür.	-	-	Sa'd b. Ebû Vakkâs için "Anam babam sana feda olsun" diyerek övmüştür.	Sa'd b. Ebû Vakkâs için "Anam babam sana feda olsun" diyerek övmüştür.
	Hiz. Peygamber'in yaralanması	Yan kesici dişi kırıldı. Yüzü ve parmağı yaralandı.	Yan kesici dişi kırıldı. Yüzü yaralandı.	Yan kesici dişi kırıldı. Yüzü yaralandı.	Yan kesici dişinin sağ alt kısmının iç tarafı kırıldı. İki yanağı ve dizleri yarıldı.	Yan kesici dişi kırıldı. Yüzü ve dudağı yaralandı.
	Hiz. Peygamber'in yüzündeki yaranın temizlenmesi	Fâtıma kanayan yüzünü yıkamış ve bir hasır parçasının külünü yaraya yapıştırıp kanı durdurmuştur.	-	Fâtıma kanayan yüzünü yıkamıştır.	Fâtıma kanayan yüzünü yıkamış ve bir hasır parçasının külünü yaraya yapıştırıp kanı durdurmuştur	-
	Kadınların savaşta yardımcıları	Âişe, Ümmü Süleym ve Fâtıma yaralılara su taşımışlardır.	-	Muhâcir ve ensâr kadınları su ve yiyecek taşımışlardır.	Yiyecek ve içecek taşımışlardır ayrıca yaralılara su vermişlerdir. Bu kadınlardan bazıları; Fâtıma, Ümmü Süleym bt Milhân, Âişe, Hamne bt. Cahş, Ümmü Eymen	-
	Şehit olanlar	Enes b. Nadr Mus'ab b. Umeyr Abdullah b. Amr Hişâm b. Amr	Müslümanlarda n yetmiş kişi şehit olmuştur.	Mus'ab b. Umeyr Abdullah b. Amr Enes b. Nadr	Enes b. Nadr Mus'ab b. Umeyr Abdullah b. Amr	Enes b. Nadr Mus'ab b. Umeyr Abdullah b. Amr

Değerlendirme

İkinci bölümde *Sahîh-i Müslim*'deki, Uhud Savaşı ile ilgili tespit edilen rivayetlerin ilkinde, Abdullah b. Ömer'in yaşının küçük olması sebebiyle Hz. Peygamber'in onun savaşa katılmasına izin vermediği bilgisi yer almaktaydı.⁴⁴⁵ Mukayese ettiğimiz müelliflerden İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe'ye âit rivayetlerde bu konu hakkında bilgi verilmediği görülmektedir. İbn Hişâm ise Abdullah b. Ömer'in de isminin bulunduğu altı çocuğun yaşlarının küçük olması sebebiyle savaşa katılmasına izin verilmediğini bildirmiştir.⁴⁴⁶ Vâkıdî'nin bu konu hakkında sunduğu bilgiye göre savaş hazırlıkları sırasında, Hz. Peygamber'e bazı çocukların savaşa katılmak istedikleri bildirilmiştir. Allah Resûlü'nün de tabloda ismi belirtilen dokuz çocuğa izin vermediğini aktarmıştır.⁴⁴⁷ Bahsi geçen çocukların içinde Abdullah b. Ömer'in de bulunduğu görülmektedir.

Savaş öncesinde Hz. Peygamber'in kılıcını Ebû Dücâne'ye vermesi ile ilgili bilgiler bir önceki bölümde belirtilmişti.⁴⁴⁸ Yapılan karşılaştırmada İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müelliflerin eserlerinde bu bilgiye aynı şekilde yer verdiği görülmektedir.⁴⁴⁹

Uhud Savaşı esnasında yaşanan bazı olayların ardından o olaylarla ilgili âyet-i kerîmeler nâzil olmuştur. Müslim, Âli İmrân 3/128 ve Nisâ 4/88 âyetleri savaş sırasında bazı Müslümanların geri dönmesi üzerine,⁴⁵⁰ Âli İmrân 3/128. âyeti Hz. Peygamber'in yüzü yaralandığı zaman,⁴⁵¹ Ahzâb 33/23. âyeti Enes b. Nadr şehit olduğu zaman indiğini bildirmişti.⁴⁵² Mukayese edilen eserlerde Uhud Savaşı hakkında nâzil olan âyetlerin genel olarak Âli İmrân Suresi'nde yer aldığı görülmektedir. Musa b. Ukbe ve İbn Hişâm, Enfâl Sûresi'nden de birer âyet zikretmişlerdir.⁴⁵³ Müslim'in zikrettiği Âli İmrân dışındaki diğer iki âyeti diğer müelliflerin zikretmediği göze çarpmaktadır. Buna göre İbn Şihâb ez-Zührî, Âli İmrân Suresi'nden iki âyet, Musa b. Ukbe üç âyet, İbn Hişâm elli yedi âyet, Vâkıdî atmış altı âyet nakletmiştir.⁴⁵⁴

⁴⁴⁵ Müslim, İmâre, 91.

⁴⁴⁶ İbn Hişâm, III-IV, 66.

⁴⁴⁷ Vâkıdî, I, 216.

⁴⁴⁸ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 128.

⁴⁴⁹ Musa b. Ukbe, s. 243; Vâkıdî I, 259; İbn Hişâm, III-IV, 66.

⁴⁵⁰ Müslim, Sıfâtü'l-Münâfikîn, 6, Fedâilü's-Sahâbe, 171.

⁴⁵¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 104.

⁴⁵² Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruha, 139.

⁴⁵³ Musa b. Ukbe, s. 238; İbn Hişâm, III-IV, 36.

⁴⁵⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 78; Musa b. Ukbe, s. 239, 242, 245; Vâkıdî, I, 319-129; İbn Hişâm, III-IV, 107-121.

Savaş sırasında Hz. Peygamber'in yanında üzerinde beyaz elbiseler bulunan iki meleğin bulunmasıyla ilgili detaylar ikinci bölümde ele alınmıştır.⁴⁵⁵ Yapılan çalışmalar sonucunda sadece Vâkıdî'nin eserinde bu konuyla ilgili bilgi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁵⁶ Bu bilgiler Müslim'deki bilgilerle ortaktır.

Müslim, Benû Hârise ile Benû Selime'nin savaşa katılmamayı düşünmeleri üzerine bir rivayet nakletmiştir.⁴⁵⁷ Bu konu hakkında İbn Şihâb ez-Zühri'den gelen bir nakil bulunmazken Musa b. Ukbe ve Vâkıdî, Müslim'le aynı bilgiyi vermişlerdir.⁴⁵⁸ İbn Hişâm ise bu kabilelerin Benû Selime b. Cüşem b. Hazrec ile Benû Hârise b. Nebît olduklarını zikrederek isimlerini daha detaylı bir şekilde nakletmiştir.⁴⁵⁹

Sahih'deki rivayetlerin bir kısmında savaş sırasında Hz. Peygamber'in etrafında onu korumak için bulunan sahâbîler hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre savaş esnasında Müslümanlardan bazısı savaş yerinden kaçarken Hz. Peygamber'in etrafında onu korumak için yedisi ensârdan ikisi muhâcirden dokuz kişinin bulunduğu, ayrıca Ebû Talha, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Talha'nın da Hz. Peygamber'in yanında savaştığı zikredilmiştir.⁴⁶⁰ İbn Şihâb ez-Zühri'den gelen nakillerde bu bilgilere ulaşılamamaktadır. Musa b. Ukbe de Hz. Peygamber'in etrafında kalan küçük bir gruptan ve bu gruptan altı veya yedi kişinin şehit olduğundan bahsetmiş, ancak isimlerini zikretmemiştir. Bununla birlikte sadece Talha b. Ubeydullah ile Zübeyr b. Avvâm'ın bu grup içinde yer aldığını bildirmiştir.⁴⁶¹ Müslim, Hz. Peygamber'in etrafında yer alan ensârın hepsinin şehit olduğunu, muhâcirlerden iki kişi kaldığını bildirmiştir. Musa b. Ukbe de Talha ile Zübeyr'in o grup içinde olduğunu zikretmiştir. Dolayısıyla Müslim'in ismini zikretmediği muhâcirlerden iki sahâbînin Talha ve Zübeyr olma ihtimali yüksektir. İbn Hişâm, Müslim'in zikretmiş olduğu isimlerden Sa'd'ın ismine yer vermiş, ayrıca Mus'ab b. Umeyr'in Hz. Peygamber'in önünde çarpıştığını, Ebû Dücâne'nin ise kendisini Allah Resûlü'ne siper ettiğini bildirmiştir.⁴⁶² Vâkıdî, Hz. Peygamber'in etrafında bulunan grubun yedisi muhacirden, yedisi de ensârdan olmak üzere on dört

⁴⁵⁵ Müslim, Fedâil, 46, 47.

⁴⁵⁶ Vâkıdî, I, 234.

⁴⁵⁷ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 171.

⁴⁵⁸ Musa b. Ukbe, s. 234; Vâkıdî I, 319.

⁴⁵⁹ İbn Hişâm, III-IV, 106.

⁴⁶⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 100, 136, Fedâilü's-Sahâbe, 47.

⁴⁶¹ Musa b. Ukbe, s. 237.

⁴⁶² İbn Hişâm, III-IV, 73, 82.

kişi olduğunu bildirmiştir. Bu kişiler arasında Sa'd b. Ebû Vakkâs ile Talha b. Ubeydullah'ın isimleri de yer almaktadır.⁴⁶³

Uhud Savaşı esnasında Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ebû Vakkas için anne ve babasını zikrederek övgüde bulunduğu ikinci bölümde ele alınmıştır.⁴⁶⁴ Karşılaştırma sonucunda İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen rivayetlerde ve Musa b. Ukbe'nin rivayetlerinde bu bilginin bulunmadığı görülmektedir. Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde ise bu bilgi *Sahih*'de geçtiği şekilde yer almaktadır.⁴⁶⁵

Hz. Peygamber'in savaş sırasında yan kesici dişinin kırılması, yüzünün ve parmağının yaralanması hakkındaki bilgiler ikinci bölümde ele alınmıştır.⁴⁶⁶ Allah Resûlü'nün yan kesici dişinin kırılması noktasında bütün müellifler ortak bilgi vermiştir. Vâkıdî kırılan kısmın yan kesici dişin sağ alt tarafının iç kısmı olduğu detayını nakletmiştir.⁴⁶⁷ Bunun yanında İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe yüzünün de yaralandığını zikrederken İbn Hişâm; yüzünün ve dudağının yaralandığını belirtmiştir.⁴⁶⁸ Vâkıdî ise iki yanağının ve dizlerinin yarıldığını ifade etmiştir.⁴⁶⁹

Müslim, Hz. Peygamber'in kanayan yüzünü kızı Hz. Fâtıma'nın yıkadığını ve kanı durdurmak için bir hasır parçası yapıştırdığını zikretmişti.⁴⁷⁰ Bu bilgi İbn Şihâb ez-Zührî'nin nakillerinde ve İbn Hişâm'ın eserinde yer almamaktadır. Musa b. Ukbe, Hz. Fâtıma'nın yarayı temizlediğini nakletmiş ancak hasır parçası yapıştırdığını belirtmemiştir.⁴⁷¹ Vâkıdî ise Müslim'deki bilgilerin aynısını zikretmiştir.⁴⁷²

Savaş esnasında Hz. Âişe, Hz. Ümmü Süleym ve Hz. Fâtıma'nın yaralılara su taşınması ile ilgili bilgiler bir önceki bölümde zikredilmişti.⁴⁷³ Karşılaştırma yaptığımız kaynaklardan İbn Şihâb ez-Zührî ve İbn Hişâm'ın nakillerinde bu bilgi yer almamaktadır. Musa b. Ukbe; isim zikretmemiş, yalnızca muhâcir ve ensâr kadınlarının su ve yiyecek taşıdığını ifade etmiştir.⁴⁷⁴ Vâkıdî ise yaralılara su ve yiyecek taşıyan bazı

⁴⁶³ Vâkıdî, I, 240, 241.

⁴⁶⁴ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 41, 42.

⁴⁶⁵ Vâkıdî, I, 241; İbn Hişâm, III-IV, 82.

⁴⁶⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 112, 113, Cihâd ve's-Siyer, 101, 102, 103.

⁴⁶⁷ Vâkıdî, I, 244.

⁴⁶⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 77; Musa b. Ukbe, s. 237; İbn Hişâm; III-IV, 79, 80.

⁴⁶⁹ Vâkıdî, I, 244.

⁴⁷⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 101, 102, 103.

⁴⁷¹ Musa b. Ukbe, s. 242.

⁴⁷² Vâkıdî, I, 250.

⁴⁷³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 101, 102, 103, 136.

⁴⁷⁴ Musa b. Ukbe, s. 242.

kadınların ismini zikretmiştir. Müslim'in zikrettiklerinden farklı olarak Hamne bint Cahş'ın ismine de yer vermiştir.⁴⁷⁵

Müslim, savaşta şehit olanlardan Mus'ab b. Umeyr, Enes b. Nadr, Câbir b. Abdullah'ın babası Abdullah b. Amr ve Hişâm b. 'Âmir'in isimlerine yer vermiştir.⁴⁷⁶ İbn Şihâb ez-Zührî şehit olanlara dâir sayı vermekle birlikte isimleri zikretmemiştir.⁴⁷⁷ Diğer kaynaklarda ise şehit olanların isimleri detaylı bir şekilde verilmiştir. Müslim'de zikri geçen isimleri esas alarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu karşılaştırmada Hişâm b. 'Âmir dışındaki isimlerin tamamına diğer müellifler de eserlerinde yer vermişlerdir.⁴⁷⁸

3.6. Hamrâu'l-Esed

Tablo 11:
Hamrâu'l-Esed ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

HAMRAU'L-ESED		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa katılan Müslümanlar	Zübeyr b. Avvâm	-	-	-	-
Ebû Bekir		-	-	-	+	-

Tablo 12:
Hamrâu'l-Esed ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

HAMRAU'L-ESED		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa katılan Müslümanlar	Zübeyr b. Avvâm	-	-	-	-
Ebû Bekir		-	-	-	Ebû Bekir	-

Değerlendirme

Sahîh'de Hz. Âişe'nin Urve'ye, babası ve dedesinin (Zübeyr ve Ebû Bekir)⁴⁷⁹ yaralı olmalarına rağmen Hamrâu'l-Esed'e katıldıklarını haber verdiği bir rivayet

⁴⁷⁵ Vâkîdî, I, 249, 250.

⁴⁷⁶ Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruha*, 139, *Cenâiz*, 44, *Fedâilü's-Sahâbe*, 130.

⁴⁷⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 77.

⁴⁷⁸ Musa b. Ukbe, s. 237, 247, 251, 252; Vâkîdî, I, 280, 266, 352; İbn Hişâm, III-IV, 73, 83, 126.

⁴⁷⁹ Muhammed b. Sa'd b. Menî' (ö. 230/845), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî 2001, VII, 177.

bulunmaktaydı.⁴⁸⁰ Karşılaştırma yaptığımız kaynaklarda sadece Müslim'in verdiği bilgileri değerlendirmeye tâbi tuttuk. Buna göre İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe bu iki sahâbînin savaşa katıldıklarına dâir bilgi vermemişlerdir. Vâkîdî, Hamrâül-Esed'de sancağın Hz. Ebû Bekir'e verildiğini bildirmiş dolayısıyla savaşta yer aldığını göstermiştir.⁴⁸¹ İbn Hişâm ise Ebû Azze'nin öldürülmesi olayını naklederken Zübeyr'in adını zikretmiştir. Dolayısıyla Zübeyr'in savaşa katılmış olduğunu göstermiştir.⁴⁸²

3.7. Benû Lihyân

Tablo 13:
Benû Lihyân ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

BENÛ LİHYÂN	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
İfk Hadisesi	Âişe'nin Safvân b. Muattal es-Sülemî ile birlikte sonradan orduya yetişmesi üzerine Âişe'ye iftira atmışlardır.	+	-	+	+

Tablo 14:
Benû Lihyân ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

BENÛ LİHYÂN	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
İfk Hadisesi	Âişe'nin Safvân b. Muattal es-Sülemî ile birlikte sonradan orduya yetişmesi üzerine Âişe'ye iftira atmışlardır.	Âişe'nin Safvân b. Muattal es-Sülemî ile birlikte sonradan orduya yetişmesi üzerine Âişe'ye iftira atmışlardır.	-	Âişe'nin Safvân b. Muattal es-Sülemî ile birlikte sonradan orduya yetişmesi üzerine Âişe'ye iftira atmışlardır.	Âişe'nin Safvân b. Muattal es-Sülemî ile birlikte sonradan orduya yetişmesi üzerine Âişe'ye iftira atmışlardır.

Değerlendirme

Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi üzerine ordunun gerisinde kaldığı ve Safvân b. Muattal es-Sülemî ile birlikte orduya yetiştikleri bunun üzerine Hz. Âişe'ye iftira atıldığı ikinci bölümde zikredilmişti.⁴⁸³ Musa b. Ukbe dışındaki müelliflerin tamamı bu bilgiyi nakletmişlerdir.⁴⁸⁴ Vâkîdî ve İbn Hişâm bu olayın Benû Mustalik Gazvesi sırasında yaşandığını bildirirken, İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen nakillerde herhangi bir savaş ismi zikretmeden olay hakkında bilgi verilmiştir.

⁴⁸⁰ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 51, 52.

⁴⁸¹ Vâkîdî, I, 336.

⁴⁸² İbn Hişâm, III-IV, 104.

⁴⁸³ Müslim, Tevbe, 56.

⁴⁸⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 117; Vâkîdî, II, 427, 428; İbn Hişâm, III-IV, 297, 298.

3.8. Benû Nadîr

Tablo 15:
Benû Nadîr ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

BENÛ NADÎR		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM	
	Benû Nadîr'in hurmalıkları	Büveyre	-	-	-	-	-
		Hurmalıklar kesilip yakılmıştır.	-	+	+	+	+
	Benû Nadîr hakkında nâzil olan âyetler	Haşr Süresi'nin tamamı	-	-	-	-	+
		Haşr 59/5	+	+	+	+	+
	Sürgün edilmeleri	Medine'den sürgün edilmişlerdir.	+	+	+	+	*
	Ele geçirilen toprakların durumu	Topraklar fey olarak ele geçirilmiştir.	+	+	+	+	+
Muhâcirler arasında taksim edilmiştir		*	*	*	*	*	

Tablo 16:
Benû Nadîr ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

BENÛ NADÎR		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Benû Nadîr'in hurmalıkları	Büveyre'de Hurmalıklar kesilip yakılmıştır.	Evleri ve Hurmalıkları Medine'nin bir bölgesinde bulunuyordu.	Hurma ağaçları kesilip yakılmıştır	Hurma ağaçları kesilip yakılmıştır.	Hurma ağaçları kesilip yakılmıştır.
	Benû Nadîr hakkında nâzil olan âyetler	Haşr Süresi'nin tamamı ve Haşr 59/5	Haşr 59/1-6	Haşr 59/1-6	Haşr 59/1-19	Haşr Süresi'nin tamamı
	Sürgün edilmeleri	Medine'den sürgün edilmişlerdir.	Medine'den sürgün edilmişlerdir.	Medine'den sürgün edilmişlerdir	Medine'den sürgün edilmişlerdir	Hayber'e hicret etmişlerdir.
	Ele geçirilen toprakların durumu	Topraklar fey olarak ele geçirilmiş ve muhâcirler arasında taksim edilmiştir.	Topları fey olarak ele geçirilmiştir. Ensâr'dan iki kişi ve muhâcirler arasında taksim edilmiştir.	Topları fey olarak ele geçirilmiştir Ensâr'dan iki kişi ve muhâcirler arasında taksim edilmiştir	Topları fey olarak ele geçirilmiştir. Ensâr'dan iki kişi ve muhâcirler arasında taksim edilmiştir	Topları fey olarak ele geçirilmiştir. Ensâr'dan iki kişi ve muhâcirler arasında taksim edilmiştir

Değerlendirme

Müslim'in Benû Nadîr'e ait Büveyre⁴⁸⁵ mevkiinde bulunan hurma ağaçlarının kesilip yakılmasına dair bilgi verdiği ikinci bölümde ele alınmıştır.⁴⁸⁶ İbn Şihâb ez-Zührî hurmalıkların kesilip yakılmasına dâir bilgi vermemiş yalnızca evlerinin ve hurmalıklarının Medine'nin bir bölgesinde bulunduğunu bildirmiştir.⁴⁸⁷ Diğer müellifler

⁴⁸⁵ Büveyre, Vâdi'l-Kurâ ile Büseyta arasında bulunan ve Vâdi'l-Kurâ'ya yakın olan bölgedir. bk.Yâkût el-Hamevî, I, 512-513.

⁴⁸⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 29-30-31.

⁴⁸⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 71.

ise hurmalıkların kesilip yakıldığını bildirmişler, ancak nerede olduğunu zikretmemişlerdir.⁴⁸⁸

İkinci bölümde Haşr Sûresi'nin Benû Nadîr hakkında nâzil olduğu belirtilmiş ayrıca beşinci âyetinin de hurmalıkların kesilip yakılması hakkında geldiği bildirilmişti.⁴⁸⁹ İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe Haşr Sûresi'nin ilk altı âyetinin Benû Nadîr ile ilgili olduğunu zikretmişlerdir.⁴⁹⁰ Vâkıdî ilk on dokuz âyetin, İbn Hişâm sûrenin tamamının Benû Nadîr ile ilgili olduğunu bildirmiştir.⁴⁹¹

Sahih'de Benû Nadîr'in Medine'den sürgün edildiğine dâir bilgiler bulunduğu ikinci bölümde zikredilmişti.⁴⁹² Karşılaştırma yaptığımız kaynakların, İbn Hişâm hariç hepsinde bu bilgi mevcuttur.⁴⁹³ İbn Hişâm'ın, İbn İshak rivayetinde Benû Nadîr'in Hayber'e göç ettiği bildirilmiştir.⁴⁹⁴

Benû Nadîr'in topraklarının fey olarak ele geçirildiği ve bu toprakların muhâcirler arasında taksim edildiğine dâir bilgiler önceki bölümde ele alınmıştı.⁴⁹⁵ Diğer müelliflerin tamamı Benû Nadîr'in topraklarının fey olarak ele geçirildiği ve muhâcirler arasında paylaştırıldığı konusunda hem fikirdirler. Farklılık olarak ensârdan iki kişiye de pay verildiği bildirilmiştir.

⁴⁸⁸ Musa b. Ukbe, s. 267; Vâkıdî, I, 372; İbn Hişâm, III-IV, 191.

⁴⁸⁹ Müslim, Tefsîr, 31, Cihâd ve's-Siyer, 29, 30, 31.

⁴⁹⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 73; Musa b. Ukbe, s. 267.

⁴⁹¹ Vâkıdî, I, 374; İbn Hişâm, III-IV, 270.

⁴⁹² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 62.

⁴⁹³ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 71; Musa b. Ukbe, s. 267; Vâkıdî, I, 334.

⁴⁹⁴ İbn Hişâm, III-IV, 192.

⁴⁹⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 48, 49, 71.

3.9. Zâtü'r-Rikâ

Tablo 17:
Zâtü'r-Rikâ ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

ZATÜ'R-RİKÂ		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Müslümanların savaştığı kabile	Cüheyneli bir kavim	-	-	*	*
	Savaşın isimlendirilmesi	Ayaklarına çaput bağladıkları için veya	-	-	-	+
		Savaş mevkiinin adı olduğu için	-	-	-	*
	Korku namazı	Savaş esnasında ikinci namazı vaktinde bir grup asker düşman karşısında beklerken diğer grup namaz kılmıştır.	-	-	+	+
Câbir b. Abdullah'ın devesi	Medine'ye dönüş yolunda Câbir b. Abdulah'ın hasta olan devesini Hz. Peygamber satın almıştır.	-	-	+	+	

Tablo 18:
Zatü'r-Rikâ ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

ZATÜ'R-RİKÂ		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Müslümanların savaştığı kabile	Cüheyneli bir kavim	-	-	Enmâr ve Sa'lebe kavimi	Muhârib ve Sa'lebe kavmi
	Savaşın isimlendirilmesi	Ayaklarına çaput bağladıkları için veya Savaş mevkiinin adı olduğu için	-	-	-	Sancaklarını çaputlarlar yamadıkları için veya Savaşın yapıldığı mevkideki bir ağacın adı olduğu için
	Savaş esnasında kılınan namaz	Korku namazı kılınmıştır.	-	-	Korku namazı kılınmıştır.	Korku namazı kılınmıştır.
	Câbir b. Abdullah'ın devesi	Medine'ye dönüş yolunda Câbir b. Abdulah'ın hasta olan devesine Hz. Peygamber dua etti ve iyileşti sonra onu satın aldı.	-	-	Medine'ye dönüş yolunda Câbir b. Abdulah'ın hasta olan devesine Hz. Peygamber dua etti ve iyileşti sonra satın aldı.	Medine'ye dönüş yolunda Câbir b. Abdulah'ın hasta olan devesine Hz. Peygamber dua etti ve iyileşti sonra satın aldı.

Değerlendirme

Sahih'de, Müslümanların bu savaşı Cüheyneli bir kavme karşı yaptıkları bilgisinin yer aldığı daha önce zikredilmişti.⁴⁹⁶ Mukayese ettiğimiz eserlerden İbn Hişâm ve Vâkîdî'nin eserinde bu bilginin yer aldığı görülmektedir. Vâkîdî, bu savaşın Enmâr ve Sa'lebe kabilelerine karşı yapıldığını bildirirken⁴⁹⁷ İbn Hişâm, Muhârib ve Sa'lebe kabilelerine karşı yapıldığını zikretmiştir.⁴⁹⁸

Müslim, savaş yolculuğu sırasında sahâbîlerin yolculuğun büyük bir kısmını yürüyerek devam etmeleri sebebiyle ayaklarının parçalandığını, bu nedenle ayaklarına çaput sardıklarını bildirmiştir. Sahâbîlerin ayaklarına çaput sardıkları için bu savaşın “Zâtü'r-Rikâ⁴⁹⁹” olarak isimlendirildiği zikredilmişti.⁵⁰⁰ Müslim'in sunmuş olduğu başka bir rivayette Zâtü'r-Rikâ bölgesinde gerçekleşen olaylardan bahsedilmiştir. Hadis metninde savaşın bu mevkide gerçekleştiği için bu ismi aldığı zikredilmese de biz o ihtimale dayanarak bu rivayeti burada ele aldık.⁵⁰¹ Karşılaştırma yapılan kaynaklarda savaşın isimlendirilmesine dâir bilgiler yalnızca İbn Hişâm'ın eserinde bulunmaktadır. Buna göre İbn Hişâm, Müslümanların sancaklarını çaputlarla yamadıkları veya savaşın gerçekleştiği mevkideki bir ağacın adı olduğu için bu ismi aldığını zikretmiştir.⁵⁰²

Sahih'de Zâtü'r-Rikâ Savaşı'nda korku namazı kılındığına dâir rivayetlerin bulunduğu bir önceki bölümde ele alınmıştı.⁵⁰³ Çalışmalarımız sonucunda Vâkîdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde bu bilgiye Müslim'le aynı şekilde yer verdikleri görülmektedir.⁵⁰⁴

Müslim'in Câbir b. Abdullah ile ilgili sunmuş olduğu savaş ismi zikredilmeyen rivayetleri ikinci bölümde Zâtü'r-Rikâ başlığı altında ele almıştık.⁵⁰⁵ Davudoğlu'nun şerhinde bu rivayetlerin Zâtü'r-Rikâ'da geçtiğinin bildirilmesi sebebiyle biz de söz

⁴⁹⁶ Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruha*, 307, 308.

⁴⁹⁷ Vâkîdî, I, 395.

⁴⁹⁸ İbn Hişâm, III-IV, 203.

⁴⁹⁹ Ruk'a kelimesi “yamalamak” anlamına gelmektedir. Savaşın isimlendirilmesinde ise bu kelimenin anlamını önem arzetmektedir. Gazveninin gerçekleştiği bölgede yama gibi renkli kısımları bulunan bir dağın bulunduğu, arazisinin yamalı gibi siyahlı beyazlı görüldüğü, o bölgede Zâtü'r-Rikâ isimli bir ağaç bulunduğu, gazve sırasında sancaklara yamalar konulduğu, askerlerin ayaklarına bez parçaları sardığı için bu ismi aldığı ileri sürülen görüşlerdendir. Detaylı bilgi için bk. Mahmudov, Esad, “Zatürrika”, *DİA*, İstanbul: 2013, XLVI, 152.

⁵⁰⁰ Müslim, *Cihâd ve's-Siyer*, 149.

⁵⁰¹ Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruha*, 311, Fedâil, 13,14.

⁵⁰² İbn Hişâm, III-IV, 204.

⁵⁰³ Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruha*, 310, 312, 307, 308.

⁵⁰⁴ Vâkîdî, I, 396; İbn Hişâm, III-IV, 204.

⁵⁰⁵ Müslim, *Müsâkât*, 110, 111, 112, 114, Radâ', 57, 58.

konusu rivayetleri burada ele aldık.⁵⁰⁶ Rivayetlerde savaş dönüşünde Câbir b. Abdullah hasta bir deve üzerinde yol alırken Hz. Peygamber'in deve için dua ettiği, devenin iyileştiği, daha sonra Allah Resûlü'nün deveyi satın aldığı bildirilmişti. Yapılan karşılaştırmada Vâkîdî ve İbn Hişâm'ın aynı olayı Zâtü'r-Rikâ Gazvesi'nde zikrettikleri görülmektedir.⁵⁰⁷ Ayrıca İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen nakillerde Zâtü'r-Rikâ hakkında hiçbir bilgi bulunmazken Musa b. Ukbe'nin eserinde sadece savaşın ne zaman yapıldığına dair bilgiler verilmiştir.⁵⁰⁸

3.10. Bedrü'l-Mev'id

Tablo 19:
Bedrü'l-Mev'id ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

BEDRÜ'L-MEV'İD	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
Teyemmümün farz kılması	Âişe'nin gerdanlığının kaybolması sebebiyle, onu aramak için ordu susuz bir yerde konaklamış ve teyemmüm ile ilgili âyetler nâzil olmuştur.	-	-	+	-

Tablo 20:
Bedrü'l-Mev'id ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

BEDRÜ'L-MEV'İD	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
Teyemmümün farz kılması	Âişe'nin gerdanlığının kaybolması sebebiyle, onu aramak için ordu susuz bir yerde konaklamış ve teyemmüm ile ilgili âyetler nâzil olmuştur.	-	-	Âişe'nin gerdanlığının kaybolması sebebiyle, onu aramak için ordu susuz bir yerde konaklamış ve teyemmüm ile ilgili âyetler nâzil olmuştur.	-

Değerlendirme

Teyemmümün farz kılınışından önce yaşanan olaylar hakkındaki rivayetler ikinci bölümde ele alınmıştı. Buna göre Hz. Âişe savaş yolcuğu sırasında gerdanlığını düşürmüş, onu aramak için ordu susuz bir yerde konaklamıştır. Bunun üzerine

⁵⁰⁶ Davudoğlu, VIII, 94.

⁵⁰⁷ Vâkîdî, I, 399, 400; İbn Hişâm, III-IV, 206.

⁵⁰⁸ Musa b. Ukbe, s. 270.

teyemmüm farz kılınmıştır.⁵⁰⁹ Bu bilgiye karşılaştırma yaptığımız kaynaklardan yalnızca Vâkıdî eserinde yer vermiş ve bu olayın Benû Mustalik Gazvesi'nde geçtiğini belirtmiştir.⁵¹⁰

3.11. Hendek

Tablo 21:
Hendek ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

HENDEK		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Hendek kazımı	Ashâb ile birlikte Hz. Peygamber'de kazım esnasında çalışmışlardır.	-	+	+	+
		Çıkan toprağı omuzlarında taşımışlardır.	-	-	*	-
	Câbir b. Abdullah'ın daveti	Hendek kazımı sırasında Hz. Peygamber'in aç olduğunu farkeden Câbir onu yemeğe davet etmiştir	-	-	+	+
	Abdullah b. Ömer'in durumu	Yaşı küçük olduğu için Uhud'a katılmasına izin verilmeyen Abdullah b. Ömer'e Hendek'te on beş yaşında olduğu için izin verilmiştir	-	-	+	+
	Müslümanların namazlarını kılamayışı	Çatışmanın yoğunluğundan ikinci namazını kılamamışlardır. Akşam vakti girince Buthân Vadisi'nde kaza etmişlerdir	-	*	*	-
	Savaşta yaralanan sahâbiler	Sa'd b. Muâz	-	+	+	+
		Übeyy	-	-	-	-
	Evinde ölen sahâbî	Savaşa katılan genç bir sahâbî savaş meydanında değil evine gittiği sırada bir yılın tarafından öldürülmüştür	-	-	+	-
	Hz. Peygamber'in görevlendirdiği sahâbiler	Zübeyr	-	-	+	-
Huzeyfe		-	+	+	+	
Nâzil olan âyetler	Ahzâb 33/10	Ahzâb 33/25	-	*	*	

⁵⁰⁹ Müslim, Hayz, 108, 109.

⁵¹⁰ Vâkıdî, II, 426-427.

Tablo 22:
Henek ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

HENEK		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Henek kazımı	Ashâb ile birlikte Hz. Peygamber’de kazım esnasında çalışmış çıkan toprağı omuzlarında taşımıştır.	-	Ashâb ile birlikte Hz. Peygamber’de kazım esnasında çalışmıştır.	Ashâb ile birlikte Hz. Peygamber’de kazım esnasında çalışmıştır. Çıkan toprağı sepetlerle başlarının üzerinde taşımışlardır.	Hz. Peygamber ve Müslümanlar henek kazımı sırasında çalışmışlardır.
	Câbir b. Abdullah’ın daveti	Henek kazımı sırasında Hz. Peygamber’in aç olduğunu fark eden Câbir onu yemeğe davet etmiştir.	-	-	Henek kazımı sırasında Hz. Peygamber’in aç olduğunu fark eden Câbir onu yemeğe davet etmiştir.	Henek kazımı sırasında Hz. Peygamber’in aç olduğunu fark eden Câbir onu yemeğe davet etmiştir.
	Abdullah b. Ömer’in durumu	Yaşı küçük olduğu için Uhud’a katılmasına izin verilmeyen Abdullah b. Ömer’e Henek’te on beş yaşında olduğu için -izin verilmiştir.	-	-	Yaşı küçük olduğu için Uhud’a katılmasına izin verilmeyen Abdullah b. Ömer’e Henek’te on beş yaşında olduğu için -izin verilmiştir	Yaşı küçük olduğu için Uhud’a katılmasına izin verilmeyen Abdullah b. Ömer’e Henek’te on beş yaşında olduğu için -izin verilmiştir
	Müslümanların namazlarını kılamayışı	Çatışmanın yoğunluğundan ikinci namazını kılamamışlardır. Akşam vakti girince Buthân Vadisi’nde kaza etmişlerdir.	-	Çatışmanın yoğunluğundan ikinci namazını kılamamışlardır.	Öğle, ikinci, akşam ve yatsı namazlarını kılamamışlardır. Daha sonra kaza etmişlerdir.	-
	Savaşta yaralanan sahâbiler	Sa’d b. Muâz Übeyy	-	Sa’d b. Muâz	Sa’d b. Muâz	Sa’d b. Muâz
	Evinde ölen sahâbî	Savaşa katılan genç bir sahâbî savaş meydanında değil evine gittiği sırada bir yılan tarafından öldürülmüştür.	-	-	Savaşa katılan genç bir sahâbî savaş meydanında değil evine gittiği sırada bir yılan tarafından öldürülmüştür	-
	Hz. Peygamber’in görevlendirdiği sahâbiler	Zübeyr Huzeyfe	-	Huzeyfe b. Yemân	Zübeyr Huzeyfe	Huzeyfe
	Nâzil olan âyetler	Ahzâp 33/10	Ahzâp 33/25	-	Ahzâb 33/ 9, 10, 11,12, 13, 14, 15, 16, 22, 23, 24 Bakara 2/214	Nisâ 51, 52, 54, 55 Nur 62, 63

Değerlendirme

Hendek kazımı sırasında Hz. Peygamber'in ashâbıyla birlikte çalıştığı, çıkan toprağı omuzlarında taşıdıkları daha önce zikredilmişti.⁵¹¹ İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müelliflerin tamamı Hz. Peygamber'in ashâbıyla birlikte çalıştığını aktarmıştır.⁵¹² Diğerlerinden farklı olarak Vâkıdî, çıkan toprağı sepetlerle başlarının üzerinde taşıdıklarını belirtmiştir.⁵¹³

Hendekler kazılırken Allah Resûlü'nün aç olduğunu fark eden Câbir'in yemek hazırladığı ve Hz. Peygamber'i yemeğe davet ettiği bir önceki bölümde ele alınmıştı.⁵¹⁴ Vâkıdî ve İbn Hişâm, bu bilgiyi Müslim'in naklettiği şekilde zikretmişlerdir.⁵¹⁵

İkinci bölümde yaşı küçük olduğu için Uhud Gazvesi'ne katılamayan Abdullah b. Ömer'in Hendek Gazvesi'nde on beş yaşında olduğu için savaşa katılmasına izin verildiği zikredilmişti.⁵¹⁶ İbn Hişâm, Müslim ile aynı bilgiyi vermiştir.⁵¹⁷ Vâkıdî, hendek kazımı sırasında Hz. Peygamber'in yanına bazı çocukların savaşa katılmak üzere geldiklerini, Allah Resûlü'nün çocuklardan bazılarına izin verdiğini bazıları geri çevirdiğini bildirmiştir. İzin verdiği çocukların on beş yaşlarında olduğu ve hendek kazımı sırasında çalıştıkları aktarılmıştır. Bu çocukların içlerinde Abdullah b. Ömer'in de bulunduğu zikredilmiştir.⁵¹⁸

Savaş sırasında çatışmanın yoğunluğu sebebiyle Müslümanların ikindi namazını kılamadıkları, akşam vakti girdiğinde Buthân Vadisi'nde⁵¹⁹ kaza ettikleri ikinci bölümde ele alınmıştı.⁵²⁰ Yapılan karşılaştırma neticesinde İbn Şihâb ez-Zührî ve İbn Hişâm'ın bu bilgiyi zikretmedikleri tespit edilmiştir. Musa b. Ukbe, ikindi namazını kılamadıklarını bildirmiş, ancak kaza etmelerine dâir bir bilgi vermemiştir.⁵²¹ Vâkıdî ise öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılamadıklarını bildirmiş, daha sonra da kaza ettiklerini aktarmıştır.⁵²²

⁵¹¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 125, 126.

⁵¹² Musa b. Ukbe, s. 272, İbn Hişâm, III-IV, 216.

⁵¹³ Vâkıdî, II, 441, 442.

⁵¹⁴ Müslim, Eşribe, 141.

⁵¹⁵ Vâkıdî, II, 452.

⁵¹⁶ Müslim, İmâre, 91.

⁵¹⁷ İbn Hişâm, III-IV, 66.

⁵¹⁸ Vâkıdî, II, 453.

⁵¹⁹ Medine'deki üç büyük vadiden biri olan Buthân Vadisi için bk. Yâkût el-Hamevî, I, 447.

⁵²⁰ Müslim, Mesâcid ve Mevâdi's-Salât, 209.

⁵²¹ Musa b. Ukbe, s. 275.

⁵²² Vâkıdî, II, 473.

Savaş sırasında Sa'd b. Muâz ile Übeyy'in kolundaki ana toplardamardan yaralandıkları daha önce zikredilmişti.⁵²³ İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müellifler Sa'd b. Muâz'ın yaralandığını bildirmişlerdir.⁵²⁴ Ancak diğer kaynaklarda Übeyy'in yaralanması hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Savaş sırasında günün belirli zamanlarında izin alarak evine giden yeni evlenmiş genç bir sahâbînin, yine evine gittiği sırada evde bulunan bir yılan tarafından öldürüldüğü önceki bölümde ele alınmıştı.⁵²⁵ Bu bilgiye yalnızca Vâkıdî eserinde yer vermiş, diğer müellifler bu bilgiyi zikretmemişlerdir.⁵²⁶

İkinci bölümde Hz. Peygamber'in savaş sırasında Zübeyr ile Huzeyfe'yi ayrı ayrı işler için görevlendirdiği bildirilmişti. Zübeyr'in ne için görevlendirildiği belirtilmemişti.⁵²⁷ Huzeyfe'nin ise düşman hakkında bilgi toplamak için görevlendirildiği zikredilmişti.⁵²⁸ Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm Huzeyfe'nin görevlendirilmesiyle ilgili bilgiler nakletmişlerdir.⁵²⁹ Zübeyr'in görevlendirilmesiyle ilgili sadece Vâkıdî'nin eserinde bilgi bulunmaktadır.⁵³⁰

Bir önceki bölümde, Ahzâb 33/10 âyetinin Hendek Gazvesi hakkında nâzil olduğu belirtilmişti.⁵³¹ Hendek Gazvesi'nde nâzil olan âyetler hakkında İbn Şihâb ez-Zührî Ahzâb 33/25 âyetinin nâzil olduğunu aktarmıştır.⁵³² Vâkıdî Ahzâb Sûresi'nden on bir âyet ile Bakara 2/214 âyetinin Hendek Gazvesi hakkında nâzil olduğunu bildirmiştir.⁵³³ İbn Hişâm, Yahûdîlerin Kureys'i Müslümanlara karşı tahrik etmesi hakkında Nisâ 4/51-55 âyetlerinin, hendek kazımı hakkında Nûr 24/62-64 âyetlerinin nâzil olduğunu belirtmiştir.⁵³⁴

⁵²³ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 65, Selâm, 74.

⁵²⁴ Musa b. Ukbe, s. 277; Vâkıdî, II, 469; İbn Hişâm, III-IV, 226, 227.

⁵²⁵ Müslim, Selâm, 139.

⁵²⁶ Vâkıdî, II, 475.

⁵²⁷ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 48.

⁵²⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 99.

⁵²⁹ Musa b. Ukbe, s. 280, Vâkıdî, II, 489, İbn Hişâm, III-IV, 231.

⁵³⁰ Vâkıdî, II, 457.

⁵³¹ Müslim, Tefsîr, 12.

⁵³² İbn Şihâb ez-Zührî, s. 80, 81.

⁵³³ Vâkıdî, II, 494, 495.

⁵³⁴ İbn Hişâm, III-IV, 215, 216.

3.12. Benû Kurayza

Tablo 23:
Benû Kurayza ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

BENÛ KURAYZA		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Hendek Gazvesi'nden sonra Cibril'in getirdiği emir.	Savaşın bitmediğini haber vermiş	+	+	+	+
		Benû Kurayza'nın üzerine gitmeleri emrini getirmiştir.	-	+	+	+
	Sa'd b. Muâz'ın verdiği hüküm	Savaşabilecek erkekler öldürülmüştür.	+	+	*	*
		Kadın ve çocuklar esir edilmiştir.	*	+	+	+
		Malları paylaştırılmıştır	+	+	+	+
	Kurayzalılardan bazılarına eman verilmesi	Bazılarına eman verilmiş ve onlar Müslüman olmuşlardır	-	-	*	*
Ganimet	Toprakları ve malları Müslümanlar arasında paylaştırılmıştır	-	*	*	*	

Tablo 24:
Benû Kurayza ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

BENÛ KURAYZA		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Henek Gazvesi'nden sonra Cibrîl'in getirdiği emir.	Savaşın bitmediğini haber vermiş ve Benû Kurayza'nın üzerine gitmeleri emrini getirmiştir.	Savaşın bitmediğini haber vermiştir.	Savaşın bitmediğini haber vermiş ve Benû Kurayza'nın üzerine gitmeleri emrini getirmiştir.	Savaşın bitmediğini haber vermiş ve Benû Kurayza'nın üzerine gitmeleri emrini getirmiştir	Savaşın bitmediğini haber vermiş ve Benû Kurayza'nın üzerine gitmeleri emrini getirmiştir
	Sa'd b. Muâz'ın verdiği hüküm	Savaşabilecek erkekler öldürülmüştür. Kadın ve çocuklar esir edilmiştir. Malları paylaşırılmıştır	Savaşabilecek erkekler öldürülmüştür. Çocukları esir edilmiştir. Malları paylaşırılmıştır	Savaşabilecek erkekler öldürülmüştür. Kadın ve çocuklar esir edilmiştir. Malları paylaşırılmıştır	Buluğa eren erkeklerin öldürülmüştür. Kadın ve çocuklar esir edilmiştir. Malları paylaşırılmıştır	Erkekler öldürülmüştür. Kadın ve çocuklar esir edilmiştir. Malları paylaşırılmıştır
	Kurayzalılardan bazılarına eman verilmesi	Bazılarına eman verilmiş ve onlar Müslüman olmuşlardır.	-	-	Rifa'a b. Samuel'e eman verilmiş o da Müslüman olmuştur	Rifa'a b. Samuel'e eman verilmiş o da Müslüman olmuştur.
	Ganimet	Toprakları ve malları Müslümanlar arasında paylaşırılmıştır.	-	Malları Müslümanlar arasında paylaşırıldı. Atlıya üç hisse (ata iki hisse sahibine bir hisse) yaya olana bir hisse verildi.	Ganimetin beşte biri ayrıldı. Geri kalanından atlıya üç hisse (ata iki sahibine bir) yaya olana bir hisse verildi.	Ganimetin beşte biri ayrıldı. Geri kalanından atlıya üç hisse (ata iki sahibine bir) yaya olana bir hisse verildi

Değerlendirme

Hendek Gazvesi'nin ardından Müslümanların silahlarını bırakıp günlük işlerine dönmekle meşgul oldukları sırada Cebrâil'in gelip savaşın bitmediğini haber verdiği ve Benû Kurayza'ya doğru hareket etme emrini getirdiği önceki bölümde zikredilmişti.⁵³⁵ Karşılaştırma yapılan kaynakların tamamında Cebrâil'in savaşın bitmediğini haber verdiği zikredilmiştir.⁵³⁶ İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müelliflerin tamamı Benû Kurayza'ya karşı savaş emrinin gelmesi hakkındaki bilgileri nakletmişlerdir.⁵³⁷

Benû Kurayza hakkındaki hükümleri⁵³⁸ Sa'd b. Muâz'ın verdiği önceki bölümde ele alınmıştı. O, savaşabilecek durumda olan erkeklerin öldürülmesine, kadın ve çocukların esir edilmesine, mallarının ise Müslümanlar arasında paylaşılmasına hükmetmişti.⁵³⁹ Karşılaştırma yaptığımız kaynakların müelliflerinin tamamı Sa'd b. Muâz'ın hüküm verdiği konusunda ortak bilgi vermişlerdir. Ancak hükümler hakkındaki bilgiler arasında küçük farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre İbn Şihâb ez-Zührî esir edilenler içinde kadınları zikretmemiştir.⁵⁴⁰ Vâkıdî ise farklı olarak buluğa eren erkeklerin öldürüldüğünü zikretmiştir.⁵⁴¹ Musa b. Ukbe ve İbn Hişâm'ın naklettikleri ise Müslim ile aynıdır.⁵⁴²

İkinci bölümde Benû Kurayzalılardan bazılarının emân⁵⁴³ verildiği ve onların Müslüman olduğu zikredilmişti.⁵⁴⁴ Bu konu hakkında sadece Vâkıdî ve İbn Hişâm bilgi vermiştir. Bildirildiğine göre Selma bint Kays, Hz. Peygamber'in yanına gelerek Rifâ'a b. Semuel'in bağışlanırsa Müslüman olacağını haber vermiş ve onun bağışlanmasını istemiştir. Hz. Peygamber de onu bağışlamıştır.⁵⁴⁵

Benû Kurayza'ya ait toprakların ve malların Müslümanlar arasında paylaştırıldığı ikinci bölümde zikredilmişti.⁵⁴⁶ Bu konu hakkında Musa b. Ukbe, Benû Kurayza'ya ait

⁵³⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 65.

⁵³⁶ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 81; Musa b. Ukbe, s. 282; Vâkıdî, II, 497; İbn Hişâm, III-IV, 233.

⁵³⁷ Musa b. Ukbe, s. 282; Vâkıdî, II, 497; İbn Hişâm, III-IV, 233.

⁵³⁸ Benû Kurayza hakkında uygulanan hükümler ile ilgili bk. Şaban Öz, "Medine Yahûdileri ve Benû Kurayza Hikâyesi Üzerine Yeni Bakışlar", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2004, XVII, sayı: 2, s. 139, 144.

⁵³⁹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 62, 64.

⁵⁴⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 82.

⁵⁴¹ Vâkıdî, II, 512.

⁵⁴² Musa b. Ukbe, s. 286; İbn Hişâm, III-IV, 240.

⁵⁴³ İslam ülkesine girmek veya İslam ordusuna teslim olmak anlamına gelen emân hakkında detaylı bilgi için bk. Bozkurt, Nebi, "Eman", *DİA*, İstanbul: 1995, XI, 74.

⁵⁴⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 62.

⁵⁴⁵ Vâkıdî, II, 515; İbn Hişâm, III-IV, 244.

⁵⁴⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 71.

malların Müslümanlar arasında paylaştırıldığını, bu paylaşım sırasında yayaya bir, atlıya üç hisse (ata iki hisse sahibine bir hisse) verildiğini bildirmiştir.⁵⁴⁷ Vâkidî ve İbn Hişâm ise ganimetin beşte biri ayrıldıktan sonra geri kalanı atlıya üç, yayaya bir hisse olacak şekilde taksim edildiğini zikretmişlerdir.⁵⁴⁸ İbn Şihâb ez-Zührî bu konu hakkında bilgi vermemiştir.

3.13. Benû Mustalik

Tablo 25:
Benû Mustalik ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

BENÛ MUSTALİK	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
Benû Mustalik'e yapılan baskının neticesi	Savaşabilecek erkekler öldürülmüş geri kalanlar esir edilmiştir.	-	-	*	*
Hz. Peygamber'in nikâhlanması	Cüveyriye bint Haris ile nikâhlanmıştır.	-	+	+	+
Savaş sırasında çıkan tartışma	Ensâr ve Muhâcirden birer kişi arasında kavga çıkmış daha sonra olay büyümüştür.	-	*	*	*

Tablo 26:
Benû Mustalik ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

BENÛ MUSTALİK	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
Benû Mustalik'e yapılan baskının neticesi	Savaşabilecek erkekler öldürülmüş geri kalanlar esir edilmiştir.	-	-	On kişi öldürüldü diğer Erkekler, kadınlar ve çocuklar esir edilmiştir. Savaşabilecek olanlar öldürülmüş diğerleri esir edilmiştir.	Kadınları çocukları ve malları ganimet olarak verildi.
Hz. Peygamber'in nikâhlanması	Cüveyriye bint Haris ile nikâhlanmıştır.	-	Cüveyriye bint Haris ile nikâhlanmıştır.	Cüveyriye bint Haris ile nikâhlanmıştır.	Cüveyriye bint Haris ile nikâhlanmıştır.
Savaş sırasında çıkan tartışma	Ensâr ve Muhâcirden birer kişi arasında kavga çıkmış daha sonra olay büyümüştür.	-	Caheâ el-Gıfârî Benû Sa'lebe'den biri arasında kava çıkmıştır.	Cehcâ b. Sa'îd el-Gıfârî ile Sinân b. Veber el-Cühenî arasında kavga çıkmıştır.	Caheâ b. Mes'ûd ile Sinân b. Veber el-Cühenî arasında kavga çıkmıştır.

⁵⁴⁷ Musa b. Ukbe, s. 286.

⁵⁴⁸ Vâkidî, II, 522; İbn Hişâm, III-IV, 244.

Değerlendirme

İkinci bölümde Müslümanların Benû Mustalik'e yaptıkları baskının neticesinde savaşabilecek olanların öldürüldüğü geri kalanların ise esir edildiği zikredilmişti.⁵⁴⁹ İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe'den gelen nakillerde bu bilgiye ulaşılamamaktadır. Vâkıdî bu konu hakkında iki farklı rivayet aktarmaktadır. Buna göre ilk rivayette Benû Mustalik'ten on kişinin öldürüldüğü geri kalan erkeklerin, kadınların ve çocukların esir edildiği bildirilmiştir. Ayrıca hayvanlar da ganimet olarak alınmıştır. Diğer rivayette savaşabilecek olanların öldürüldüğü kadın ve çocukların ise esir alındığı aktarılmıştır. Vâkıdî birinci görüşü tercih ettiğini bildirmektedir.⁵⁵⁰ Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evliliğinden sonra kabilesinin tamamının İslâm'a girdiği,⁵⁵¹ göz önünde bulundurulduğunda Vâkıdî'nin görüşünde haklı olduğu görülmektedir. İbn Hişâm, Benû Mustalik'in kadınları, çocukları ve mallarının Müslümanlara ganimet olarak verildiğini bildirmiştir.⁵⁵²

Hz. Peygamber'in Benû Mustalik Gazvesi'nden sonra Cüveyriye bint Hâris ile evlendiği ikinci bölümde zikredilmişti.⁵⁵³ İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müelliflerden gelen nakillerin tamamında bu bilgi mevcuttur.⁵⁵⁴

Sahîh'de Benû Mustalik Gazvesi'nde biri ensârdan diğeri muhâcirden iki adam arasında kavga çıktığına dâir bilgiler yer almaktaydı.⁵⁵⁵ Bu konu hakkında İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen nakillerde bu konu hakkında bir bilgiye rastlanılmamıştır. İbn Hişâm savaş sırasında Ömer b. Hattâb'ın işçisi olan Cahcâh b. Mes'ûd ile Sinân b. Veber arasında kavga çıktığını bildirmiştir.⁵⁵⁶ Vâkıdî ise kavga yapan kişilerin Cehcâ b. Sa'ûd el-Gıfârî ile Sinân b. Veber olduğunu zikretmiştir. Ayrıca kavganın bir subaşında kovalarının karışması üzerine çıktığını bildirmiştir.⁵⁵⁷ Musa b. Ukbe ise kavga edenlerden yalnızca Cahcâh'ın ismini vermiştir. Diğer kişinin ise Benû Sa'lebe'den birisi olduğunu belirtmiştir.⁵⁵⁸

⁵⁴⁹ Müslim, Mesâcid ve Mevâdii's-Salât, 37, 38.

⁵⁵⁰ Vâkıdî, I, 407.

⁵⁵¹ Önkal, "Mustalik", *DİA*, İstanbul: 2006, XXXI, 361.

⁵⁵² İbn Hişâm, III-IV, 290.

⁵⁵³ Müslim, Mesâcid ve Mevâdii's-Salât, 37, 38.

⁵⁵⁴ Musa b. Ukbe, s. 290, Vâkıdî, I, 411; İbn Hişâm, III-IV, 295.

⁵⁵⁵ Müslim, Birr ve's-Sıla, 62, 63, 64.

⁵⁵⁶ İbn Hişâm, III-IV, 290.

⁵⁵⁷ Vâkıdî, II, 415.

⁵⁵⁸ Musa b. Ukbe, s. 291.

3.14. Hudeybiye

Tablo 27:
Hudeybiye ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
Müşriklerin Müslümanlara karşı toplandığı haberi	Hz. Peygamber'e Yolculuk sırasında Kâha denilen mevkide müşriklerin kendilerine karşı bir araya toplandığı haberi üzerine ashâbdan bir grup ile birlikte o bölgeye gitmiştir.	*	*	*	*
Yolculukta su sıkıntısı	Yolculuk sırasında ashâbın su sıkıntısı çektiği, su bulunan yere gelene kadar gece yolculuğu yaptıkları ertesi gün Hz. Peygamber yanlarında bulunan az miktar suyu bereketlendirmiş su herkese yetmiştir.	*	*	*	*
Müslümanların sayısı	1300	*	*	*	*
	1400	-	-	+	+
	1500	-	-	*	-
Bey'ât eden sahâbilerin bazılarının isimleri	Seleme b. Ekvâ	-	-	-	-
	Âmir b. Ekvâ	-	-	-	-
	Ömer b. Hattâb	-	+	+	+
	Ma'kıl b. Yesâr	-	-	-	-
	Câbir b. Abdullah	-	+	-	+
	Sâbit b. Dahhâk	-	-	-	-
	Hâtîb	-	-	-	-
	Saîd b. Müseyyeb	-	-	-	-
Bey'ât etmeyen kişi	Cedd b. Kays	-	+	+	+
Müşriklerin saldırısı	Yetmiş-seksen kişilik müşrik grubu	-	-	*	*
	Müslümanlara saldırı gerçekleştirmiştir.	-	+	+	+
Antlaşmanın yazıya geçiren kişi	Ali b. Ebû Tâlib	+	-	+	+
Antlaşma şartları	Müslümanlardan müşriklere giden olursa geri gönderilmeyecek ancak müşriklerden Müslümanlara giden olursa geri verilecek.	+	-	+	+
	Müslümanlar savaş teçhizatı olmadan Mekke'de üç gün kalabilecek.	-	-	+	-
Nâzil olan âyetler	Bakara 2/196	-	-	+	-
	Fetih 48/1-5	-	+	+	+

Tablo 28:
Hudeybiye ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
Müşriklerin Müslümanlara karşı toplandığı haberi	Hz. Peygamber'e Yolculuk sırasında Kâha denilen mevkide müşriklerin kendilerine karşı bir araya toplandığı haberi gelmiştir. Bu üzerine ashâbdan bir grup ile birlikte o bölgeye gitmiştir.	Çeşitli kabilelerden oluşan bir müşrik grubu Müslümanlarla savaşmak için bir araya toplanmışlardır. Müslümanlar onların üzerine gitmemiş yollarını değiştirmişlerdir.	Kureyş'ten bir grup Zü Tuvâ denilen mevkîde Müslümanları Mekke'ye sokmamak için toplanmışlardır. Müslümanlar onların üzerine gitmemiş yollarını değiştirmişlerdir.	Hz. Peygamber'e Yolculuk sırasında Beldah denilen mevkide müşriklerin çeşitli kabilelerinden oluşan bir grubun kendilerine karşı bir araya toplandığı haberi gelmiştir. Hz. Peygamber savaşmak için yola çıkmadıklarını belirtmiştir.	Müşrikler Müslümanları Mekke'ye sokmamak için Zü Tuvâ toplanmıştır. Hz. Peygamber onlarla karşılaşmamak için yolunu değiştirmiştir.
Yolculukta su sıkıntısı	Yolculuk sırasında ashâbın su sıkıntısı çektiği, su bulunan yere gelene kadar gece yolculuğu yaptıkları ertesi gün Hz. Peygamber yanlarında bulunan az miktar suyu bereketlendirmiş su herkese yetmiştir.	Hudeybiye'ye giderken bir kuyunun yanında konaklamışlardır. Önceleri az olan kuyunun suyu giderek kurumuş Hz. Peygamber kuyunun suyunu bereketlendirmiş ve suyun hiç olmadığı kadar artmıştır.	Hudeybiye'ye giderken bir kuyunun yanında konaklamışlardır. Önceleri az olan kuyunun suyu giderek kurumuş Hz. Peygamber kuyunun suyunu bereketlendirmiş ve suyun hiç olmadığı kadar artmıştır.	Hudeybiye'ye giderken bir kuyunun yanında konaklamışlardır. Önceleri az olan kuyunun suyu giderek kurumuş Hz. Peygamber kuyunun suyunu bereketlendirmiş ve suyun hiç olmadığı kadar artmıştır.	Hudeybiye'ye giderken bir kuyunun yanında konaklamışlardır. Önceleri az olan kuyunun suyu giderek kurumuş Hz. Peygamber kuyunun suyunu bereketlendirmiş ve suyun hiç olmadığı kadar artmıştır.
Müslümanların sayısı	1300 veya 1400 veya 1500	1000 küsur	1600	1400 1525 1600	İbn İshak rivayetinde 700 Câbir b. Abdullah rivayetinde 1400
Bey'ât eden sahâbîlerin bazılarının isimleri	Seleme b. Ekvâ Âmir b. Ekvâ Ömer b. Hattâb Ma'kıl b. Yesâr Câbir b. Abdullah Sâbit b. Dahhâk Hâtıb Saîd b. Müseyyeb Müseyyeb b. Hazn	-	Câbir b. Abdullah Ömer b. Hattâb	Sinân b. Ebû Sinân b. Mihsan Ömer b. Hattâb Gaziyye b. Amr	Câbir b. Abdullah Ebû Sinân el-Esedî Ömer b. Hattâb Ebû Bekir
Bey'ât etmeyen kişi	Cedd b. Kays	-	Cedd b. Kays	Cedd b. Kays	Cedd b. Kays

Tablo 28'in Devamı

		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Müşriklerin saldırısı	Yetmiş-seksen kişilik müşrik grubu Müslümanlara saldırı gerçekleştirmiştir.	-	Müşrikler saldırıda bulunmuştur.	Elli kişilik müşrik grubu Müslümanlara saldırı düzenlemiştir.	Kırk-elli kişilik müşrik grubu Müslümanlara saldırı gerçekleştirmiştir
	Antlaşmanın yazıya geçiren kişi	Ali b. Ebû Tâlib	Ali b. Ebû Tâlib	-	Ali b. Ebû Tâlib	Ali b. Ebû Tâlib
	Nâzil olan âyetler	Bakara 2/196 Fetih 48/1-5	Mümtehine 60/10 Fetih 48/24-26	Fetih 48/1, 2, 25, 27,	Bakara 2/196 Fetih 48/ 1-19, 21-27,29 Hadîd 57/ 19 Ra'd 13/ 31	Fetih 48/1, 2, 10, 15, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27.
HUDEYBİYE	Antlaşma şartları	Müslümanlardan müşriklere giden olursa geri gönderilmeyecek ancak müşriklerden Müslümanlara giden olursa geri verilecek. Müslümanlar savaş teçhizatı olmadan Mekke'de üç gün kalabilecek.	Müslümanlar Kâbe'yi gelecek yıl tavaf edebilecekler. Müşriklerden biri Müslüman olsa bile Müslümanların yanına giderse iade edilecek.	Müslümanlar o yıl Mekke'ye giremeyecek.	Aralarında on yıl savaş olmayacak. Hırsızlık ve hainlik olmayacak. Muhammed'in yanında yer alıp onunla antlaşma yapmak isteyen serbesttir aynı şey Kureyşliler içinde geçerlidir. Velisinin izni olmadan Kureyş'ten Müslümanlara gelen olursa iade edilecek, Müslümanlardan Kureyş'e giden olursa iade edilmeyecek. Müslümanlar savaş teçhizatı olmadan gelecek yıl üç gün kalmak şartıyla umre yapabilecekler.	Aralarında on yıl savaş olmayacak Velisinin izni olmadan Kureyş'ten Müslümanlara gelen olursa iade edilecek, Müslümanlardan Kureyş'e giden olursa iade edilmeyecek. Hırsızlık ve hainlik olmayacak. İsteyen Müslümanlar tarafına isteyen Kureyş tarafına geçebilir

Değerlendirme

İkinci bölümde yolculuk sırasında Hz. Peygamber'e müşriklerin Kâha⁵⁵⁹ mevkiinde Müslümanlara karşı bir araya toplandığı ve Allah Resûlü'nün ashâbdan bir grup ile birlikte o bölgeye doğru gittikleri zikredilmişti.⁵⁶⁰ Yapılan çalışmalar sonucunda İbn Şihâb ez-Zührî'nin çeşitli kabilelerden oluşan müşrik bir grubun Müslümanlara karşı toplandığını, Müslümanların ise onların üzerine gitmeyip yollarını değiştirdiklerini zikrettiği görülmektedir.⁵⁶¹ Musa b. Ukbe ise, Kureyş'ten bir grubun Müslümanları Mekke'ye sokmamak için Zû Tuvâ mevkiinde toplandıklarını bildirmiş, Müslümanların da onlarla karşılaşmamak için yolculuk güzergâhlarını değiştirdiğini aktarmıştır.⁵⁶² Vâkıdî, Müşriklerin Beldah⁵⁶³ mevkiinde toplandığını haber vermiş ve Müslümanların yollarını değiştirdiklerini bildirmiştir.⁵⁶⁴ İbn Hişâm da Müşriklerin Müslümanları Mekke'ye sokmamak için Zû Tuvâ Vadisi'nde⁵⁶⁵ toplandıklarını nakletmiş ve Allah Resûlü'nün yolunu değiştirdiğini zikretmiştir.⁵⁶⁶

Önceki bölümde Hudeybiye yolculuğu sırasında ashâbın susuzluk çektiği, suya ulaşana kadar gece yolculuğu yaptığı, ertesi gün Hz. Peygamber'in yanında bulunan bir miktar suyu bereketlendirdiği ve orada bulunan herkesin bu sudan kullandığı zikredilmişti.⁵⁶⁷ Müslim'de yer alan bu rivayete, ele aldığımız kaynakların hiçbirinde rastlanılmamıştır. Ancak karşılaştırma yapılan kaynakların tamamında Hz. Peygamber ve ashâbının suyu az olan bir kuyunun yanında konakladıkları ve Hz. Peygamber'in kuyunun içine bir ok saplamalarını istediği ve kuyunun suyunun arttığı bilgisi yer almaktadır.⁵⁶⁸

Müslim'in Hudeybiye Seferi'ne katılan Müslümanların sayısı hakkında üç farklı rivayet naklettiğini daha önce zikretmiştik. Bu rivayetlere göre Müslümanların sayısı bin üç yüz,⁵⁶⁹ bin dört yüz⁵⁷⁰ veya bin beş yüzdür.⁵⁷¹ Karşılaştırma neticesinde bu sayının bütün kaynaklarda farklılık gösterdiği görülmektedir. İbn Şihâb ez-Zührî bin küsur,

⁵⁵⁹ Cuhfe ve Kudeyd arasında bulunan, Medine'ye üç günlük mesafede olan Kâha için bk. Yâkût el-Hamevî, IV, 290.

⁵⁶⁰ Müslim, Hacc, 56, 57, 58, 60, 61, 63.

⁵⁶¹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 50, 51.

⁵⁶² Musa b. Ukbe, s. 296, 297.

⁵⁶³ Mekke'nin batısında yer alan Beldah Vadisi için bk. Yâkût el-Hamevî, I, 480.

⁵⁶⁴ Vâkıdî, II, 579, 580.

⁵⁶⁵ Zû Tuvâ; Mekke'de Muallâ Mezarlığı ile Rîu'l-Kuhl arasında kalan vadinin adıdır. Bk. Özben, s. 47.

⁵⁶⁶ İbn Hişâm, III, IV, 309, 421.

⁵⁶⁷ Müslim, Mesâcid ve Mevâzi's-Salât, 312

⁵⁶⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 51, 52; Musa b. Ukbe, s. 298; Vâkıdî, II, 587; İbn Hişâm, III-IV, 310.

⁵⁶⁹ Müslim, İmâre, 75.

⁵⁷⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132, İmâre, 69, 76.

⁵⁷¹ Müslim, İmâre, 72, 73.

Musa b. Ukbe bin altı yüz, Vâkıdî bin dört yüz, bin beş yüz yirmi beş veya bin altı yüz, İbn Hişâm; İbn İshak rivayetinde yedi yüz Câbir b. Abdullah'tan aktardığı rivayette bin dört yüz kişi olarak zikretmiştir.⁵⁷²

Önceki bölümde Hz. Peygamber'e Cedd b. Kays dışındaki sahâbîlerin tamamının bey'at ettiği zikredilmişti.⁵⁷³ Müslim'in sunduğu rivayetlerde bu sahâbîlerin bazılarının isimleri zikredilmiştir. İsmi zikredilen bu kişilerin Seleme b. Ekvâ,⁵⁷⁴ Âmir b. Ekvâ,⁵⁷⁵ Ömer b. Hattâb,⁵⁷⁶ Ma'kıl b. Yesâr,⁵⁷⁷ Câbir b. Abdullah,⁵⁷⁸ Sâbit b. Dahhâk,⁵⁷⁹ Hâtıb,⁵⁸⁰ Saîd b. Müseyyeb'in babası Müseyyeb b. Hazn⁵⁸¹ olduğu ikinci bölümde belirtilmişti. İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müellifler Cedd b. Kays dışındaki herkesin o gün bey'at ettiğini bildirmişlerdir.⁵⁸² Bunun yanında bey'at sırasında bazı sahâbîlerin isimlerinin de zikredildiği görülmektedir. Musa b. Ukbe; Ömer b. Hattâb ile Câbir b. Abdullah'ı, Vâkıdî; Ömer b. Hattâb, Sinân b. Ebû Sinân b. Mihsan ve Gaziyye b. Amr'ı, İbn Hişâm; Ebû Bekir, Ömer b. Hattâb, Câbir b. Abdullah ve Ebû Sinân el-Esedî'yi zikretmiştir.⁵⁸³

Müşriklerle Müslümanlar arasında antlaşma yapıldıktan sonra Müşriklerin bir saldırıda bulunduğu, sayılarının yetmiş veya seksen kadar olduğu, saldırı neticesinde yaşanan arbedede Müslümanların galip geldiği zikredilmişti.⁵⁸⁴ Bu konu hakkında yalnızca İbn Şihâb ez-Zührî bilgi vermemiştir. Vâkıdî, elli kişilik bir gruptan bahsetmiş ve bu olayın antlaşma yapılmadan önce olduğunu bildirmiştir.⁵⁸⁵ İbn Hişâm ise saldırıda bulunanların kırk-elli kişi olduklarını aktarmıştır. O da Vâkıdî gibi bu olayın antlaşma yapılmadan önce olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸⁶ Musa b. Ukbe ise bu olayın antlaşmanın yazıya geçirildiği sırada olduğunu zikretmektedir. Olayın Müşriklerden bir adamın

⁵⁷² İbn Şihâb ez-Zührî, s. 50; Musa b. Ukbe, s. 296; Vâkıdî, II, 574; İbn Hişâm, III-IV, 309.

⁵⁷³ Müslim, İmâre, 69.

⁵⁷⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

⁵⁷⁵ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

⁵⁷⁶ Müslim, İmâre, 69.

⁵⁷⁷ Müslim, İmâre, 76.

⁵⁷⁸ Müslim, İmâre, 67, 68.

⁵⁷⁹ Müslim, İmân, 176.

⁵⁸⁰ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 162.

⁵⁸¹ Müslim, İmâre, 77, 78, 79.

⁵⁸² Musa b. Ukbe, s. 302, Vâkıdî II, 590; İbn Hişâm, III-IV, 316.

⁵⁸³ Musa b. Ukbe, s. 302; Vâkıdî, II, 603; İbn Hişâm, II-IV, 316.

⁵⁸⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132, 133.

⁵⁸⁵ Vâkıdî, II, 602

⁵⁸⁶ İbn Hişâm III-IV, 314.

Müslümanlara bir şey atmasıyla başladığı bildirilmiştir. Ardından olayın büyüdüğü, oklarla ve taşlarla birbirlerine saldırdıkları aktarılmıştır.⁵⁸⁷

Antlaşmayı yazıya geçiren kişinin Ali b. Ebû Tâlib olduğu zikredilmiştir.⁵⁸⁸ Musa b. Ukbe dışındaki müelliflerin tamamı Müslim ile aynı bilgiyi vermiştir.⁵⁸⁹ Musa b. Ukbe bu konu hakkında bilgi vermemiştir.

Müslim'in antlaşma şartlarını; "Müslümanlardan Kureyş'e giden olursa iade edilmeyecek Kureyş'ten Müslümanlara gelen olursa iade edilecek.", "Müslümanlar savaş teçhizatı olmadan Mekke'de üç gün kalabilecekler." şeklinde naklettiğini ikinci bölümde ele almıştı.⁵⁹⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, Müslümanların gelecek yıl Kâbe'yi tavaf edeceklerini ve Kureyş'ten biri Müslüman olsa bile Müslümanların yanına gelince iade edileceğini belirtmiştir.⁵⁹¹ Antlaşma şartlarını en detaylı şekilde Vâkıdî vermiştir. Buna göre; iki grup arasında on yıl savaş olmayacak, ayrıca birbirlerine karşı hırsızlık ve ihânet yapılmayacaktır. Muhammed'in yanında yer alıp onunla antlaşma yapmak isteyen serbesttir; aynı şey Kureyşliler için de geçerlidir. Ancak velisinin izni olmadan Kureyş'ten Müslümanlara gelen olursa iade edilecek, Müslümanlardan Kureyş'e giden olursa iade edilmeyecektir. Müslümanlar savaş teçhizatı olmadan gelecek yıl üç gün kalmak şartıyla umre yapabileceklerdir.⁵⁹² İbn Hişâm, Müşriklerle Müslümanlar arasında on yıl savaş olmayacağını, iki tarafın birbirlerine karşı hırsızlık ve ihânet yapmayacağını belirtmiştir. Bunun yanında iade edilme şartının Vâkıdî ile aynı şekilde, velisinin izni olmadan giden kişiler için geçerli olduğunu bildirmiştir. Son olarak da Müslümanlarla veya Kureyşle ittifak yapmak isteyeninin istediği tarafla ittifak yapabileceğini ifade etmiştir.⁵⁹³

Hudeybiye Seferi sırasında Bakara 2/196 ve Fetih 48/1-5 âyetlerinin nâzil olduğu önceki bölümde zikredilmiştir.⁵⁹⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, Mümtehine 60/10, Fetih 48/24-26 âyetlerinin, Musa b. Ukbe, Fetih Sûresi'nden dört âyetin, Vâkıdî, Fetih Sûresi'nden beş

⁵⁸⁷ Musa b. Ukbe, s. 302.

⁵⁸⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 93.

⁵⁸⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 58; Vâkıdî, II, 610; İbn Hişâm, III-IV, 317.

⁵⁹⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 90, 91, 92, 93.

⁵⁹¹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 55.

⁵⁹² Vâkıdî, II, 610.

⁵⁹³ İbn Hişâm, III-IV, 317, 318.

⁵⁹⁴ Müslim, Hacc, 81, 350.

âyet ile Bakara 2/196, Hadîd, 57/19, Ra'd 13/31 âyetlerinin, İbn Hişâm Fetih Sûresi'nden on iki âyetin nâzil olduğunu bildirmiştir.⁵⁹⁵

3.15. Zû Kared

Tablo 29:
Zû Kared ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HIŞÂM	
ZÛ KARED	Gazvenin sebebi	Abdurrahman el-Fezârî'nin başında bulunan Gatafânlı bir müşrik grubunun Hz. Peygamber'in develerine el koyup kaçırmaları ve deve çobanını öldürmeleri gazvenin sebebi olmuştur.	-	*	*	*
	Seleme b. Ekvâ'nın elde ettiği ganimetler	Otuz ya da daha fazla elbise Otuz adet mızrak Kaçırılan develerin tamamı	-	-	-	-
	Müslüman süvârilerin başında bulunan kişi	Ahrâm el-Esedî	-	*	*	*
	Ebû Katâde'nin öldürdüğü kişi	Abdurrahman el-Fezârî	-	*	*	*
	Seleme'nin ganimetten aldığı pay	Bir süvâri ve bir yaya hissesi verilmiştir.	-	-	-	-

⁵⁹⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 56, 57; Musa b. Ukbe, s. 304, Vâkîdî, 578, 617; İbn Hişâm, III-IV 320, 321, 322.

Tablo 30:
Zû Kared ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

ZÛ KARED		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Gazvenin sebebi	Abdurrahman el-Fezârî'nin başında bulunan Gatafânî bir müşrik grubunun Hz. Peygamber'in develerine el koyup kaçırımları ve deve çobanını öldürmeleri gazvenin sebebi olmuştur.	-	Uyeyne b. Bedr el-Fezârî Hz. Peygamber'in develerini kaçırması gazvenin sebebi olmuştur.	Uyeyne b. Hısn ve beraberindeki kırk kişinin Hz. Peygamber'in develerini kaçırması ve Ebû Zer'in oğlunu öldürüp eşini esir almaları gazvenin sebebi olmuştur.	Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî'nin Gatafan'a mensup olan atlılarla Hz. Peygamber'in develerine el koymaları ve develere bakan Ğıfârî bir adamı öldürüp eşini esir almaları gazvenin sebebi olmuştur.
	Seleme b. Ekvâ'nın elde ettiği ganimetler	Otuz ya da daha fazla elbise Otuz adet mızrak Kaçırılan develerin tamamı	-	-	-	-
	Müslüman süvârilerin başında bulunan kişi	Ahrâm el-Esedî	-	Sa'd b. Zeyd	Sa'd b. Zeyd	Sa'd b. Zeyd
	Ebû Katâde'nin öldürdüğü kişi	Abdurrahman el-Fezârî	-	Mes'ade	Mes'ade	Habîb b. Uyeyne b. Hısn
	Seleme'nin ganimetten aldığı pay	Bir süvâri ve bir yaya hissesi verilmiştir.	-	-	-	-

Değerlendirme

İkinci bölümde, Abdurrahman el-Fezârî'nin başında bulunduğu Gatafân kabilesinden bir müşrik grubunun, Hz. Peygamber'in develerini kaçırdığı, ayrıca deve çobanını da öldürdüğü, bunun üzerine Allah Resûlü'nün ashâbını toplayıp onların peşinden gittiği zikredilmiştir.⁵⁹⁶ İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen nakillerde Gâbe (Zû Kared)⁵⁹⁷ Gazvesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Musa b. Ukbe'den gelen nakillerde ise, develeri kaçıran kişinin Uyeyne b. Bedr el-Fezârî olduğu bildirilmiştir.⁵⁹⁸ Vâkıdî, Uyeyne b. Hısn ve beraberindeki kırk kişinin saldırıda bulduklarını bildirmiştir. Saldırı neticesinde Ebû Zer'in oğlunu öldürdükleri, eşini esir aldıkları ayrıca Hz. Peygamber'e ait olan develeri de kaçırdıkları aktarılmıştır.⁵⁹⁹ İbn Hişâm, Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî'nin Gatafân'a mensup bir grup ile Hz. Peygamber'in develerine el koyduklarını ve develere bakan Gıfârlı bir adamı öldürüp eşini esir aldıklarını zikretmiştir.⁶⁰⁰

Haydutları takip eden Seleme b. Ekvâ'nın ganimet olarak otuz veya daha fazla elbise ile otuz mızrak elde ettiği, ayrıca bütün develeri kurtardığı ikinci bölümde zikredilmiştir.⁶⁰¹ Karşılaştırma yaptığımız müelliflerin hiç biri bu konu hakkında bilgi vermemiştir.

Müslüman süvâriyelerinin başında Ahrâm el-Esedî'nin bulunduğu önceki bölümde zikredilmiştir.⁶⁰² Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm Müslüman atlılarının başında Sa'd b. Zeyd'in bulunduğunu aktarmışlardır.⁶⁰³

Müslim, Ebû Katade'nin müşriklerin başında bulunan Abdurrahman el-Fezârî'yi öldürdüğünü nakletmiştir.⁶⁰⁴ Musa b. Ukbe ve Vâkıdî, Ebû Katade'nin, müşriklerden Mes'ade adında birini öldürdüğünü belirtmişlerdir.⁶⁰⁵ İbn Hişâm ise Habîb b. Uyeyne b. Hısn'ı öldürdüğünü aktarmıştır.⁶⁰⁶

⁵⁹⁶ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 131, 132.

⁵⁹⁷ Hayber ile Medine arasında bulunan bir su kaynağı ve bir dağın ismi olan Zû Kared için bk. Yâkût el-Hamevî, IV, 321.

⁵⁹⁸ Musa b. Ukbe, s. 311.

⁵⁹⁹ Vâkıdî, II, 539.

⁶⁰⁰ İbn Hişâm, 281.

⁶⁰¹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 131, 132.

⁶⁰² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

⁶⁰³ Musa b. Ukbe, s. 311; Vâkıdî, II, 548; İbn Hişâm, II, 282.

⁶⁰⁴ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, s. 132.

⁶⁰⁵ Musa b. Ukbe, s. 311; Vâkıdî, II, 549.

⁶⁰⁶ İbn Hişâm, II, 284.

Seleme b. Ekvâ'nın ganimetten, bir süvârî bir de yaya olmak üzere iki hisse aldığı İkinci bölümde zikredilmiştir.⁶⁰⁷ Karşılaştırma yapılan kaynaklarda bu konu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

3.16. Hayber

Tablo 31:
Hayber ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM	
HAYBER	Sancağın verildiği kişi	Ali b. Ebû Tâlib	-	+	+	
	Âmir b. Ekvâ'nın şehâdeti	Yahûdilerden Merhab ile çarpışırken şehit olmuştur.	-	-	*	
	Savaşa katılmayan kişilerin ganimetten pay alması	Habeşistan'dan dönen muhâcirler ile Yemen'den gelen elli küsur kişiye ganimetten pay verilmiştir.	*	*	*	
	Yahûdilerin Hayber'de bırakılması	Topraklarından elde edilen ürünün yarısını Müslümanlar'a vermek şartıyla Hayber'de kalmalarına izin verilmiştir.	+	+	*	
	Hz. Peygamber'i zehirleme teşebbüsü	Yahûdilerden bir kadın Hz. Peygamber'e zehirli koyun etinden yapılmış bir yemek getirmiştir.	-	*	*	
	Hz. Peygamber'in nikâhlanması	Safiyye bint Huyeyy ile nikâhlanmıştır.	-	+	+	
	Getirilen bazı yasaklar	Mut'a nikâhı	-	-	+	-
		Evcil eşek etinin yenmesi	-	+	+	+
	Müslümanların Medine'ye dönüş yolunda konaklamaları	Müslümanlar Hayber'den dönerken bir yerde konaklamışlardır.	-	+	+	+
		Bu konaklama sırasında Hz. Peygamber için düğün yemeği verilmiştir.	-	-	+	-
Bilâl el-Habeşî gece nöbeti tutmuştur.		-	-	+	+	

⁶⁰⁷ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 132.

Tablo 32:
Hayber ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM	
HAYBER	Sancağın verildiği kişi	Ali b. Ebû Tâlib	-	Ali b. Ebû Tâlib	Ali b. Ebû Tâlib	
	Âmir b. Ekvâ'nın şehâdeti	Yahûdilerden Merhab ile çarpışırken şehit olmuştur.	-	-	Yaralandı sonra Recî'de vefat etti.	Savaşta çarpışırken şehit düşmüştür.
	Ganimetten pay alanlar	Habeşistan'dan dönen muhâcirler ile Yemen'den gelen elli küsur kişi	Hudeybiye'ye katılanlar ve bi'at edenler	Hudeybiye'ye katılanlar Habeşitan Muhâcirleriyle birlikte gelen Eşarilerilerden bir grup.	Habeşistan Muhâcirleri Hudeybiye'ye katılanlar Hayber'e katılanlar	Hudeybiye'ye katılanlar Hayber'e katılanlar
	Yahûdilerin Hayber'de bırakılması	Topraklarından elde edilen türünün yarısını Müslümanlar'a vermek şartıyla Hayber'de kalmalarına izin verilmiştir.	Topraklarından elde edilen türünün yarısını Müslümanlar'a vermek şartıyla Hayber'de kalmalarına izin verilmiştir.	Topraklarından elde edilen türünün yarısını Müslümanlar'a vermek şartıyla Hayber'de kalmalarına izin verilmiştir.	Topraklardan elde edilen hurma ve ekinin bir bölümünü Müslümanlara vermek şartıyla Hayber'de kalmalarına izin verilmiştir.	Topraklarından elde edilen türünün yarısını Müslümanlar'a vermek şartıyla Hayber'de kalmalarına izin verilmiştir.
	Hz. Peygamber'i zehirleme teşebbüsü	Yahûdilerden bir kadın Hz. Peygamber'e zehirli koyun etinden yapılmış bir yemek getirmiştir.	-	Zeynep bint Hâris adında Yahûdî bir kadın Hz. Peygamber'e zehirli koyun etinden yapılmış bir yemek getirmiştir.	Zeynep bint Hâris asında Yahûdî bir kadın Hz. Peygamber'e zehirli koyun etinden yapılmış bir yemek	Zeynep bint Hâris asında Yahûdî bir kadın Hz. Peygamber'e zehirli koyun etinden yapılmış bir yemek
	Hz. Peygamber'in nikâhlanması	Safiyye bint Huyeyy ile nikâhlanmıştır	-	Safiyye bint Huyeyy ile nikâhlanmıştır	Safiyye bint Huyeyy ile nikâhlanmıştır	Safiyye bint Huyeyy ile nikâhlanmıştır
	Getirilen bazı yasaklar	Mut'a nikâhı Evcil eşek etinin yenmesi	-	Evcil eşek etinin yenmesi	Mut'a Nikâhı Evcil eşek etinin yenmesi Pençesi olan kuşların yenmesi Kesici dişi olan yırtıcıların yenmesi	Esir kadınlardan hamile olanlara yaklaşma Evcil eşek etinin yenmesi Pençesi olan yırtıcı hayvanların yenmesi Taksim edilinceye kadar ganimetleri satılması
	Müslümanların Medine'ye dönüş yolunda konaklamaları	Müslümanlar Hayber'den dönerken bir yerde konaklamışlardır. Bu konaklama sırasında Hz. Peygamber için düğün yemeği verilmiştir. Bilâl el-Habeşî gece nöbeti tutmuştur.	-	Konakladıkları sırada Hz. Peygamber ve Safiyye için bir çadır kurulmuştur. Ebû Eyyûb Safiyye'nin Hz. Peygamber'e zarar vermesinden korkup çadırı beklemiştir.	Müslümanlar Hayber'den dönerken bir yerde konaklamışlardır. Bu konaklama sırasında Hz. Peygamber için düğün yemeği verilmiştir. Ebû Eyyûb Safiyye'nin Hz. Peygamber'e zarar vermesinden korkup çadırı beklemiştir. Yolculuk ısrasında Sabah namazından kısa bir zaman önce bir yerde konaklamışlardır. Bilâl el-Habeşî nöbet tutmuştur.	Konakladıkları sırada Hz. Peygamber ve Safiyye için bir çadır kurulmuştur. Ebû Eyyûb Safiyye'nin Hz. Peygamber'e zarar vermesinden korkup çadırı beklemiştir. Başka bir konaklama sırasında Bilâl el-Habeşî gece nöbeti tutmuştur.

Değerlendirme

Bir önceki bölümde Hz. Peygamber'in sancağı Ali b. Ebû Tâlib'e verdiği zikredilmişti.⁶⁰⁸ Yapılan mukayese sonucunda İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müelliflerin tamamı sancağın Ali b. Ebû Tâlib'e verildiğini aktarmışlardır.⁶⁰⁹

Sahih'de Âmir b. Ekvâ'nın, Merhab adındaki bir Yahûdî ile çarpışırken yaralandığı, ardından şehit olduğu bilgisi yer almaktaydı.⁶¹⁰ Vâkıdî, Âmir'in yaralanma sonucunda Recî⁶¹¹ bölgesine götürüldüğünü ve orada şehit olduğunu bildirmiştir.⁶¹² İbn Hişâm ise savaşa çarpışırken şehit düştüğünü aktarmıştır.⁶¹³

Hayber'in fethi sırasında Habeşistan muhâcirleri ve onlarla birlikte gelen Yemenli bir gruba da ganimetten pay verildiği daha önce ele alınmıştı.⁶¹⁴ İbn Şihâb ez-Zührî ganimetin Hudeybiye'ye katılarak Hz. Peygamber'e bi'at edenler arasında taksim edildiğini bildirmiştir.⁶¹⁵ Musa b. Ukbe de Hudeybiye'ye katılanlar, Habeşistan muhâcirleri ve onlarla birlikte gelen Eş'arîlerden bir grubun ganimetten pay aldığını aktarmıştır.⁶¹⁶ Vâkıdî, Habeşistan Muhâcirleri ile Hudeybiye'ye ve Hayber'e katılanların ganimetten pay aldığını zikrederken, İbn Hişâm, yalnızca Hudeybiye'ye ve Hayber'e katılanlara verildiğini bildirmiştir.⁶¹⁷

Hayber fethedildiği zaman Yahûdîlerin topraklarından elde edilen ürünün yarısını Müslümanlara vermeleri şartıyla Hayber'de kalmalarına izin verildiği ikinci bölümde ele alınmıştı.⁶¹⁸ İbn Hişâm, Musa b. Ukbe ve İbn Şihâb ez-Zührî, bu bilgiyi Müslim ile aynı şekilde aktarmışlardır.⁶¹⁹ Vâkıdî ise topraklarından elde edilen hurma ve ekinin bir miktarının Müslümanlara verilmesi şartıyla Yahûdîlerin Hayber'de kalmalarına izin verildiğini zikretmiştir.⁶²⁰

⁶⁰⁸ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 35.

⁶⁰⁹ Musa b. Ukbe, s. 315; Vâkıdî, II, 654; İbn Hişâm, III-IV, 328.

⁶¹⁰ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 123, 124.

⁶¹¹ Mekke ve Tâif arasında bulunan Recî' bölgesi için bk. Yâkût, III, 29.

⁶¹² Vâkıdî, II, 658.

⁶¹³ İbn Hişâm, III-IV, 328.

⁶¹⁴ Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 169.

⁶¹⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 84.

⁶¹⁶ Musa b. Ukbe, s. 319, 320.

⁶¹⁷ Vâkıdî, II, 683, 684; İbn Hişâm, III-IV, 349.

⁶¹⁸ Müslim, Müsâkat, 1, 2, 3, 4.

⁶¹⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 84; Musa b. Ukbe, s. 316, 317; İbn Hişâm, III-IV, 337.

⁶²⁰ Vâkıdî, II, 690.

Yahûdî bir kadının Hz. Peygamber'e içine zehir koyduğu, koyun etinden yapılmış bir yemek getirip zehirlemeye teşebbüs ettiği ikinci bölümde zikredilmişti.⁶²¹ İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki kaynakların tamamında bu bilgi mevcuttur. Müslim bu kadının kimliği hakkında bilgi vermemiştir. Ancak söz konusu kaynaklarda Hz. Peygamber'i zehirlemek isteyen kadının ismi Zeynep bint el-Hâris olduğu belirtilmiştir.⁶²²

Müslim, Hayber'de Hz. Peygamber'in Safiyye bint Huyeyy ile nikâhlandığını aktarmıştı.⁶²³ İbn Şihâb ez-Zührî dışındaki müelliflerin tamamı bu bilgiyi Müslim'le aynı şekilde zikretmişlerdir.⁶²⁴

Hayber Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in evcil eşek etinin yenmesi ile mut'a nikâhını yasakladığı daha önce zikredilmişti.⁶²⁵ İbn Şihâb ez-Zührî bu konu hakkında bilgi vermemiştir. Musa b. Ukbe, yalnızca evcil eşek etinin yenmesinin yasaklandığını belirtmiştir.⁶²⁶ Vâkıdî ise Müslim'in zikrettiklerine ilâve olarak pençesi olan kuşların ve köpek dişi olan yırtıcı hayvanların yenmesinin yasaklandığını aktarmıştır.⁶²⁷ İbn Hişâm, esir kadınlardan hamile olanlara yaklaşılmasının, evcil eşek eti ve pençesi olan yırtıcı kuşların yenmesinin ve taksim edilinceye kadar ganimetlerin satılmasının yasaklandığını zikretmiştir.⁶²⁸

Hayber'den Medine'ye dönerken Müslümanların bir yerde konakladıkları, bu konaklama sırasında Hz. Peygamber için düğün yemeği verildiği ve gece boyunca Bilâl el-Habeşî'nin nöbet tuttuğu, ancak sabah namazına yaklaşırken uyuyakaldığı için Hz. Peygamber ve ashâbının namazlarını kılamadıkları, ilk uyanan kişilerin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olduğu, Hz. Ömer'in tekbir getirerek Hz. Peygamberi uyandırdığı ikinci bölümde zikredilmişti.⁶²⁹ İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen nakillerde bu konu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Musa b. Ukbe'den gelen nakillerde ise Safiyye bint Huyeyy için bir çadır kurulduğu, Ebû Eyyûb'un Safiyye'nin Hz. Peygamber'e bir fenalık yapmasından korktuğu için gece boyunca nöbet tuttuğu bilgisi yer almaktadır.⁶³⁰ Vâkıdî ise Hayber'den dönerken bir yerde konakladıklarını, Hz. Peygamber için düğün yemeği

⁶²¹ Müslim, Selâm, 45.

⁶²² Musa b. Ukbe, s. 322; Vâkıdî, II, 677; İbn Hişâm, III-IV, 377.

⁶²³ Müslim, Nikâh, 84.

⁶²⁴ Musa b. Ukbe, s. 317, 318; Vâkıdî, II, 673; İbn Hişâm, III-IV, 339, 340.

⁶²⁵ Müslim, Sayd, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37. Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 123; Nikâh, 29, 30, 31, 32.

⁶²⁶ Musa b. Ukbe, s. 314.

⁶²⁷ Vâkıdî, II, 661.

⁶²⁸ İbn Hişâm, III-IV, 331.

⁶²⁹ Müslim, Nikâh, 87, 88, 85; Mesâcid ve Mevâdî's-Salât, 309, 310, 312.

⁶³⁰ Musa b. Ukbe, s. 318.

verildiğini, orada Allah Resûlü ve Hz. Safiyye için bir çadır kurulduğunu bildirmiştir. Ayrıca Ebû Eyyûb'un Hz. Safiyye'nin Hz. Peygamber'e zarar vereceğinden endişe ettiği için çadırın yanında nöbet tuttuğunu bildirmiştir. Bilâl'in gece nöbeti tutmasıyla ilgili olayı Müslim ile aynı şekilde aktaran Vâkîdî, bu olayın düğün yemeğinin hemen akabinde olmadığını, daha sonra meydana geldiğini bildirmiştir. Ancak ilk uyanan kişiler hakkında bilgi vermemiştir.⁶³¹ İbn Hişâm da Müslim'in sunduğu bilgilerden düğün yemeği ve ilk uyanan kişiler hakkında bilgi vermemiştir. Ancak Hz. Peygamber ve Hz. Safiyye için bir çadır kurulduğu ve Ebû Eyyûb'un Allah Resûlünü korumak için çadırı beklediğini bildirmiştir.⁶³²

3.17. Mekke'nin Fethi

Tablo 33:
Mekke'nin Fethi ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

MEKKE'NİN FETHİ		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM	
	Hâtîb b. Ebû Belte'a'nın Müşriklere yazdığı mektubu almaları için gönderilen kişiler	Zübeyr	-	-	-	+	+
		Mikdâd	-	-	-	*	*
	Mekke'ye ulaştıkları tarih	14 Ramazan	+	-	-	*	
	Ashâbın orucunu açtığı yer/yerler	Kurâu'l-Gamîm	-	-	-	-	-
		Kedîd	+	-	-	+	*
		Usfân	-	-	-	-	-
	Hz. Peygamber'in Mekke'ye giriş güzergâhı	Kedâ'	-	-	-	*	*
	Müslüman ordusunun başındaki kumandanlar	Zübeyr	+	+	+	+	+
		Hâlid	+	+	+	+	+
		Ebû Ubeyde	+	*	*	*	+
	Mekkelilerin emniyette olma şartları	Ebû Süfyân'ın evine girenler	+	+	*	+	+
		Silahını bırakanlar	+	+	-	+	-
		Kapısını kapatanlar	+	+	+	+	+
	Hz. Peygamber'in Kâbe'de yaptığı fiiller	Hacerü'l-Esvedî öpmüş	-	-	*	*	*
		Tavaf yapmış	-	-	+	+	+
		Kâbe'nin içine girip namaz kılmış	-	-	-	+	+
		Elindeki değnekle putlara dokunup âyetler okumuş	-	-	-	*	-

⁶³¹ Vâkîdî, II, 709, 711.

⁶³² İbn Hişâm, III-IV, 340.

Tablo 33'ün Devamı

MEKKE'NİN FETHİ		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Fetih sırasında Hz. Peygamber'in üzerinde bulunanlar	Miğfer	+	-	-	-
		Siyah sarık	-	*	+	-
		İhramsız	-	-	-	-
	Hz. Peygamber'in kıldığı namazlar	Kuşluk namazı	-	-	+	+
	Hırsızlık yapan kadın	Mekke'nin Fethi'nde bir kadın hırsızlık yapmış ve ona hadd uygulanmıştır.	-	-	-	-
	Mekke'de bulunma süreleri	30 gün	-	-	*	*

Tablo 34:
Mekke'nin Fethi ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

MEKKE'NİN FETHİ		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRİ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Hâtıb b. Ebû Belte'a'nın Müşriklere yazdığı mektubu almaları için gönderilen kişiler	Zübeyr Mikdâd	-	-	Ali b. Ebû Tâlib Zübeyr b. Avvâm	Ali b. Ebû Tâlib Zübeyr b. Avvâm
	Mekke'ye ulaştıkları tarih	14 Ramazan	14 Ramazan	-	-	20 Ramazan
	Ashâbın orucunu açtığı yer/yerler	Kurâu'l-Gamîm Kedîd Usfân	Kedîd	-	Kedîd	Küdeyd
	Hz. Peygamber'in Mekke'ye giriş güzergâhı	Kedâ'	-	-	Ezâhir	Ezâhir
	Müslüman ordusunun başındaki kumandanlar	Zübeyr Hâlid Ebû Ubeyde	Zübeyr b. Avvâm Hâlid b. Velîd Ebû Ubeyde b. Cerrâh	Zübeyr b. Avvâm Hâlid b. Velîd Sa'd b. Ubâde	Zübeyr b. Avvâm Hâlid b. Velîd Sa'd b. Ubâde	Zübeyr b. Avvâm Sa'd b. Ubâde Hâlid b. Velîd Ebû Ubeyde
	Mekkelilerin emniyette olma şartları	Ebû Süfyân'ın evine girenler Silahını bırakanlar Kapısını kapatanlar	Ebû Süfyân'ın evine girenler Silahını bırakanlar Kapısını kapatanlar	Kapsını kapatanlar Ebû Süfyân ve Hakîm'in evine girenler	Ebû Süfyân'ın evine girenler Silahını bırakanlar Kapısını kapatanlar	Ebû Süfyân'ın evine girenler Kapısını kapatanlar Mescide girenler
	Hz. Peygamber'in Kâbe'de yaptığı fiiller	Hacerü'l-Esvedî öpmüş Tavaf yapmış Kâbe'nin içine girip namaz kılmış elindeki değnekle putlara dokunup âyetler okumuş	-	Hacerü'l-Esvedî selamladı. Tavaf Yaptı iki rekât namaz kıldı Zemzem'den biraz içti ve abdest aldı Kâbe'nin içindeki suretlerin silinmesini istemiştir.	Hacerü'l-Esvedî selamlamış Tavaf yapmış Elindeki değnekle putlara dokunup âyetler okumuş putlar yere düşmüş Kâbe'nin içindeki bütün resimlerin silinmesini istemiştir. Kâbe'nin içinde namaz kılmıştır.	Hacerü'l-Esvedî selamlamış Tavaf yapmış Kâbe'nin içindeki bütün resimlerin silinmesini istemiştir. Kâbe'nin içinde namaz kılmıştır.
	Fetih sırasında Hz. Peygamber'in üzerinde bulunanlar	Miğfer Siyah sarık İhramsız	Miğfer	Sarık Çizgili burde	Siyah sarık	Zırh Kırmızı çizgili burde
	Hz. Peygamber'in kıldığı namazlar	Kuşluk namazı	-	-	Kuşluk namazı	Kuşluk namazı
Hırsızlık yapan kadın	Mekke'nin Fethi'nde bir kadın hırsızlık yapmış ve ona hadd uygulanmıştır	-	-	-	-	
Mekke'de bulunma süreleri	30 gün	-	-	15 gün 20 gün	15 gün	

Değerlendirme

Fetih gerçekleşmeden önce Hâtıb b. Ebû Belte‘a’nın müşriklere bir mektup yazdığı, Allah Resûlü’nün bu mektuptan haberdar olup onu almak için Zübeyr ve Mikdâd’ı Hâh Bahçesi’ne⁶³³ gönderdiği önceki bölümde zikredilmişti.⁶³⁴ İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe’den gelen nakillerde bu konu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Vâkıdî ve İbn Hişâm ise Hz. Peygamber’in Ali b. Ebû Tâlib ile Zübeyr b. Avvâm’ı görevlendirdiğini zikretmişlerdir.⁶³⁵

Müslümanların Ramazan Ayının on dördünde Mekke’ye ulaştıkları bilgisi İkinci bölümde yer almaktaydı.⁶³⁶ Mukayese ettiğimiz kaynakların hepsinde fetih yolcuğunun Ramazan ayında yapıldığına dâir bilgi vardır. Ancak Mekke’ye ulaştıkları tarihi yalnızca İbn Şihâb ez-Zührî ve İbn Hişâm zikretmiştir. İbn Şihâb ez-Zührî, Müslim ile aynı bilgiyi verirken, İbn Hişâm Müslümanların Ramazan’ın yirmisinde Mekke’ye ulaştıklarını bildirmiştir.⁶³⁷

Sahih’de Müslümanların oruçlu olarak yola çıktıkları ve Kurâu’l-Gamîm,⁶³⁸ Uşfân⁶³⁹ veya Kedîd adı verilen bölgelerde oruçlarını açtıklarına dâir rivayetler bulunmaktaydı.⁶⁴⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, Vâkıdî ve İbn Hişâm, Müslümanların, Kedîd (كديد)⁶⁴¹ veya Kudeyd (قديد)⁶⁴² bölgesinde oruçlarını açtıklarını bildirmiştir.⁶⁴³ Musa b. Ukbe bu konu hakkında bilgi vermemiştir.

Hz. Peygamber’in Mekke’nin yukarı kısmında kalan Kedâ⁶⁴⁴ mevkiinden Mekke’ye girdiği önceki bölümde zikredilmişti.⁶⁴⁵ İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe’den gelen

⁶³³ Mekke ile Medine arasında yer alan, Hamrâu’l-Esed’e yakın olan Hâh Bahçesi için bk. Yâkût el-Hamevî, II, 335.

⁶³⁴ Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 161, 162.

⁶³⁵ Vâkıdî, II, 797; İbn Hişâm, III-IV, 398, 399.

⁶³⁶ Müslim, Sıyâm, 88.

⁶³⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 86; İbn Hişâm, III-IV, 437.

⁶³⁸ Mekke ile Medine arasında bulunan ayrıca Uşfân’ın sekiz mil ilerisinde yer alan Kurâu’l-Gamîm için bk. Yâkût el-Hamevî, IV, 443.

⁶³⁹ Cuhfe ile Mekke arasında bulunan Uşfân için bk. Yâkût el-Hamevî, IV, 121.

⁶⁴⁰ Müslim, Sıyâm, 88, 90.

⁶⁴¹ Mekke ile Medine arasında bulunan Medine arasında bulunan bir yer ve akarsu olan Kedîd (كديد) için bk. Yâkût el-Hamevî, IV, 442.

⁶⁴² Mekke yakınlarında bulunan Tükçe’de Kedîd ile aynı yazıma sahip ancak Arapça’da (Kaf) harfiyle yazılan “Kudeyd” (قديد) için bk. Yâkût el-Hamevî, IV, 313.

⁶⁴³ İbn Şihâb ez-Zührî, 86; Vâkıdî, II, 802; İbn Hişâm, III-IV, 400.

⁶⁴⁴ Mekke’nin yukarısında Cennetü’l-Muâlla’ya giden bir yol olan Kedâ için bk. Yâkût el-Hamevî, IV, 441.

⁶⁴⁵ Müslim, Hacc, 224, 225.

nakillerde bu konu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Vâkıdî ve İbn Hişâm ise Hz. Peygamber'in Ezâhir⁶⁴⁶ mevkiinden girdiğini bildirmişlerdir.⁶⁴⁷

Müslüman ordusunun başında Hâlid, Zübeyr ve Ebû Ubeyde'nin bulunduğu ikinci bölümde zikredilmişti.⁶⁴⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, Müslim ile aynı bilgiyi vermiştir.⁶⁴⁹ İbn Hişâm ise Müslim'in zikrettiklerinin yanında bir de Sa'd b. Ubâde'nin ismini aktarmıştır.⁶⁵⁰ Vâkıdî ve Musa b. Ukbe ise Ebû Ubeyde'nin ismini zikretmemiştir. Müslim'den farklı olarak Sa'd b. Ubâde'nin ismini aktarmışlardır.⁶⁵¹

Mekkelilerden Ebû Süfyân'ın evine girenlerin, kapısını kapatanların ve silahını bırakanların emniyette olacağı bilgisi ikinci bölümde zikredilmişti.⁶⁵² Bu konu hakkında İbn Şihâb ez-Zührî ile Vâkıdî, Müslim'le aynı bilgiyi aktarmışlardır.⁶⁵³ Musa b. Ukbe, Ebû Süfyân ile Hakîm'in⁶⁵⁴ evine girenlerin ve kapısını kapatanların emniyette olduğunu bildirirken,⁶⁵⁵ İbn Hişâm, Müslim'den farklı olarak mescide girenlerin de emniyette olduğunu bildirmiş, silah bırakma konusunu zikretmemiştir.⁶⁵⁶

Hz. Peygamber'in Kâbe'ye girdiği zaman tavaf yaptığı, Hacerü'l-Esved'i⁶⁵⁷ öptüğü, elindeki değnekle Kâbe'nin etrafında bulunan putlara dokunup âyetler okuduğu ve Kâbe'nin içine girip namaz kıldığı ikinci bölümde zikredilmişti.⁶⁵⁸ İbn Şihâb ez-Zührî bu konu hakkında bilgi vermemiştir. Musa b. Ukbe, Müslim'den farklı olarak, tavaf yaptıktan sonra iki rekât namaz kıldığını, zemzemden su içip onunla abdest aldığını ve Kâbe'nin içindeki resimlerin silinmesini istediğini aktarmıştır.⁶⁵⁹ Vâkıdî ve İbn Hişâm, Müslim'den farklı olarak, Hz. Peygamber'in Kâbe'nin içindeki resimlerin silinmesini istediğini bildirmiştir. Ayrıca Vâkıdî, Hz. Peygamber'in Kâbe'ye geldiğinde değneğiyle putları yıktığını bildirmiştir.⁶⁶⁰

⁶⁴⁶ Mekke'nin yukarı bölgesinde olan Ezâhir için bk. Yâkût el-Hamevî, I, 127.

⁶⁴⁷ Vâkıdî, II, 825; İbn Hişâm, III-IV, 407.

⁶⁴⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 86.

⁶⁴⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 89.

⁶⁵⁰ İbn Hişâm, III-IV, 406, 407.

⁶⁵¹ Musa b. Ukbe, s. 348; Vâkıdî, II, 825.

⁶⁵² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 86.

⁶⁵³ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 89; Vâkıdî, II, 822.

⁶⁵⁴ Burada ismi geçen şahıs Hakîm b. Hizâm'dır. bk. Bozkurt, "Mekke", DİA, İstanbul: 2003, XXVIII, 558.

⁶⁵⁵ Musa b. Ukbe, s. 347.

⁶⁵⁶ İbn Hişâm, III-IV, 403.

⁶⁵⁷ Kâbe'nin güneydoğusu köşesinde tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirilen taş. bk. Öğüt, Salim, "Hareru'l-Esved", DİA, İstanbul: 1996, XIV, 433-435.

⁶⁵⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 84, 85, 87, Hacc, 392.

⁶⁵⁹ Musa b. Ukbe, s. 350, 351.

⁶⁶⁰ Vâkıdî, II, 832, 833, 834. İbn Hişâm, III-IV, 411, 412, 413.

Fetih sırasında Hz. Peygamber'in başında miğfer bulunduğu, onu çıkardığı zaman siyah bir sarık taktığı, ayrıca ihramsız olarak Mekke'ye girdiği önceki bölümde zikredilmiştir.⁶⁶¹ İbn Şihâb ez-Zührî o gün Hz. Peygamber'in miğfer taktığını bildirmiştir.⁶⁶² Musa b. Ukbe ise Allah Resûlü'nün başında sarık, üzerinde çizgili bir bürde olduğu bilgisini vermiştir.⁶⁶³ Vâkıdî ise siyah sarığının bulunduğunu bildirmiştir.⁶⁶⁴ İbn Hişâm, savaş esnasında üzerinde zırh bulunduğunu bildirmiş, daha sonra da kırmızı renkte çizgili bir bürde giydiğini aktarmıştır.⁶⁶⁵

Hz. Peygamber'in Mekke'nin Fethi'nde kuşluk namazı kıldığı ikinci bölümde zikredilmiştir.⁶⁶⁶ Yapılan karşılaştırma sonucunda yalnızca Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın bu bilgiyi naklettiği görülmektedir.⁶⁶⁷

Müslim'in Mekke'nin Fethi'nde bir kadının hırsızlık yaptığı ve kendisine hadd cezası uygulandığına dâir bilgiler naklettiği önceki bölümde ifade edilmişti.⁶⁶⁸ Bu konu hakkında karşılaştırma yapılan kaynakların hiçbirinde bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Sahih'de Müslümanların otuz gün Mekke'de kaldıkları bilgisi yer almaktaydı.⁶⁶⁹ Mukayese yapılan kaynaklardan Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın bu bilgiyi zikrettikleri görülmektedir. Vâkıdî, Müslümanların Mekke'de on beş veya yirmi gün, İbn Hişâm ise on beş gün kaldıklarını bildirmiştir.⁶⁷⁰

⁶⁶¹ Müslim, Hacc, 450, 451, 452.

⁶⁶² İbn Şihâb ez-Zührî, s. 91.

⁶⁶³ Musa b. Ukbe, s. 358.

⁶⁶⁴ Vâkıdî, II, 824.

⁶⁶⁵ İbn Hişâm, III-IV, 404.

⁶⁶⁶ Müslim, Salât'ul Misafirîn ve Kasruha, 80, 81, 82, 83, Hayz, 70, 71, 72.

⁶⁶⁷ Vâkıdî, II, 830; İbn Hişâm, III-IV, 411.

⁶⁶⁸ Müslim, Hudûd, 8, 9, 10.

⁶⁶⁹ Müslim, Nikâh, 18, 20, 22, 23, 25, 26.

⁶⁷⁰ Vâkıdî, II, 871; İbn Hişâm, III-IV, 437.

3.18. Huneyn

Tablo 35:
Huneyn ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

HUNEYN		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Yolculuk sırasında havanın durumu	Soğuk ve yağmurlu	-	-	-	-
	Müslümanların savaştıkları kabileler	Hevâzin	+	-	+	+
		Gatafan	-	-	*	*
	Müslümanların sayısı	On bin ve Tülekâ Altı bine yakın	-	-	*	*
	Savaş esnasında kaçan Müslümanlar	Bedeviler Tülekâ	-	-	-	-
	Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan sahâbîler	Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib	+	-	+	+
		Abbas b. Abdülmuttalib	+	-	+	+
	Ganimetlerin taksim edildiği yer	Ci'râne	-	-	+	-
	Müellefe-i Kulûb'dan olup ganimetten pay alan bazı kişiler	Alkame b. Ulâse	-	-	-	-
		Ebû Süfyân b. Harb	-	-	+	-
		Uyeyne b. Hısn	-	-	-	+
		Akra' b. Hâbis	-	+	+	+
		Abbas b. Mirdâs	-	+	+	-
	Humus'tan pay alanlar	Ömer b. Hattâb	-	-	*	-
Seleb	Ebû Katâde zırh almıştır. Seleme b. Ekvâ öldürdüğü kişinin bütün eşyasını almıştır.	-	-	*	*	

Tablo 36:
Huneyn ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

HUNEYN		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Yolculuk sırasında havanın durumu	Soğuk ve yağmurlu	-	-	-	-
	Müslümanların savaştıkları kabileler	Hevâzin ve Gatafan	Hevâzin	-	Hevâzin Sakîf	Hevâzin Sakîf
	Müslümanların sayısı	On bin ve Tülekâ Altı bine yakın	-	-	On iki bin	On bin + iki bin Mekkeliler
	Savaş esnasında kaçan Müslümanlar	Bedevîler Tülekâ	-	-	-	-
	Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan sahâbiler	Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib Abbas b. Abdülmuttalib	Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib Abbas b. Abdülmuttalib	-	Abbas b. Abdülmuttalib Ali b. Ebû Tâlib Fadl b. Abbâs Ebû Süfyân b. Hâris Eymen b. Ubeyd Üsâme b. Zeyd Ebû Bekir Ömer b. Hattâb	Abbas b. Abdülmuttalib Ebû Bekir Ömer b. Hatâb Ali b. Ebû Tâlib Ebû Süfyân b. Hâris Cafer b. Hâris Fadl b. Abbâs Üsâme b. Zeyd Eymen b. Ubeyd
	Ganimetlerin taksim edildiği yer	Ci'râne	-	-	Ci'râne	Ci'râne

Tablo 36'nun Devamı

		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
HUNEYN	Müellefe-i Kulûb'dan olup ganimetten pay alan bazı kişiler	Alkame b. Ulâse Ebû Süfyân b. Harb Uyeyne b. Hısn Akra' b. Hâbis Abbas b. Mirdâs Safvân b. Umeyye	-	Abbâs b. Mirdâs Akra' Uyeyne	Ebû Süfyân b. Harb Yezîd b. Ebû Süfyân Muâviye b. Ebû Süfyân Hakîm b. Hizâm Üseyd b. Hârise Alâ b. Cârîye Mahreme b. Nevfel Hâris b. Hişâm Sa'id b. Yerbû Safvân b. Umeyye Kays b. Adî Osman b. Vehb Benû Âmir b. Lüey Süheyl b. Amr Huveytib b. Abduluzza Hişâm b. Amr Akra' b. Hâbis Uyeyne b. Bedr Mâlik b. Avf Abbâs b. Mirdâs	Hâris b. Hişâm Süheyl b. Amr Huveytib b. Abduluzza Alâ b. Cârîye Uyeyne b. Hısn Akra' b. Habîs Mâlik b. Avf Safvân b. Umeyye Mahreme b. Nevfel Amr b. Vehb Hişâm b. Amr Said b. Yerbu Adiy b. Kays
	Humus'tan pay alanlar	Ömer b. Hattâb	-	-	Hediye verilen kişiler	-
	Seleb	Ebû Katâde zırh almıştır. Seleme b. Ekvâ öldürdüğü kişinin bütün eşyasını almıştır.	-	-	Ebû Talha iki kişinin eşyasını almıştır. Ebû Katâde öldürdüğü kişinin eşyalarını almıştır.	Ebû Katâde öldürdüğü kişinin eşyalarını almıştır. Ebû Talha yirmi kişinin eşyasını almıştır.

Değerlendirme

İkinci bölümde, *Sahîh*'de yolculuk sırasında havanın soğuk ve yağmurlu olduğu bilgisi yer almaktaydı.⁶⁷¹ Karşılaştırma yapılan kaynakların hiç birinde bu bilgiye ulaşılamamıştır.

Önceki bölümde Huneyn Gazvesi'nin Hevâzin ve Gatafan kabilelerine karşı yapıldığı bilgisinin yer aldığı zikredilmişti.⁶⁷² Musa b. Ukbe bu konu hakkında bilgi vermemiştir. İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen nakillerde yalnızca Hevâzin'e karşı yapıldığı bilgisi yer almaktadır.⁶⁷³ Vâkıdî ve İbn Hişâm ise Hevâzin ve Sakîf'e karşı yapıldığını aktarmışlardır.⁶⁷⁴

Sahîh'de Huneyn Gazvesi'ne katılan Müslümanların sayısının altı bine yakın veya on bin kişi olduğu, ayrıca "Tülekâ" diye adlandırılan Mekke'nin fethinden sonra İslâm'ı kabul eden Müslümanların bulunduğu bildirilmişti.⁶⁷⁵ Vâkıdî bu sayının on iki bin, İbn Hişâm da iki bini Mekkeliler olmak üzere on iki bin olduğunu bildirmişlerdir.⁶⁷⁶ Bu konu hakkında İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe'den nakil gelmemektedir.

Savaş sırasında Abbâs b. Abdülmuttalib ile Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib'in Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadıkları önceki bölümde zikredilmişti.⁶⁷⁷ Bu olayı İbn Şihâb ez-Zührî, Müslim ile aynı şekilde nakletmiştir.⁶⁷⁸ Musa b. Ukbe bu konu hakkında bilgi vermezken Vâkıdî, Hz. Peygamber'in yanında bulunan sahâbîlerden sekizinin, İbn Hişâm ise dokuzunun adını zikretmiştir.⁶⁷⁹ Bu isimler içinde Müslim'in zikrettiği isimler mevcuttur.

Ganimetlerin Ci'râne'de⁶⁸⁰ taksim edildiği ikinci bölümde ele alınmıştı.⁶⁸¹ Karşılaştırdığımız kaynaklardan Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde bu bilgi Müslim'in aktardığı şekilde yer almaktadır.⁶⁸²

⁶⁷¹ Müslim, *Salâtu'l-Müsâfirîne ve Kasruhâ*, 22, 23, 24, 25.

⁶⁷² Müslim, *Zekât*, 135.

⁶⁷³ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 93.

⁶⁷⁴ İbn Hişâm, III-IV, 437; Vâkıdî, III, 885.

⁶⁷⁵ Müslim, *Zekât*, 135, 136.

⁶⁷⁶ Vâkıdî, III, 890; İbn Hişâm, III-IV, 440.

⁶⁷⁷ Müslim *Cihâd ve's-Siyer*, 76, 77.

⁶⁷⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 92.

⁶⁷⁹ Vâkıdî, III, 900; İbn Hişâm, III-IV, 443.

⁶⁸⁰ Mekke ile Tâif arasında bulunan Mekke'ye daha yakın olan Ci'râne için bk. Yâkût el-Hamevî, II, 142.

⁶⁸¹ Müslim, *Zekât*, 142, *Fedâilü's-Sahabe*, 164, Hac, 217, Eymân, 28.

⁶⁸² Vâkıdî, III, 943; İbn Hişâm, III-IV, 459.

Ganimet taksimi sırasında Hz. Peygamber'in Müellefe-i Kulûb'tan olan bazı kimselere diğerlerinden daha fazla pay verdiği bilgisi *Sâhih*'de yer almaktadır. Müslim bu kişilerden bazılarının isimlerini nakletmiştir. Bunlar Alkame b. Ulâse, Ebû Süfyân b. Harb, Uyeyne b. Hısn, Akra' b. Hâbis ve Safvân b. Ümeyye'dir. İbn Şihâb ez-Zühri bu konu hakkında bilgi vermemiştir. Musa b. Ukbe, Abbâs b. Mirdâs, Akra' ve Uyeyne'nin isimlerini aktarmıştır.⁶⁸³ İbn Hişâm'ın zikrettiği isimlerden Müslim'le ortak olanlar Akra' b. Hâbis, Uyeyne b. Hısn ve Safvân b. Ümeyye'nin isimleridir.⁶⁸⁴ Vâkıdî'nin naklettiklerinden Ebû Süfyân, Akra' b. Hâbis ve Safvân b. Ümeyye'nin isimleri Müslim'in naklettikleri ile ortaktır.⁶⁸⁵

Ömer b. Hattâb'a ganimetin beşte birinden bir câriye verildiği ikinci bölümde zikredilmişti.⁶⁸⁶ Karşılaştırma yaptığımız kaynaklardan yalnızca Vâkıdî'nin humustan pay alanlar hakkında bilgi verdiği görülmektedir. Buna göre bazı kişilere verilen hediyelerin humustan olduğu aktarılmıştır. Ancak Ömer b. Hattâb'a verilen câriye hakkında bilgi verilmemiştir.⁶⁸⁷

Huneyn Gazvesi'nde Ebû Katâde ve Seleme b. Ekvâ'nın seleb olarak aldığı şeylere dâir bilgiler ikinci bölümde zikredilmişti.⁶⁸⁸ Vâkıdî ve İbn Hişâm; Ebû Katâde ve Ebû Talha'nın seleb aldıklarını zikretmişlerdir. Vâkıdî, Ebû Talha'nın öldürdüğü iki kişinin eşyalarını aldığını bildirirken İbn Hişâm, yirmi kişinin eşyasını aldığını aktarmıştır. Ebû Katâde'nin öldürdüğü kişinin eşyalarını alması hakkındaki bilgi Müslim, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde ortaktır.⁶⁸⁹ Karşılaştırma yapılan kaynaklarda Seleme b. Ekvâ'nın seleb alması hakkında bilgi bulunmamaktadır.

⁶⁸³ Musa b. Ukbe, s. 369.

⁶⁸⁴ İbn Hişâm, III-IV, 493.

⁶⁸⁵ Vâkıdî, III, 946.

⁶⁸⁶ Müslim, Eymân, 28.

⁶⁸⁷ Vâkıdî, III, 948.

⁶⁸⁸ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 41, 45.

⁶⁸⁹ Vâkıdî, III, 902, 908, 909; İbn Hişâm, III-IV, 448, 449.

3.19. Zü'l-Huleyfe/Tihâme

Tablo 37:
Zü'l-Huleyfe/Tihâme ile ilgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

TİHÂME/ZÜ'L-HULEYFE	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
Ashâbın Tihâme bölgesinde bulunan Zü'l-Huleyfe'de konaklamaları	Tihâme bölgesinde bulunan Zü'l-Huleyfe'de konaklamışlar ve orada deve ve koyun ele geçirmişlerdir.	-	-	-	-

Tablo 38:
Zü'l-Huleyfe/Tihâme ile ilgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

TİHÂME/ZÜ'L-HULEYFE	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
Ashâbın Tihâme bölgesinde bulunan Zü'l-Huleyfe'de konaklamaları	Tihâme bölgesinde bulunan Zü'l-Huleyfe'de konaklamışlar ve orada deve ve koyun ele geçirmişlerdir.	-	-	-	-

Değerlendirme

Önceki bölümde, Hz. Peygamber ve ashâbının bir gazvede düşmanla karşılaştıklarına dair bilgiler bulunmaktaydı.⁶⁹⁰ Ayrıca yolculuk sırasında Tihâme⁶⁹¹ bölgesinde bulunan Zü'l-Huleyfe⁶⁹² mevkiinde birkaç deve ve koyun ele geçirip onları pişirdikleri bildirilmiş ancak Hz. Peygamber'in onların dökülmesini istediği aktarılmıştı.⁶⁹³

Karşılaştırma yaptığımız müelliflerin hiç biri bu konu hakkında bilgi vermemişlerdir. Önceki bölümde de zikredildiği üzere bu rivayetlerde geçen olayın hangi savaşta yaşandığına dair bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanında aynı rivayetlerin Buhârî, Nesâî ve İbn Mâce'nin eserlerinde de yer aldığı görülmektedir.⁶⁹⁴ Ancak söz konusu

⁶⁹⁰ Müslim, Edâhî, 20, 22, 23.

⁶⁹¹ Kızıldeniz sahilinde bulunan, Yemen, Cuhfe ve Zâtu'l-Irk'a kadar uzanan bölgenin adı olan Tihâme için bk. Yâkût el- Hamevî, II, 63.

⁶⁹² Burada zikri geçen Zülhuleyfe Mikat sınırındaki Zülhuleyfe değildir.

⁶⁹³ Müslim, Edâhî, 21

⁶⁹⁴ Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *es-Sünen-Nesâî*, (nşr. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî), Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1996, Sayd ve'z-Zebâih, 17 (4297), Dahâyâ, 15 (4391), Dahâyâ, 21 (4404), Dahâyâ, 26 (4409-4410); İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâki), Kâhire, 1953, Edâhî, 6 (3137); Buhârî, 2488.

kitaplarda da bu olayın gerçekleştiği savaş hakkında bilgi verilmemiştir. Önceki bölümde de zikredildiği üzere, Davudoğlu, İbn Tîn'e dayanarak bu olayın Huneyn'de geçtiğini belirtmektedir.⁶⁹⁵ Bunun yanında Nesâî'nin bir diğer şerhinde olayın Tâif dönüşünde gerçekleştiği bildirilmiştir.⁶⁹⁶

3.20. Tâif

Tablo 39:
Tâif ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

TÂİF KUŞATMASI		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Muhasara süresi	Kırk gün	-	*	*	*
Kuşatmanın neticesi	Fetih gerçekleşmeyince geri dönmüştür.	-	+	+	*	

Tablo 40:
Tâif ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

TÂİF		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Muhasara süresi	Kırk gün	-	Yirmi gün	On beş gün On sekiz gün On dokuz gün	On yedi veya yirmi küsur gün
Kuşatmanın neticesi	Fetih gerçekleşmeyince geri dönmüştür.	-	Allah tarafından fetih izni verilmediği için geri dönmüştür.	Fetih gerçekleşmeyince geri dönmüştür.	Allah tarafından fetih izni verilmediği için geri dönmüştür.	

Değerlendirme

İkinci bölümde Tâif'in kırk gün boyunca muhasara altında tutulduğu zikredilmişti.⁶⁹⁷ Musa b. Ukbe muhasara süresinin yirmi gün, Vâkîdî, on beş, on sekiz veya on dokuz gün, İbn Hişâm, on yedi veya yirmi küsur gün olduğunu aktarmıştır.⁶⁹⁸

Fethin gerçekleşmeyeceği anlaşılınca Medine'ye geri dönüldüğü bir önceki bölümde ele alınmıştı.⁶⁹⁹ Vâkîdî, bu bilgiyi Müslim ile aynı şekilde zikretmiştir.⁷⁰⁰ Musa b. Ukbe ve İbn Hişâm ise Hz. Peygamber'e Allah tarafından fetih izni verilmediğini bildirmişlerdir.⁷⁰¹

⁶⁹⁵ Davudoğlu, 224.

⁶⁹⁶ Vellevî, XXXIII, 148.

⁶⁹⁷ Müslim, Zekât, 136.

⁶⁹⁸ Musa b. Ukbe, s. 336; Vâkîdî, III, 927; İbn Hişâm, III-IV, 484.

⁶⁹⁹ Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 82.

⁷⁰⁰ Vâkîdî, III, 937.

⁷⁰¹ Musa b. Ukbe, s. 367; İbn Hişâm, III-IV, 484.

3.21. Tebük

Tablo 41:
Tebük ile İlgili Rivayetlere Dâir Genel Karşılaştırma

TEBÜK		MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Ebû Musa el-Eş'arî'nin deve istemesi	Ebû Musa'ya kendisi ve arkadaşları için altı adet deve verilmiştir.	-	-	-	-
	Hz. Peygamber'in yerine vekil bıraktığı kişi	Ali b. Ebû Tâlib	+	-	*	*
	Yolculukta Müslümanların yiyeceklerinin tükenmesi	Herkes yanında bulunan yiyeceği getirmiş Hz. Peygamber bereket duası yapmış yemek bereketlenmiş ve herkes doymuştur.	-	-	+	-
	Namaz	Öğle ile ikindiye akşamla yatsıyı cem ederek kılmışlardır.	-	-	+	-
	Yolculuk sırasında geçtikleri yerler	Vâd'il-Kurâ	-	-	+	-
		Hicr	-	+	+	+
	Hz. Peygamber'e gelen mektup ve hediye	Eyle Hükümdarı İbnü'l-Alma Hz. Peygamber'e mektup göndermiş ve beyaz bir katır hediye etmiştir	-	*	*	*
	Savaşa katılmayanların sayısı	Seksen Küsur kişi	+	+	*	+
	Tevbesi kabul edilen üç kişi	Kâ'b b. Mâlik Mürâre b. Rebîa el-Âmirî Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî	+	+	+	+

Tablo 42:
Tebük ile İlgili Rivayetlere Dâir Detaylı Karşılaştırma

	MÜSLİM	İBN ŞİHÂB EZ-ZÜHRİ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
Ebû Musa el-Eş'arî'nin deve istemesi	Ebû Musa'ya kendisi ve arkadaşları için altı adet deve verilmiştir.	-	-	-	-
Hz. Peygamber'in yerine vekil bıraktığı kişi	Ali b. Ebû Tâlib	Ali b. Ebû Tâlib	-	Muhammed b. Mesleme Sibâ' 'Urfuta	Muhammed b. Mesleme el-Ensârî Sibâ' 'Urfuta
Yolculukta Müslümanların yiyeceklerinin tükenmesi	Herkes yanında bulunan yiyeceği getirmiş Hz. Peygamber bereket duası yapmış yemek bereketlenmiş ve herkes doymuştur.	-	-	Herkes yanında bulunan yiyeceği getirmiş Hz. Peygamber bereket duası yapmış yemek bereketlenmiş ve herkes doymuştur.	-
Namaz	Öğle ile ikindiye akşamla yatsıyı cem ederek kılmışlardır.	-	-	Öğle ile ikindiye akşamla yatsıyı cem ederek kılmışlardır	-
Yolculuk sırasında geçtikleri yerler	Vâd'il-Kura Hicr	-	Semudluların köyü (Hicr)	Zû Huşub Feyvâ Merve Sukyâ Vâdi'l-Kurâ Hicr Zü'l-Cife Cevber Şikk-i Târâ Zâtü'l-Hitmî Semene Ahdar Zâtü'z-Zirâb Midrân	Hicr Zi Evân
Hz. Peygamber'e gelen mektup ve hediye	Eyle Hükümdarı İbnü'l-Alma Hz. Peygamber'e mektup göndermiş ve beyaz bir katır hediye etmiştir.	-	Eyle ile Antlaşma yapılmıştır.	Eyle Hükümdarı Yuhanna b. Rü'be Hz. Peygamber'den emanname istedi. Hz. Peygamber onunla antlaşma yaptı Belirli bir miktar cizye koydu ve bir de mektup yazdı.	Eyle Hükümdarı Yuhanna ile antlaşma yaptı.
Savaşa katılmayanların sayısı	Seksen Küsur	Seksen Küsur	Seksen Küsur	Seksen iki	Seksen küsur
Tevbesi kabul edilenler	Kâ'b b. Mâlik Mürâre b. Rebîa el-Âmirî Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî	Kâ'b b. Mâlik Mürare b. Rebîa Hilâl b. Ümeyye Ebû Lübâbe	Kâ'b b. Mâlik es-Sülemî Mürare b. Rebîa el-Amirî Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî	Kâ'b b. Mâlik Mürare b. Rebîa Hilâl b. Ümeyye	Kâ'b b. Mâlik Mürare b. Rebîa Hilâl b. Ümeyye

Değerlendirme

Sahîh'de Ebû Musa el-Eş'arî'nin (Abdullah b. Kays) kendisi ve arkadaşları için Hz. Peygamber'den deve istediği, Allah Resûlü'nün de onları geri çevirdiği, daha sonra eline geçen develerden onlara verdiği dâir bilgiler yer almaktaydı.⁷⁰² Karşılaştırma yaptığımız kaynaklarda bu konu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Hz. Peygamber'in sefere çıkacağı zaman yerine Ali b. Ebû Tâlib'i vekil bıraktığı ikinci bölümde zikredilmişti.⁷⁰³ Musa b. Ukbe bu konu hakkında bilgi vermezken, İbn Şihâb ez-Zührî Müslim'le aynı bilgiyi vermiştir.⁷⁰⁴ Vâkıdî ve İbn Hişâm ise Muhammed b. Mesleme veya Sibâ' b. 'Urtufâ'yı vekil olarak bıraktığını bildirmişlerdir.⁷⁰⁵ İbn Hişâm, Hz. Peygamber'in Ali b. Ebû Tâlib'i ailesinin başında bıraktığını belirtmiştir.⁷⁰⁶

Yolculuk sırasında ashâbın yiyeceklerinin azalması üzerine herkesin yanında bulunan yiyeceği getirdiği, toplanan yiyeceklere bereket duası yapıldığı ve yiyeceklerin ordudaki herkese yettiği bir önceki bölümde zikredilmişti.⁷⁰⁷ Yapılan karşılaştırma sonucunda sadece Vâkıdî'nin bu bilgiyi naklettiği görülmektedir. Vâkıdî bu olayı Müslim'le aynı şekilde aktarmıştır.⁷⁰⁸

Sahîh'de Hz. Peygamber'in yolculuk sırasında öğle ile ikindiye, akşam ile de yatsıyı cem ederek kıldığı zikredilmişti.⁷⁰⁹ Bu bilgi yalnızca Vâkıdî'nin eserinde mevcuttur.⁷¹⁰

Müslümanların yolculuk sırasında Vâdi'l-Kurâ'dan⁷¹¹ ve Hicr'den⁷¹² geçtiği ikinci bölümde ele alınmıştı.⁷¹³ Vâkıdî, yolculuk güzergâhlarının isimlerini detaylı bir şekilde vermiştir. Bunlar içinde Müslim'in zikretmiş olduğu yerler de mevcuttur.⁷¹⁴ Musa b. Ukbe ve İbn Hişâm ise Müslim'in zikrettiği yerlerden Hicr'i aktarmışlardır.⁷¹⁵

⁷⁰² Müslim, Eymân, 8.

⁷⁰³ Müslim, Fedâilü's-Sahâbî, 31, 32.

⁷⁰⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 111.

⁷⁰⁵ Vâkıdî, III, 995; İbn Hişâm, III-IV, 519.

⁷⁰⁶ İbn Hişâm, III-IV, 519.

⁷⁰⁷ Müslim, İmân, 44, 45.

⁷⁰⁸ Vâkıdî, III, 1037.

⁷⁰⁹ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruha, 51, 52, 53.

⁷¹⁰ Vâkıdî, III, 999.

⁷¹¹ Şam ile Medine arasında bulunan Vâdi'l-Kurâ için bk. Yâkût el-Hamevî, V, 340.

⁷¹² Şam ile Medine arasında Vâdi'l Kurâ bölgesi içerisinde bulunan Hicr için bk. Yâkût, II, 220.

⁷¹³ Müslim, Fedâil, 11, Zühd ve'r-Rekâik, 38, 39, 40.

⁷¹⁴ Vâkıdî, III, 999.

⁷¹⁵ Musa b. Ukbe, s. 378; İbn Hişâm, III-IV 521, 527, 529.

Tebük'te buldukları sırada Eyle⁷¹⁶ Hükümdarı İbnü'l-Almaî'nin Hz. Peygamber'e bir mektup getirdiği ve beyaz bir katır hediye ettiği ikinci bölümde zikredilmiştir.⁷¹⁷ Musa b. Ukbe, bu konu hakkında sadece Eyle ile anlaşma yapıldığını bildirmiş, mektup ve hediye hakkında bilgi vermemiştir.⁷¹⁸ İbn Hişâm, Eyle Hükümdarının isminin Yuhanna olduğunu belirtmiş ve kendisiyle Hz. Peygamber'in anlaşma yaptığını zikretmiştir.⁷¹⁹ Bu konu hakkında en detaylı bilgiyi Vâkîdî vermiştir. Buna göre Eyle Hükümdarı Yuhanna b. Rû'be'nin Hz. Peygamber'den emannâme istediği, Allah Resûlünün onunla anlaşma yaptığı, onları belirli bir miktar cizyeye bağladığı ve kendisi için bir mektup yazdırdığı zikredilmiştir.⁷²⁰

Müslim, savaşa katılmayanların sayısının seksen küsur olduğunu aktarmıştı.⁷²¹ İbn Hişâm, Musa b. Ukbe ve İbn Şihâb ez-Zührî de seksen küsur kişinin katılmadığını belirtmişlerdir.⁷²² Vâkîdî bu sayının seksen iki olduğunu zikretmiştir.⁷²³

Tebük Seferi'ne hiçbir özrü olmadığı halde katılmayan daha sonra tevbe eden ve Allah'ın tevbelerini kabul ettiği kişiler ikinci bölümde zikredilmiştir. Müslim, bu kişilerin Kâ'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebâa el-Âmîrî ve Hilâl b. Ümeyye el-Vâkîfî olduğunu bildirmiştir.⁷²⁴ Yapılan mukayese sonucunda bütün müelliflerin Müslim'le aynı bilgiyi verdiği görülmektedir. Yalnız İbn Şihâb ez-Zührî bu kişilere ilave olarak Ebû Lübâbe'nin de tevbe ettiğini ve bu tevbesinin kabul edildiğini bildirmiştir.⁷²⁵

⁷¹⁶ Kızıl Deniz sahilinde bulunan Eyle için bk. Yâkût el-Hamevî, I, 292.

⁷¹⁷ Müslim, Fedâil, 11.

⁷¹⁸ Musa b. Ukbe, s. 383.

⁷¹⁹ İbn Hişâm, III-IV, 525.

⁷²⁰ Vâkîdî, III, 1031.

⁷²¹ Müslim, Tevbe, 53, 54, 55.

⁷²² İbn Şihâb ez-Zührî, s. 107; Musa b. Ukbe, s. 384; İbn Hişâm, III-IV, 533.

⁷²³ Vâkîdî, III, 995.

⁷²⁴ Müslim, Tevbe, 53, 54, 55.

⁷²⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 108, 109, 110, 111, 112; Musa b. Ukbe, s. 384; Vâkîdî, III, 1053, İbn Hişâm, III-IV, 531.

Tablo 43:
Megâzî İle İlgili Konular ve Toplam Rivayet Sayısı

Konu No	Konu Başlığı	Rivayet Sayısı
1	Zü'l-Uşeyre	1
2	Batnu Buvât	1
3	Bedir	31
4	Benû Kaynukâ	1
5	Uhud	35
6	Hamrâu'l-Esed	2
7	Benû Lihyân	3
8	Benû Nadîr	8
9	Zatü'r-Rikâ	20
10	Bedru'l-Mev'id	2
11	Hendek	26
12	Benû Kurayza	10
13	Benû Mustalik	7
14	Hudeybiye	49
15	Zû Kared (Gâbe)	2
16	Hayber	60
17	Mekke'nin Fethi	69
18	Huneyn	34
19	Zü'l-Huleyfe/Tihâme	4
20	Tâif	2
21	Tebük	47
		Toplam: 414

Tablo 44:
el-Câmiu's-Sahîh'deki Megâzî Rivayetlerinin Kitâb Başlıklarına Göre Dağılımı

	Zü'l-Uşeyre	Batnu Buyât	Bedir	Benü Kaynukâ	Uhud	Hamrâü'l-Esed	Benü Lihyân	Benü Nadîr	Zâtür-Rikâ	Bedrü'l-Mev'id	Hendek	Benü Kurayza	Benü Müstâlik	Hudeybiye	Zü'Kare (Gâbe)	Hayber	Mekkenin Fethi	Zü'l-Huleyfe	Huneyn	Tâif	Tebük	Toplam		
Mukaddime	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		
İmân	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	2	-	-	2	9	
Tahâre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	9	10	
Hayz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	5	
Salât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	5	8
Mesâcid	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	6	-	2	1	-	5	-	-	-	-	-	-	16	
Salâtü'l-Müsâfirün	-	-	-	-	1	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	1	7	-	4	-	-	6	29	
Cum'a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Salâtü'l-İdeyn	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Salâtü'l-İstiskâ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Salâtü'l-Küsûf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Cenâiz	-	-	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	
Zekât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	1	-	-	12	
Sıyâm	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	-	-	-	14	
İ'tikâf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Hacc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	-	-	18	-	1	-	-	1	37	
Nikâh	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	8	7	-	-	-	-	-	16	
Ridâ'	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	5	
Talâk	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
Liân	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
İtk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Büyû'	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
Müsâkât	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	9	1	-	-	-	-	-	14	
Ferâiz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Hibât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Vasiyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	
Nüzür	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Eymân	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4	5	
Kasâme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6	
Hudûd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	
Akdiyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Lukata	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	
Cihâd ve's-Siyer	1	-	10	-	18	-	-	7	1	-	11	8	1	10	2	12	6	-	10	1	-	-	98	
İmâre	-	-	1	-	4	-	-	-	1	-	1	-	-	15	-	-	4	-	-	-	-	1	26	
Sayd ve'z-Zebâih	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	15	
Edâhî	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	4	
Eşribe	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	
Libâs ve'z-Zîne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2	
Selâm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	4	
Elfâz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Şiir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Rû'yâ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Fedâil	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	3	8	
Fedâilü's-Sahâbe	-	-	2	-	7	2	-	-	-	-	2	2	-	4	-	5	2	-	2	-	-	2	30	
Birr ve's-Sıla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	
Kader	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
İlim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Zikr ve'd-Duâ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
Rikâk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Tevbe	-	-	1	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3	8	
Sıfâtü'l-Münâfikîn	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	
Cennet	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	
Fiten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Zühd ve'r-Rekâik	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4	
Tefsîr	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	
Genel Toplam: 414																								

SONUÇ

Çalışmamızda, Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan ve Ehl-i Sünnet'e göre Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kaynaklardan biri olarak nitelendirilen *Sahîh-i Müslim*'deki megâzî rivayetlerinin tespit ve tasnifi yapılmıştır. Ancak söz konusu rivayetler, Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı askerî birlik ve seferlerle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda *Sahîh-i Müslim*'deki Hz. Peygamber'in gazveleriyle ilgili dört yüz on dört rivayet bulunduğu tespit edilmiştir. Bu rivayetler yirmi bir gazve hakkında olup ilgili başlıklarda tasnif edilmiştir. En fazla rivayet atmış dokuz rivayetle Mekke'nin Fethi ile ilgilidir. Onu atmış rivayetle Hayber, kırk dokuz rivayetle Hudeybiye, kırk yedi rivayetle Tebük, otuz beş rivayetle Uhud, otuz dört rivayetle Huneyn, yirmi altı rivayetle Hendek, yirmi rivayetle Zatü'r-Rikâ izlemektedir. Diğer gazveler ile ilgili ise on ve ondan daha az sayıda rivayet bulunmaktadır. Rivayet sayılarından da görüldüğü üzere gerçekleştirdiğimiz bu çalışma, siyer ve megâzî konularına kaynaklık etmesi bakımından hadis literatüründe çok önemli detaylar bulunduğunu ortaya koymuştur.

Sahîh-i Müslim'deki rivayetler tespit ve tasnif edildikten sonra elde edilen veriler ilk dönem İslâm tarihçilerinden İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) ve Musa b. Ukbe'den (ö. 141/758) gelen nakiller ile Vâkıdî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) eserleri esas alınarak mukayese edilmiştir. Yapılan mukayese sonucunda, Müslim'in sunmuş olduğu kırk rivayetin yalnızca kendisi tarafından nakledildiği diğer müelliflerin o konular hakkında hiçbir bilgi vermediği saptanmıştır. Bunun yanında, Müslim'in naklettiği kırk dokuz rivayette ise diğer müelliflerle farklı bilgi verdiği görülmektedir. Karşılaştırma sonucunda elde edilen başka bir husus da Müslim'in en fazla Vâkıdî ile ortak bilgi nakletmesi ile ilgilidir. Bu bağlamda Müslim atmış üç rivayette Vâkıdî ile ortak bilgi vermiştir.

Karşılaştırma yaptığımız siyer ve megâzî kaynaklarının kaleme alınış üslubu olayların gerçekleşme sırasına göre, yani kronolojik esasa göre kurgulandığı görülmektedir. Ancak Müslim bir hadisçi olduğundan olayları verirken kronolojiye dikkat etmemiş ve Zü'l-Uşeyre Gazvesi hariç savaşların tarihiyle ilgili bir bilgi vermemiştir. Zü'l-Uşeyre Gazvesi'nde de bir tarihlendirme söz konusu olmamış yalnızca Hz. Peygamber'in ilk çıktığı gazve olarak nitelendirilmiştir. Megâzî rivayetlerinin yoğun olarak bulunduğu "Kitâbü'l-Cihâd ve's-Siyer" bölümünde dahî kronoloji göz ardı edilmiştir. Bu sebeple

diğer kaynaklarla kronolojik bir karşılaştırma yapmamız söz konusu olmamıştır. Bunun yanında Müslim'in sunduğu bazı rivayetlerde yalnızca olaydan bahsedilmiş gazve ismine dair bilgi verilmemiştir. Bu rivayetlerin hangi gazveye ait olduğunu tespit edebilmek için elimizdeki mevcut bilgilerden hareketle ilk dönem kaynaklarından ve modern çalışmalardan yararlanılmıştır.

Yukarıda bahsedildiği gibi Müslim'in sunduğu bazı bilgiler diğer müelliflerin nakilleriyle birebir örtüşmektedir. Örneğin, Tebük Seferi'ne katılmayan üç kişi hakkındaki rivayetler, diğer müelliflerce de Müslim'in sunduğu şekilde nakledilmiştir.

Müslim'in naklettiği bazı rivayetler ise diğer kaynakların bir kısmında bulunup bir kısmında bulunmamaktadır. Buna örnek olarak; Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in kılıcını Ebû Dücâne'ye vermesiyle ilgili bilgileri Musa b. Ukbe, Vâkıdî, İbn Hişâm'ın da aktardığı ancak İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen nakillerde bu bilginin bulunmadığı gösterilebilir.

Müslim'in verdiği sayısal verilerin karşılaştırma yaptığımız müelliflerin naklettikleri verilerle çeliştiği tespit edilmiştir. Bedir Savaşı'na katılanların sayısını Müslim, üç yüz on dokuz şeklinde naklederken, İbn Şihâb ez-Zührî üç yüz on küsur, Musa b. Ukbe üç yüz on altı veya üç yüz on üç, Vâkıdî, üç yüz on üç, İbn Hişâm, üç yüz on dört olarak zikretmişlerdir. Esasında görüldüğü üzere bu konuda diğer müellifler de ortak bir bilgi vermemişlerdir.

Müslim'in bazı rivayetlerinde ise detaya girmeden genel ifadeler kullandığı görülmektedir. Bedir Savaşı'nın başlangıç tarihini İbn Şihâb ez-Zührî, Vâkıdî ve İbn Hişâm on altı-on yedi Ramazan olarak belirtirken, Müslim sadece "Ramazan ayı" demekle yetinmiştir. Aynı şekilde Bedir'e katılan müşriklerin sayıları ile ilgili diğer müellifler 900-1000 arasında olduğunu belirtirken Müslim yalnızca 1000 kişi olduğunu zikretmiştir.

Bazı bilgilerin ise diğer müelliflerden farklı zikredildiği tespit edilmiştir. Müslim, Bedir Savaşı'nda Ebû Cehil'in katli meselesinde; Ebû Cehil'i, Muâz b. Amr b. el-Cemûh ile Muâz b. Afrâ'nın öldürdüğünü, ölüm haberini ise İbn Mes'ûd'un getirdiğini belirtmiştir. Ancak karşılaştırma yapılan kaynakların hiç birinde ölüm haberini İbn Mes'ûd'un getirdiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Diğer kaynaklarda İbn Mes'ûd, Ebû Cehil'i öldüren kişiler arasında zikredilmiştir.

Bir diğer konu ise Müslim'in bir konu hakkında verdiği bilgilerin bir kısmı diğer müelliflerin nakilleriyle birebir örtüşürken, bazı bilgilerin diğer kaynaklarda bulunmaması ile ilgilidir. Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in yaralanmasıyla ilgili nakledilen rivayetlerde Allah Resûlü'nün yüzünün ve dişinin darbe almasıyla ilgili bilgiler diğer kaynaklarla örtüşürken, parmağının yaralanmasına dair bilgiler ele aldığımız kaynaklarda bulunmamaktadır.

Yalnızca Müslim'de bulunan, diğer kaynaklarda yer verilmeyen bazı rivayetler de göze çarpmaktadır. Ali b. Ebû Tâlib'e Bedir'de ganimet malı olarak iki deve verilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Batnu Buvât Gazvesi'nde Câbir b. Abdullah ile Cebbâr b. Sarh'ın bir kuyu açtıklarına dair bilgiler de yalnızca Müslim'de bulunmaktadır. Bu örnekler bize hadis kitaplarının megâzî bilgileri açısından azımsanmayacak ölçüde malzeme içerdiğini göstermektedir. Bu malzemelerin önemli bir kısmı ise siyer kaynaklarında yer almayan bilgilerden oluştuğu için bu alana büyük katkı sağlayacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Apak, Adem, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, I, İstanbul: Ensar Yayınları 2011.
- Apaydın, Mehmet, *Siyer Kronolojisi*, İstanbul: Kuramer Yayınları 2018.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî el-Câmiu'l-Müsnedi's-Sahîhi'l-Muhtasar*, I, Kahire: Dârü'l-Hadîs Yayınları 2011.
- Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XI, İstanbul: Sönmez Neşriyat 1979.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit, (ö. 463/1071), *Târîhu Medîneti's-Selâm* (thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'ruf), I-XVI, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâm 2001.
- İbn Hacer, Ebül-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (thk. İbrahim Zeybek), Beyrut: Müessesetü'l-Risâle 2011.
- İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebû Bekir (ö. 681/ 1282), *Vefeyâtu'l-'Ayân* (thk. İhsan Abbas), I-VII Beyrut: Dârü Sâdir 1994.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemalüddîn Abdümelik b. Hişâm b. Eyyûb el- Himyerî, (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa Sakkâ- İbrahim el-Ebyâr- Abdülhafîz Şelebî), I-IV, Kâhire 1955.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Mâce el- Kazvîni (ö. 273/887), *es-Sünen* (thk. Muhammed Fuad Abdülbâki), I-II, Kâhire 1953.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' (ö. 230/845) , *Kitâbü't Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, Kâhire: Mektebetü'l- Hâncî 2001.
- İbn Şihâb ez-Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah, *el-Megâzi' n-Nebeviyye* (thk. Dr. Süheyl Zekkâr), Dimeşk: Dârü'l-Fikr 1981
- Mizzî, Cemâlüddîn b. Zekî Ebû Muhammed el-Kadâ'î (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1980.
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî el-Nişâbûrî (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim* (nşr. Muhammed Ali Beydûn), I, Beyrut: Daru'l-Kitâbü'l-İlmiyye 2011.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali (ö. 303/915), *es-Sünen-Nesâî* (nşr. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî), I, Riyâd: Mektebetü'l-Meârif 1996.
- Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2008.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Galib Ebû Câfer (ö. 310/923), *Târîhu't-Taberî*, I-XI, Beyrut: Dârü't-Türâs 1968.

- Übbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hilfe b. Ömer el-Veştâti (ö. 828/1425), *İkmâlü İkmâli'l-Mu'lim*, (nşr. Muhammed Salih Haşim) I-IX, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye 1994.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Megâzî* (thk. Marsden Jones), I-III, Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1984.
- Vellevî, Muhammed b. Ali b. Âdem el-İtyûbî, *Zehîratü'l-Ukbâ fî Şerhi'l-Müctebâ*, I-XL, Mekke: Mektebetü'l-Meârif 1428/2007.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullah Şihâbüddîn b. Abdullah (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-Büldân*, I-V, Beyrut: Dârü Sâdir 1977.
- Zehebî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1348), *Siyer-i A'lâmi'n-Nübelâ'* (thk. Salih Semîr), I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1983.

Sürelî Yayınlar

- Ahatlı, Erdinç, "Türkiye'de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmed Davudoğlu ve Müslim Şerhi Örneği", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2005, III/1, s. 73-89.
- Arslan, Abdürrahim, "Uyûnü'l-Eser Yazarı İbn Seyyidinnâs'a Göre Vâkıdî'nin Güvenirliği", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Urfa 2018, S. 39, s. 155-170.
- Arslantaş, Nuh, Olgaç, Mahmut, "Musa b. Ukbe'ye Atfedilen Kitâbü'l-Megâzî", *Tarih Dergisi*, İstanbul 2018, S. 67, s. 1-22.
- Ataş, Hacı, "Vâkıdî ile Muhaddislerin Bazı Ortak Rivayetleri", *The Journal of Academic Social Sciences Studies*, 2018, VI/78, s. 532-555.
- Durmuş, Üzeyir "İmâm Müslim'in Sahîh'ine Kaynaklık Bakımından İmâm Mâlik'in Muvatta'sı (Tahrir, Mukâyese ve Tahlil)", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bolu 2018, VII/11, 58-90.
- Durmuş, Üzeyir, "Siyerin Hadislerle İnşâsı Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)" *KTÜİFD*, Trabzon 2016, III/1, 91-112.
- Futsi, Ali Fuat, "İbn Şihâb ez-Zührî ve Sahîh-i Buhârî'de Yer alan Enes b. Mâlik Rivayetleri", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2017, III/2, s. 95-111.
- Menhel, Yahya İsmail, "Zührî'nin Tefsir ve Ulûmu'l-Kur'an ile İlgili Görüşleri" (çev. Emel Yavuzoğlu Ergin), *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Gümüşhane 2016, V/10, 107-139.
- Öz, Şaban, "Medine Yahûdîleri ve Benû Kurayza Hikâyesi Üzerine Yeni Bakışlar", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2004, XVII/2, 139-144.

- Özafşar, Mehmed Emin, “Rivayet İlimlerinde Eser Karizması ve Müslim’in el-Câmiu’s-Sahîh’i” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1999, XXXIX, 287-356.
- Robson, James, “Sahih-i Müslim Nüshalarının Rivayeti” (çev. Talât Koçyiğit), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1955, III-IV, 8-20.
- Taş, Mustafa, “İmâm Müslim’in İlmî Kişiliği ve Yayınlanan Üç Eseri Çerçevesinde Ricâl İlmi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şırnak 2018, IX/2, 353-369.
- Tekin Dilek, “Müslim ve el-Câmiu’s-Sahîh’i Üzerine”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Zonguldak 2015, II/1, 49-68.
- Yarba, Rıdvan, “Cerh ve Ta’dil Âlimlerine Göre Vâkıdî (ö. 207/823)”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Adana 2014, XIV/2, 143-166.

Diğer Yayınlar

- Başaran, Selman, “Huzeyfe b. Yemân”, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1998, XVIII, 434-435.
- Boynukalın, Mehmet, “Teyemmüm”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2012, XLI, 50-52.
- Bozkurt, Nebi, “Eman”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1995, XI, 75-77.
- Bozkurt, Nebi, “Mekke”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2003, XXVIII, 555-563.
- Çekiçoğlu, Yasemin, *Sahihayn’da Ebû Hureyre’nin İsrâiliyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Durmuş, Üzeyir, *Siyerin Hadislerle Yeniden İnşası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.
- Erkal, Mehmet, “Ganimet”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1996, XIII, 351-354.
- Egrin, Mehmet, *Sûü’l-Hıfz ve Buhârî ile Müslim’in Bu Vasıfta olan Ravileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl 2018.
- Ersan, Ayşe, *Sahîh-i Müslim’deki Hadislerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında Kazandırılması Öngörülen Değerler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

- Fayda, Mustafa, "İbn Hişâm", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1999, XX, 71-73.
- Fayda, Mustafa, "İfk Hadisesi", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2000, XXI, 507-509.
- Fayda, Mustafa, "Vâkıdî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2012, XLII, 471-475.
- Gönen, İlyaz, *Hz. Ali'nin Fıkhî Yönü ve Hanefî Mezhebine Etkisi (Buhari ve Müslim Özelinde)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2011.
- Güler, Dürdane, *Sahih-i Müslim'de Kur'an Atıflı Rivayetler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.
- İmamoğlu, Abdullah Taha, *Hadis Edebiyatında Kitabu'l-İmare'ler ve Sahih-i Müslim Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- Kandemir, M. Yaşar, "Müslim b. Haccâc", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2006, XXXII, 93-94.
- Kaya, Zeynep, "Resmî Tedvin Döneminin İlk Tarihçisi olarak İbn Şihab ez-Zührî ve Tarihçilik Anlayışı", *IV Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı*, II, İstanbul, 2015, s. 119-132.
- Koç, Osman, *Sahihayn'da Geçen Benî İsrâil ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2017.
- Kopal, Elif, *Buhârî ve Müslim Hadisleri Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Nezaket ve Zerafeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize 2013.
- Kurt, Abdurrahman, *Sahih-i Müslim Mukaddimesinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2013.
- Öğüt, Salim, "Haceru'l-esved", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1996, XIV, 433-435.
- Önkal, Ahmet, "Benî Cüheyne", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, VIII, 107.
- Önkal, Ahmet, "Mustalık", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2006, XXXI, 361.
- Öz, Şaban, "Musa b. Ukbe", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2016, ek-II, 323-324.

- Özben, Zübeyde, *Hadiselerde Geçen Yer İsimleri (Buhârî Özelinde)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.
- Özcan, Kemal, *Müslim'e Yöneltilen Eleştiriler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2014.
- Özkan, Halit, "Zührî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2013, XLIV, 544-549.
- Sapmaz, Bayram, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi'nin Bir Kaynağı olarak Umdetu'l-Kârî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.
- Saraç, Ayşe Hümeysra, *Eyüp Sabri Paşa'nın Mahmûdu's-Siyer'inde, Hz. Peygamber'e Dâir Nakledilen Fevkalade Haller -Mekke Dönemi- (İbn-i Hişâm ve Darîr'in Anlatımlarıyla Mukayeseli)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Tekin, Dilek, *Yazılı-Şifâhî Rivayet Bağlamında Müslim'in Eser Sahibi Hocalarından Rivayetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Yaman, Ahmet, "Seleb", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2009, XXXVII, 398-399.

ÖZGEÇMİŞ

Büşra Ersoy 08.06.1991’de Sakarya’da doğdu. İlköğretimini Akyazı Atatürk İlköğretim okulunda tamamladı. 2009 yılında Adapazarı Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden, 2014 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı’nda başladığı yüksek lisans eğitimini halen devam ettirmektedir.